

Tvůrčí život

ČASOPIS ČESKÝCH UNITÁŘŮ

ročník 9/2020

číslo 4–5

**N. F. Čapek
v Brně**

**Bitva na Bílé
hoře**

**Rok smíření
2020**

Joe Ben-David

**Hans Küng
a Světový
étos**

**Unitářské
rozhovory
s Janem
Šrajerem
a Štěpánem
Mairovským**

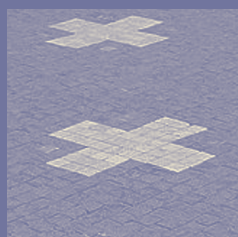
**Unitáři
a komposto-
vání**

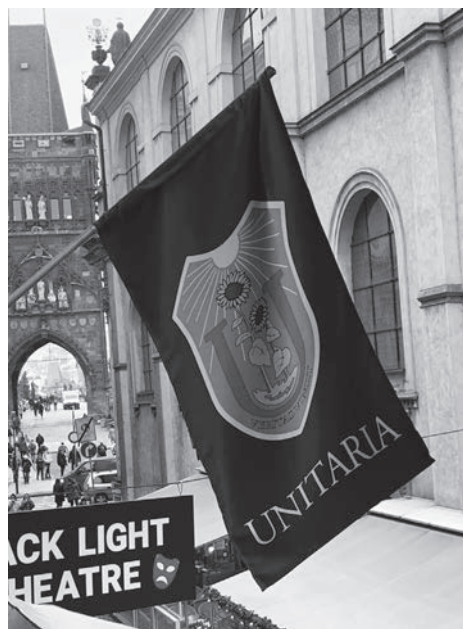

N. F. Čapek a jeho doba

**Svoboda a nesvoboda náboženství
v českých zemích**

Smíření jako cesta k osvobození

Milí přátelé,

Nový výtisk *Tvůrčího života* dostáváte do rukou v době, kdy se jeden rok uzavírá, vystřídán dalším. Toto vydání našeho časopisu, výjimečně připravené jako dvojčíslo, patří ještě celé roku uplynulému. Je to vlastně taková dvoj-tečka za ním. Znaménko oddělující, ale ne definitivně ukončující. Symbolicky odděluje rok, co do našich životů vnesl mnoho nových tíživých zkušeností, na které jsme ani jako společnost, ani jako jednotlivci nebyli příliš připraveni. S novým rokem jejich tíha nemizí, jen snad již lépe víme, co očekávat.

Prošli jsme zkouškami, na něž jsme se nikdy pořádně nepřipravovali, a nemálo z nás si snad ani nedokázalo taková úskalí jdoucí ruku v ruce s globalizací připustit. Museli jsme se naučit je přijmout a řešit, dokázat se vyrovnávat s pocitem nespravedlnosti (někdo prožívá životní tragédie, někdo jich byl ušetřen) i brát při každém svém kroku mnohem větší ohledy na druhé. Ostatně – budeme-li se snažit hledat na koronavirové epidemii něco dobrého, tak toto zrovna není úplně k zahození.

Tohle dvojtečkové dvojčíslo obecný vývoj ve společnosti dost věrně odráží. Je výsledkem úsporných opatření, která jsme v NSČU nuceni v důsledku krize dělat, ale zároveň je znamením, že se nehodláme těžkostem poddat. Snažíme se všemožně hledat cesty, jak – byť v omezeném režimu – udržovat pro naše členy vše, na co jsou zvyklí. Ostatně již sto let o sobě s jistou hrdostí říkáme, že jsme tvůrčím náboženstvím, které se vlastním úsilím dokáže vyrovnávat s proměnami světa kolem a pasivní čekání na pomoc „shora“ či zvenčí není naším šálkem čaje.

Naši předchůdci to svými životy a činy v těžších časech opakovaně potvrzovali; ať již za velké hospodářské krize, za války, během totalitní vlády komunistické strany nebo v dalších obdobných situacích. Nyní je tedy na nás, snažit se všemi silami obstát v podobných zkouškách. Pevně věřím, a četné hluboké a krásné zážitky z loňského roku s naším společenstvím, s vámi všemi, milí přátelé, mne utvrzují v tom, že to zvládneme se ctí stejně jako oni. Nový prapor Unitarie nad vchodem do našeho sídla v Karlově ulici nechť je nám symbolem pro nové nadechnutí se a důvěru v lepší časy.

Už bych vám je všem moc přála!

Kristýna Ledererová Kolajová

OBSAH

1 EDITORIAL

3 ŽIVÉ TÉMA: N. F. ČAPEK A JEHO DOBA

3 Konec dlouhého století: Duchovní klima doby, v níž vyrůstal
Norbert Fabian Čapek (*Ruth Weiniger*)

17 Norbert Fabian Čapek a jeho působení v Brně (1898–1914)
(*Kristýna Ledererová Kolajová*)

42 IN MEDIAS RES: SVOBODA A NESVOBODA NÁBOŽENSTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

42 Bílá hora, náboženská nesvoboda a tajní unitáři (*Luděk Pivoňka*)

45 Vítězství na Bílé hoře (*Matěj Čihák*)

47 DUCHOVNÍ ROZHLÉDNUTÍ: SMÍŘENÍ JAKO CESTA K OSVOBOZENÍ

47 Rok smíření 2020 (*Sofia Pavala*)

50 Něco o identitě (*Vlastimil Krejčí*)

54 KALEIDOSKOP

54 Rozhovor s Joem Ben-Davidem (*Radovan Lovčí*)

68 Vzpomínka na Joea Ben-Davida (*Petr Samojský*)

70 Joe Ben-David: Nejvýznamnější opora (*Iva Fišerová*)

71 Sto let od narození Míly Tomášové (*Matěj Čihák*)

73 Hans Küng a Světový étos (*Pavel Floss*)

79 Konference ICUU 2020 (*Lucie Hrabánková*)

81 Příroda a úžas – úvahy o smyslech (*Nicole C. Kirková*)

85 Podzimní festival EUU 2020 (*Kristýna Ledererová Kolajová*)

87 Z UNITÁŘSKÉ KNIHOVNY

87 Zprávy z unitářské knihovny v Praze: Čtvrtý díl (*Bohdan Chlíbač*)

88 UNITÁŘSKÉ ROZHOVORY

88 Věřím, že mimo nás existuje něco vyššího, ale konkrétní představu nemám
Rozhovor s Janem Šrajerem (*rozhovor vedl Matěj Čihák*)

91 Moje duchovní cesta vlastně opsala dějiny unitářství
Rozhovor se Štěpánem Mairovským (*rozhovor vedl Matěj Čihák*)

96 ČESKÉ UNITÁŘSKÉ OBCE A SKUPINY

96 Život IUCP v roce 2020 (*Iva Fišerová*)

98 Naučná stezka Norberta Fabiana Čapka (*Kristýna Ledererová Kolajová*)

102 Přednáškové cykly plzeňské Unitarie (*Eva Malátová*)

104 Z UNITÁŘSKÉ AKADEMIE

104 Unitářská akademie ve stínu pandemie: Překážky jako příležitost (*Michal Kohout*)

108 ZELENÁ UNITARIA

108 Domácí mazlíček (*Jakub Podlaha*)

110 Kousek přírody pro Unitarii (*Kristýna Ledererová Kolajová*)

Konec dlouhého století: Duchovní klima doby, v níž vyrůstal Norbert Fabian Čapek

Ruth Jochanan Weiniger

Jsou lidé, jejichž životní dílo působí jako průsečík, v němž se protnuly zásadní vlivy jejich doby. Právě takovou osobností je Norbert Fabian Čapek, zakladatel českého unitářství. Následující text je pokusem zahlédnout, z jakých pramenů čerpal a v jaké atmosféře tvořil.

Duchovním vývojem Čapkovy osobnosti se zevrubněji zabýval již D. J. Kafka¹ (své dílo však nepublikoval) a rozdělil jej na základě vlastních Čapkových poznámek do tří období: 1. katolické, 2. evangelicko-biblické a 3. filozoficko-náboženské. Je příznačné, že v tomto pojetí opisuje Čapkovu duchovní zrání častou dobovou představou o vývoji evropské spirituality: od lidového náboženství ke stále racionálnějšímu a zároveň s jednoznačně mystickými prvky.

DĚTSTVÍ

Chceme-li pochopit, jak asi vypadala víra Čapkovy dětství, musíme se podívat do Radomyšle v jižních Čechách. Je to obec s výraznými barokními stavbami a dlouhou historií, propojenou s rytířským řádem johanitů. Kromě „dolního“ obecního kostela sv. Martina (svatomartinské posvícení bývá velkým svátkem) tu stojí, na kopci, ještě druhý, hřbitovní a poutní. Vede k němu kapličková křížová cesta pod lipovou alejí a je zasvěcen Janu Křtiteli. Proto krátce po letním slunovratu, když jsou lípy v plném květu, bývá v Radomyšli pouť. Vedle kostela stojí poustevna, a pokud se vydáte přes les do sousedního Oseka, projdete kolem židovského hřbitova, kde pod jedním z náhrobků odpočívá dědeček spisovatele Franze Kafky.

O Čapkově otci se uvádí, že byl náboženský agnostik. Co to v tehdejším venkovském prostředí znamenalo? – Možná hlavně nedůvěru v institucionalizovanou, církevní zbožnost.

Norbert Fabian Čapek okolo roku 1900, v době, kdy začal jako třicetiletý baptistický kazatel působit v Brně. (Foto archiv NSČU.)

(Dvojice bezbožný či nezbožný otec / zbožná matka se ostatně v 19. a 20. století objevuje často.) Nicméně je zřejmé, že malý Norbert měl od dětství zkušenost s jakousi světonázorovou růzností. Náboženství ho přitom zajímalo, v deseti letech ministroval a pomáhal ve svatomartinském kostele, zřejmě krátce po prvním svatém přijímání. To takřka s jistotou absolvoval s dalšími vrstevníky a spolužáky ze školních hodin náboženství. (Memoáry a dětská literatura často

1 Archiv NSČU, kart. NFČ 7, D. J. Kafka, *Životopisné črty*.

Radomyšl, rodný dům Norberta Fabiana Čapka. (Foto V. Rubeš 1956, archiv NSČU.)

zmiňují tyto obřady – první zpověď a první přijímání – jako důležitý prožitek zpytování svědomí, nového začátku s „čistou stránkou“, i zkušenost, že takový stav člověku nevydrží dlouho.²

Jestliže se bystrý chlapec z chudší rodiny začal více zapojovat do náboženského dění nebo přímo ministrovat, nabízela se v té době přirozeně otázka, jestli z něj jednou nebude pan farář. Byl sice jediným synem a znamenalo by to konec rodové linie, ale vyloučené to nebylo. Norberta však brzy zklamala osobnost kněží (děkana a kaplana) a jejich přístup k farníkům. Nakolik můžeme soudit z pozdějších vzpomínek, vznikl spor z toho, že malý Čapek bral ministrantskou službu poctivě a vážně a totéž předpokládal u ostatních. Každodenní kostelní provoz s platbami za jednotlivé úkony však přinášel konfrontaci s drobnými podvůdky ostatních ministrantů, tiše trpěnými kostelníkem a snad i kněžími. Takové příhody se stávaly i mnoha jiným katolíkům, kteří si je zpracovali jinak, někdy ještě větším prohloubením této zbožnosti. Různé Čapkovy osobní vzpomínky na toto ob-

dobí vyznívají tak, že již v dětství ostře vnímal to, co moderna pranýřovala jako pokrytectví, a již tehdy hledal pravdivé náboženství.

Další vzpomínky ale naznačují, že tyto pocity mohly být vyvolány kritikou náboženského života ze strany dospělých. Možná se v něm objevoval idealizovaný obraz husitství (či utrakvistu?, Jednoty bratrské?), jak se objevuje v literatuře přibližující lidu české dějiny. Zase toho ale více nevíme, než víme: „Při jakési příležitosti zaslechl, že v Čechách kdysi lidé vyznávali svobodnější a osvětenější náboženství. Blíže se o tomto náboženství ničeho nedověděl, ale nicméně si tajně v duchu přál poznati víru svých praotců a dokonce mu problesklo myslí, že jednou, až vyroste, bude sám usilovat o vzkříšení oné víry.“³ Od koho to zaslechl? Jaká to byla příležitost?

V tomto kontextu je mimořádně zajímavé vylíčení Čapkova prvního mystického zážitku: „Vracel se k večeru domů z jedné okolní vesnice. Když se tak blížil k Radomyšli, náhle pocítil ve svém nitru, že má na tomto světě nějaké zvláštní poslání. ‚Jaké, nebylo mi v tu chvíli známo.

2 Viz např. Franta Župan: *Pepánek Nezdará*; Felix Háj: *Školák Kája Mařík, Řídícíč Márinka*.

3 Archiv NSČU, kart. NČ 7, D. J. Kafka, *Životopisné črty*, s. 3.

Jen mi cosi říkalo, že to bude něco zvláštního. Stál jsem jako ozářen na cestě. Trvalo to snad jen minutu. Byla to jakási extáze.' Doma nikomu nic o tomto podivném zážitku neříkal a sám později na tuto událost pozapomněl.⁴ Ačkoli vyprávění působí živě, v podání se odráží tehdejší zájem o mimořádné náboženské zážitky, jejichž nejslavnější sbírkou jsou *Druhy náboženské zkušenosti* z pera amerického průkopníka psychologie náboženství Williama Jamese.⁵

VÍDEŇ – BAPTISTICKÉ OBDOBÍ

Norbert se vydal na učení do Vídně. Znamenalo to přesun do velkoměstského a zároveň německojazyčného kulturního prostředí. Vedle národnostní a náboženské různorodosti, jíž si musel povšimnout, se tu před ním ukázaly ohromující a místy děsivé sociální rozdíly. Pro letnou představu doporučuji položit si vedle sebe Zweigův *Svět věceřjska*⁶, Saltenovu *Josefinu Mutzenbacherovou*⁷ a Torbergovu *Tetu Joleschovou*⁸. Ostré protiklady se projevovaly i v dalších oblastech: nejnovější objevy a myšlenky vedle negramotnosti, vysoká kultura vedle nejlidovějších zábav, státní cenzura vedle mocného tisku, úzkoprsá morálka vedle bující prostituce, kosmopolitní společnost vedle šovinistických spolků. Zrodila se zde Píseň práce, Freudova psychoanalýza⁹, „otec sionismu“ Theodor Herzl zde napsal *Židovský stát* (1895) a podobných příkladů bychom mohli uvést ještě mnohem více.

4 Archiv NSČU, kart. NČ 7, D. J. Kafka, Životopisné črty, s. 4.

5 Není pochyb o tom, že Čapek Jamesovo dílo znal. V Evropě na ně navázali další, například židovský filozof Martin Buber svou sbírkou *Extatická vyznání: mystická svědectví různých dob a národů* (1909; česky v nakladatelství Vyšehrad v roce 2016).

6 Stefan Zweig, *Svět věceřjska*, Praha: Torst 1994.

7 Felix Salten, *Josefina Mutzenbacherová aneb Paměti vídeňské holky, jak je sama vypravuje*, Praha 1935 (orig. 1906).

8 Friedrich Torberg, *Teta Joleschová aneb Zánik západní civilizace v židovských anekdotách*, Voznice: Leda 2010 (orig. 1975). Čapek ovšem zastihl prostředí mladé tety Joleschové, nikoli popisované impozantní matky rodu.

9 V roce Čapkova příchodu do Vídně (1882) začal Freud s léčbou Berty Pappenheimové, během níž učinil své první objevy.

Uprostřed toho všeho začal Norbert asi ve dmnácti letech „přemýšlet, proč je na světě“.¹⁰ Bylo zřejmě shodou okolností, že mladého Čapka oslovil právě Alois Bílý, člen Křesťanského spolku mladých mužů – YMCA. Spolky pro městskou mládež měly i další náboženské komunity a politická hnutí. Všechny si kladly za cíl chránit mladé před alkoholem, hazardem a prostitucí. Většina jich nabízela kromě bohoslužeb i možnost vzdělávání (přednášky, čtenářské kroužky), i svého druhu sociální poradenství. Od německé konference roku 1865 se v organizaci YMCA navíc začal prosazovat koncept Muscular Christianity (svalnaté křesťanství), kladoucí důraz na fyzické cvičení a sport jako prostředek morální výchovy. Mladí muži se tak měli učit sebezpětímání, rytířskosti a mužnosti. Obava ze ztráty mužného charakteru v městském prostředí patřila k typickým obavám doby.¹¹

Ekumenismus, ale i pozitivní hodnocení těla Čapka celoživotně ovlivnily. V německém prostředí narůstal, kromě důrazu na tělesnou zdatnost, již propagovaly různé cvičenecké jednotky, zájem o zdravý životní styl. Odmitání alkoholu, tabáku, kávy či masa zde nebylo výrazem křesťanské askeze, nýbrž aktivního zájmu o dobrou kondici a dlouhověkost. Návrat k přírodnímu stavu (Naturzustand) objevující se od osvícenství získával nový význam. Zaznívaly výzvy k odhození „civilizačních nánosů“ a uskutečnění „reformy života“ (Lebensreform). Nešlo o jednotné hnutí, nýbrž o počiny, postupy a metody, propagované různými skupinami i jednotlivými „Lebensreformery“. Jen výjimečně přitom považovali civilizaci za zcela špatnou. Obvykle uměli docenit zlepšení hygienických podmínek, vzdělání a lékařskou péči, jež civilizace skýtá.

Tak jako si náboženská reforma(ce) kladla za cíl oprostít křesťanství od „nálezků lidských“ (něm. Menschliche Erfindungen) směrem čistému božskému zjevení srozumitelnému současníkům, tak Lebensreform usilovala o celkovou reformu všech životních oblastí. V některých podobách měla náboženská (Mazdaznan)

10 Rozhovor Bratr Norbert Čapek o sobě, *Cesty a cíle*, XVIII, 1940, č. 6, s. 98.

11 Témata dnešní „krize maskulinity“ se objevovala již před téměř dvěma staletími.

Alois Bílý v době, kdy již po návratu do Čech působil jako farář smíchovského evangelického sboru – na fotografii v černém obleku, uprostřed farníků. (Foto převzato z webové stránky tamního sboru, smichov. evang.tk/fotogalerie/)

či kvazináboženské formy (navazování na Paracelsa, Hildegardu z Bingenu, pokusy o obrodu předkřesťanských tradic), v jiných byla laděná spíše protinábožensky. Podle historika W. R. Krabbeho byla Lebensreform „sekularizované gnosticko-eschatologické učení o spáse“.¹² Dodejme, že pro spásu lze v němčině použít totéž slovo jako pro zdraví a zdar – totiž později tak neslavné Heil.

Norbert Fabian Čapek tyto snahy pozorně sledoval až do konce života a jejich ohlasy později najdeme i v českých unitářských publikacích. V časopise *Cesty a cíle* se pravidelně objevovaly příspěvky o tělocviku, výživě, reformě školy a výchovy, důležitosti přírody pro člověka a podobně.

Zásadním setkáním však bylo pro Čapka setkání s baptisty, kam ho pozval již zmíněný

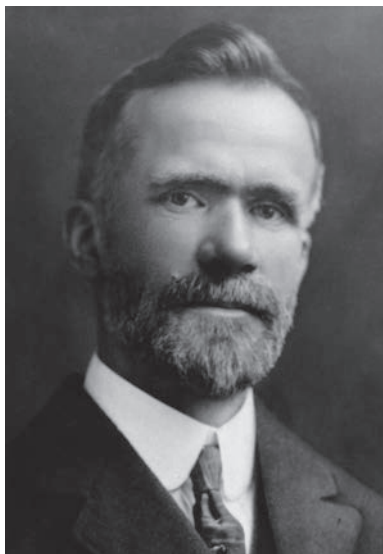
rodák Alois Bílý. Baptisté působili ve Vídni už několik desetiletí. Čapka bezpochyby zaujalo kongregační uspořádání sborů, v nichž není předěl mezi knězem a laiky, jaký znal z římskokatolické církve. Shromáždění se konala v bytech nebo pronajatých prostorech. Jádrem dění nebyl obřad vykonávaný knězem, ale niterná pietistická zbožnost. Po čase, v osmnácti letech, zde Čapek zažil první obrácení neboli „znovuzrození“ a dal se pokřtít.

Po letech to reflektoval: „Ona zkušenost obsahovala všechny prvky vědomého vytvoření nového ‚já‘, jenže každý z těch prvků měl tehdy jiné jméno, než jakých užívá moderní psychologie.“¹³

V letech 1888 až 1891 působil jako misionář v Bratislavě, pak odjel na duchovenská studia do Hamburku. Byla to pro něj možnost, jak si

12 Diethart Kerbs, Jürgen Reulecke (eds.), *Handbuch der deutschen Reformbewegungen 1880–1933*, s. 74.

13 Norbert Fabian Čapek, *K slunnému břehu: Průvodce do radostného života*, Praha: Edv. Fastr 1939, s. 45.

Walter Rauschenbusch (1861–1918), baptista, americký teolog německého původu.

Jeho sociální učení Čapka velmi oslovilo.

(Foto převzato z wikipedia.org.)

částečně doplnit to, co šťastnější vrstevníci získali na gymnáziích: základy latiny a řečtiny a předmětů tehdy potřebných k maturitě.

„Po skončeném studiu propouštěli nás profesori s důraznou výzvou, abychom ve studiu pokračovali. [...] Od té doby uplynulo dvaadvacet let a já nikdy nepřestal studovat. Považuji sebe z větší části za samouka, neboť ani zdaleka nestačilo, co jsem jmenovitě za svého sedmiletého pobytu v Americe na různých učelištích získal.“¹⁴

Německý pobyt mu přinesl i dvě důležitá knižní setkání: *Odhalenou Isis* H. P. Blavatské (viz dále) a rané spisy Waltera Rauschenbusche (1861–1918), pozdějšího hlasatele „sociálního evangelia“ (*Social Gospel*). V roce 1892 založil Rauschenbusch v americkém Marlborough (NY) skupinu Království bratrství (*Brotherhood Kingdom*), zaměřující se na sociální problematiku. Zejména pak sdílel myšlenku, že „Bůh v této generaci dává lepší porozumění myšlenky Božího království na Zemi. Budeme poslušni vůli svého Pána a s důvěrou ve vedení Ducha svatého utvoříme bratrství tohoto Království, abychom tuto myšlenku navrátili do myšlení církve

a napomáhali jejímu praktickému uskutečnění ve světě.“¹⁵

Hlasatelé sociálního evangelia zdůrazňovali, že člověk se nemá s vírou a jejími dary uzavírat do sebe, ale je povinen vnášet ji do pomoci druhým lidem. V lidech, konkrétních lidech s jejich slabostmi a utrpením, potkává člověk Boha a koná jeho dílo. Království Boží je třeba aktivně uskutečňovat, nejen se modlit za jeho příchod.

VELKÉ OČEKÁVÁNÍ

Atmosféra kolem roku 1900 byla naplněna očekáváním zásadního přelomu. Nastávalo poslední století druhého křesťanského tisíciletí, což více než jiné přelomy století vyvolávalo obavy z konce světa. Zároveň však existovaly silné naděje v příchod světa nového, éry, v níž se lidstvu otevrou nevídané možnosti a lidé si osvojí neslýchané schopnosti.

Velkou nadějí bylo „všeobecné sbratření lidstva“, střízlivěji řečeno sjednocení v jazykové, ekonomické a kulturní oblasti, někdy včetně náboženství. Poslední desetiletí 19. století jsou dobou rozkvětu umělých jazyků jako byly solresol (1827), volapük (1879), esperanto (1887), s počátkem 20. století se zrodily latino sine flexione (1903), ido (1907) a occidental (1922). Minimálně dva z nich (volapük a esperanto) byly zároveň projekty náboženského sjednocení lidstva. Volapük vznikl podle svého tvůrce z božího vnuknutí s cílem sjednotit celé lidstvo v katolické víře. V případě esperanta měl jazyk sloužit jako prostředek šíření nového náboženství, vycházejícího ze židovského mesianismu (hilelismus, později homaranismus). Dodejme, že taková snaha by z hlediska abrahámovských náboženství znamenala ukončení prokletí lidstva po stavbě babylonské věže, a tedy novou éru.

Zatímco sjednocující snahy středověku (Lullus, Mirandola, Komenský) počítaly s monoteistickými náboženstvími starého světa (judaismus, křesťanství, islám) a spojení všech ve zdokonaleném křesťanství, v nové době mělo dojít k překonání rozdílů na jakémisi univerzálním

¹⁵ Ronald Cedric White, Charles Howard Hopkins, *The Social Gospel: Religion and Reform in Changing America*, Philadelphia, PA: Temple University Press 1976, s. 73.

¹⁴ Archiv NSČU, kart. NFČ 7, *O mém vzdělání*.

August Comte (1798–1857), francouzský filozof, zakladatel sociologie a reformátor náboženského myšlení. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

Helena Petrovna Blavatská (1831–1891), spoluzakladatelka Theosofické společnosti a autorka knihy *Odhalená Isis*, která Čapka v mládí velmi ovlivnila. (Foto převzato z cs.wikiquote.org.)

ním, neutrálně lidském základě. Jen málokdo si tehdy uvědomoval, nakolik je i sám koncept univerzality provázán s konkrétní kulturou a obdobím. Během krátké doby se objevilo – nejen v Evropě a Severní Americe – vícero hnutí usilujících (z různých východisek) stát se onou sjednocující platformou či metanáboženstvím.

Biblická kritika, rozvíjející se od dob osvícenství (jež samo v této oblasti navazovalo na rozvoj biblických studií reformace), přinesla poznatek, že náboženství se vyvíjí společně s proměnami lidstva. V duchu převažujícího optimistického nahlížení na člověka jako na bytost rozvíjející se ke stále větší dokonalosti (čili dějiny jako pokrok) se mělo i náboženství vyvíjet ke stále vyspělejší formám (viz například dílo G. W. F. Hegela), od nejprimitivnější podoby přes polyteismus k monoteismu. Jenže čím dál víc se zdálo, že ani nejlepší dosažené formy nestačí: racionální monoteismus jen stěží dokáže uspokojit citové potřeby člověka, citově orientovaná zbožnost zase neuspokojí rozumové nároky – nemluvě o palčivých problémech náboženských institucí.

Odtud byl už jen krok k otázce, zda s revolučními proměnami v ostatních životních oblastech nemá přijít i radikální průlom v oblasti duchov-

ní. Pro ty, kdo si na tuto otázku odpovídali kladně (a bylo jich hodně), se nabízely v zásadě tři možnosti: buď je třeba zásadním způsobem modernizovat dosavadní náboženství (nicméně pokusy s reformou měly křesťanství i judaismus již za sebou), nebo je náboženství jako vývojový stupeň již překonáno a odsouzeno k zániku (příští společnost bude ateistická) či bude třeba vytvořit náboženství nové, odpovídající potřebám moderního člověka. Hledání náboženství pro moderního člověka se mělo stát jedním z hlavních témat Čapkovy života.

Už v roce 1849 vytvořil francouzský filozof August Comte (1798–1857), zakladatel pozitivismu, „náboženství humanity“, určené stoupencům jeho ateistické filozofie. Toto náboženství, připomínající řadou prvků (modlitba, kněžstvo, katechismus, pravidelná shromáždění a přechodové rituály) římskokatolickou církev Comteho doby, dosud nevytizelo, má stoupence a Chrámy lidství ve Francii a Brazílii. Oproti náboženským pokusům Velké francouzské revoluce, tedy kultu rozumu (a kultu Nejvyšší bytosti), udělal Comte jednu významnou změnu: centrem jeho náboženství už nebylo cosi nadlidského či božského, nýbrž abstraktnější lidstvo/lidství/humanita.

Comte nebyl ovšem první, kdo použil pojem Chrám lidství. Už téměř půldruhého století jej používalo hnutí, jež mělo rovněž ambici stát se duchovní platformou, na níž se mohou setkávat lidé různých vyznání: svobodné zednářství. (Pro potřeby tohoto článku uvažujeme jako počátek svobodného zednářství moderního typu datum 24. 6. 1717, kdy se sjednotily londýnské lóže.) Společenství, otevřené v praxi nejdříve jen mužům různých křesťanských vyznání, začalo do svých řad postupně přijímat také židy, muslimy a další jinověrce (zejména v evropských koloniích) a v některých svých formách také ženy. Svá setkávání zednáři symbolicky pojímají jako „práce na stavbě Chrámu lidství“ a své společenství chápou jako „bratrský řetěz, objímající Zemi“. Jde o pozoruhodný kulturní fenomén, nabývající v různých dobách, místech a situacích nejrůznějších konotací: jako specifická spiritualita, vzdělávací či charitativní sdružení, zábava elitních vrstev, pánský klub. Výrazně ovlivnilo mnohá další společenství, která někdy napodobovala jeho rituály a uspořádání, jindy se snažila překonat samo zednářství v tom, v čem jim připadalo nedokonale.

Dalším příkladem je Theosofická společnost. Založena byla v New Yorku roku 1875 necelou dvacítkou osob v čele s Helenou Petrovnou Blavatskou, Henrym Steelem Olcottem a Williamem Quanem Judgem. Část jejich zakladatelů znala zednářství z vlastní zkušenosti. V konstituci tohoto hnutí se praví: „Theosofická společnost je absolutně nesektářská (za sekty byly v protestantském prostředí často označovány různé církve, někdy tak autoři psali i o vlastní skupině)¹⁶ a pro přijetí není třeba souhlasit s žádnou věroučnou formulí, vírou či vyznáním. Každý žadatel a člen však musí mít sympatie k úsilí vytvořit jádro Univerzálního bratrství lidstva.“¹⁷ Členové se scházeli v lóžích a nástupkyně H. P. Blavatské, Annie Besantová

(1847–1933), patřila do skupiny zakladatelů smíšeného zednářského řádu Lidské právo (Le Droit Humain, 1902). Theosofická společnost čerpala z řady evropských i mimoevropských zdrojů (například antický novoplatonismus, kabala či védánta, sufismus, buddhismus).

Tady se už přímo dotýkáme Čapkova příběhu. V roce 1891, během pobytu v Berlíně, narazil na knihu H. P. Blavatské *Odhalená Isis, mistrovský klíč k mystériím dávné i moderní vědy a theologie* (*Isis Unveiled*, 1877). Kniha se skládá ze dvou dílů, *Věda a Theologie*, a třebaže bývá označována za směsici srovnávací náboženské vědy, okultismu, pseudovědy a fantazie a z dnešního pohledu je třeba na ni pohlížet kriticky, bezpochyby se dotkla zásadních témat své doby. První díl se mimo jiné zabývá hranicemi poznání a možnostmi vědy zodpovídat základní lidské otázky. Blavatská kritizovala soudobou vědu za její materialismus a době ukazovala slabiny redukcionistické argumentace (typu „člověk je jenom složitý stroj“). Zároveň se snažila uvést nejnovější objevy (jako Darwinovu evoluční teorii) do souladu s tradičními představami různých věr a kultur. Vyzývá též ke zkoumání oněch zvláštních jevů, jimiž se zabývá parapsychologie. Jestliže totiž vědecká odvětví nemají odpověď, odmítá část vědců někdy samotnou existenci takových jevů (například hypnózy). Nabízí se pak vysvětlení, že „k tomu věda ještě nedospěla“, zatímco „staré kultury“ to znaly dávno. Na druhou stranu některé jevy, odmítané generacemi skeptiků jako mylné či neexistující, byly později potvrzeny.

Druhý díl je věnován hledání pravdy z náboženského hlediska, tváří v tvář rozmanitosti náboženských systémů. Blavatská dospívá k závěru, že všechna náboženství jsou pravdivá ze svého vnitřního, ezoterního hlediska, zatímco z hlediska vnějšího, exoterního, jsou všechna víceméně mylná. Nikoli poprvé, ale zřejmě poprvé s takovou silou, zaznívá myšlenka, že mystici a mudrci všech náboženství dospívají k témuž poznání. Důkazy pro to nachází Blavatská v citacích klasických zdrojů „staré moudrosti“, jako jsou starořečtí filozofové, bible, Zoroaster, chaldejská orákula a další, u nichž viděl takový soulad již Pico della Mirandola. (U Blavatské se k tomu připojily nově objevené a zkoumané texty starověkého

16 Ostatně takto slovo sekta používá i *Rakovský katechismus*.

17 Constitution I.: The Theosophical Society is absolutely unsectarian, and no assent to any formula of belief, faith or creed shall be required as a qualification of membership; but every applicant and member must lie in sympathy with the effort to create the nucleus of an Universal Brotherhood of Humanity.

Allan Kardec, vlastním jménem Hippolyte Léon Denizard Rivail (1804–1869), francouzský pedagog, tvůrce systému spiritismu a propagátor této nauky. (Foto převzato z en.wikipedia.org.)

Egypta, Číny, Indie a Tibetu. Posledně jmenované pro ni byly nejdůležitější, protože „Pravé učení“, obsahující tajné vědění lidstva, vzniklo v Himálaji. Tato oblast měla zvláštní význam v jejím učení i proto, že Blavatská prohlašovala, že v Tibetu strávila sedm let a dostalo se jí zde zasvěcení od tajemných „Mistrů“.)¹⁸

Je to fascinující kniha, jejíž vlivy – pravděpodobně nevědomky – pociťujeme dodnes. Bývá označována za významný zdroj New Age, antroposofie (viz dále), okultních prvků nacismu i dalších hnutí. Vedle Frazerovy *Zlaté ratallesti* (1890) byla jednou z knih, které vyvolaly masový zájem o podobnosti různých světových náboženství, respektive hledání jakéhosi „společného jádra“. K popularitě *Odhalené Isis* přispělo i to, že dokázala přesně vystihnout oblasti, v nichž každý člověk zakouší nejistotu, a následně zprostředkovat pocit jistoty. Blavatská nabídla svým čtenářům a následovníkům cestu k „absolutnímu poznání“, k nečistší podobě jediné a prastaré pravdy, obsažené

v různě pokřivených podobách ve všech náboženských učeních, a navíc obsahující všechny odpovědi – tedy i ty, které jiné poznání (jako věda) neposkytuje.

Tisíce čtenářů vedlo čtení spisů Blavatské k tomu, že začali důvěřovat hlavně jejím spisům a texty různých duchovních myslitelů četli s ohledem na ni. Zdá se, že v Norbertu Čapkovi podnítila *Odhalená Isis* především zájem o zkoumání jiných, mimokřesťanských náboženství i dožitovní zájem o parapsychologické výzkumy. Ty byly pod různými označeními populární po celé Evropě a veřejně či tajně se jimi zabývala řada vědeckých autorit. Jak dále uvidíme, tato oblast na pomezí vědy, náboženství a okultismu byla výrazně zabarvena očekáváním převratné nové doby.

Už ve druhé polovině 50. let 19. století začal pedagog Allan Kardec (bývalý spolupracovník Pestalozziho) vážně experimentovat s pařížskou salonní zábavou – spiritistickými seancemi. Ačkoli dnes jeho snahy působí často naivně, tehdy zaujaly některé renomované vědce, ochotné zabývat se „edge science“. Jako „věda“ byl „kardecismus“ otevřen lidem všech vyznání a přitom měl zároveň náboženské prvky. Pro část spiritistů, kteří měli pocit, že užuz drží v rukou vědecké důkazy nesmrtnosti duše, bylo toto hnutí podnětem k životnímu obratu, který se snažili šířit do společnosti. Vegetariánství, abstinence, vzdělávání a sebezdokonalování patřily k očekávání blížící se nové doby, k jejímž vymoženostem bude kromě telegrafu či vlaku patřit i komunikace se zesnulými anebo s mimozemskými civilizacemi.

Kardec začal s experimenty v téže době, kdy došlo ke zpopularizování teorie živočišného magnetismu (Animalischer Magnetismus) německého lékaře Franze Antona Mesmera (1734–1815). Ostatně, mesmerismus hraje důležitou roli i v díle Blavatské. Kardecův spiritismus, který se sám chápal jako věda, hledal vysvětlení různých psychických jevů jako hypnóza či sugesce právě prostřednictvím této zvláštní síly. Mesmerismus se pozoruhodnými cestami stal inspirací pozdější psychologii a psychiatrii i základem dalších parapsychologických výzkumů. Brzy uvidíme, jak tyto podněty ovlivnily i N. F. Čapka a jak se s nimi vypořádal.

¹⁸ Více k tomuto tématu viz: Pierre Hadot, *Závoj Isidin*, Praha: Vyšehrad 2010.

Parlament světových náboženství v Chicagu, 1893. (Foto převzato z en.m.wikipedia.org.)

Zvláštní a opomíjenou událostí, jež ovlivnila životy milionů lidí, byl Parlament světových náboženství, který byl svolán do Chicaga v roce 1893. Šlo o sérii konferencí, pořádanou u příležitosti světové výstavy s cílem zahájit mezináboženský dialog na celoplanetární úrovni. Byli zde přítomni zástupci křesťanství (protestantismu), islámu, théravádového buddhismu, zenového buddhismu, hinduismu (svámí Vivékánanda), hnutí Brahma samádž (indický teismus), džinismu, Theosofické společnosti, spiritualismu,¹⁹ Křesťanské vědy – a také unitáři a univerzalisté. Ano, některé z těchto proudů již vymizely z běžného povědomí... Organizátoři akce chápali a prezentovali jako milník na cestě k mezináboženskému porozumění. Poprvé v dějinách zástupci světových náboženství u jednoho stolu! Jistě, citelně chyběli oficiální zástupci římskokatolických a pravoslavných křesťanů, židovství, i dalších náboženství. Už tehdy se vtírala otázka, kdo koho reprezentuje a kdo může za koho mluvit (která provází mezináboženské panely dodnes). Na druhou stranu ti, kdo přišli, mohli být vnímáni jako hlasatelé pokroku a tolerance. A vtírala se otázka, zda by nebylo možné všechna náboženství světa v novém světě propojit na nějaké univerzální rovině, kde nebudou rozdíly vadit.

Prvních čtrnáct let nového století se zdálo, že sen o novém, lepším světě se naplňuje. „Nikdy nebyla Evropa silnější, bohatší, krásnější, nikdy nevěřila v ještě lepší budoucnost upřímněji; nikomu, kromě několika scvrklých starců, se už nestýskalo po ‚starých dobrých časech‘ jako kdysi. [...] nejen města, i lidé zkrásněli; díky sportu, lepší výživě, zkrácené pracovní době a niternějšímu spojení s přírodou ozdravěli. [...] Neboť život běžel v jiném rytmu. Jeden rok, co všechno se nyní událo za jediný rok! Jeden vynález, jeden objev střídal druhý a každý se okamžitě stával obecným majetkem, poprvé cítily národy pospolitěji, když šlo o společné věci.“²⁰

Světová válka jako by tomuto nadějnému světu učinila přítrž. Miliony oněch nových lidí se povraždily na jejich frontách. Bylo možné vnímat ji jako konec přílišného optimismu, nebo jako předěl ke skutečnému příchodu nové doby.

ČAPKŮV ZÁJEM O ČLOVĚKA

Norbert Fabian Čapek byl selfmademan, což se výrazně týkalo jak oblasti vzdělání, tak i utváření osobnosti.

„Ačkoli jsem vždy toužil po universálním vzdělání, [...] ze všeho nejvíc mě zajímalo stu-

19 Neplést s Kardecovým spiritismem!

20 Stefan Zweig, *Svět včerejška*, Praha: Torst 1994, s. 170–171.

Jedna z Čapkových raných publikací o frenologii, vydaná v Brně roku 1901. (Foto archiv NSČU.)

dium člověka po všech stránkách. Podle hesla: poznej člověka a poznal jsi hlubokosti božské! Od studia zevních tvarů od fysiognomie jsem se věnoval víc a více studiu duše, zvláště pak jejich skrytých a dosud obecně málo známých sil a možností.²¹

Celoživotní zájem skýtal Čapkovi také obživu. Ještě během brněnské služby v baptistickém sboru vydával měsíčník *Talent*²² a inzeroval se jako „praktický psycholog a fysiognomik, člen lidozpytných společností zahraničních“, jak uvádí v praktické příručce *Talentograf*.²³ Svůj dům pojmenoval „Villa

Talento“. K „lidoznalství“ vydal několik knih v češtině a němčině.²⁴ Již v té době se věnoval poradenství, zejména s ohledem na volbu zaměstnání či škol pro děti (zjištění vloh), výběr obchodních partnerů, vhodné osoby k sňatku a podobně. O lidoznalství psal též do různých populárních časopisů²⁵ a zabýval se jím až do konce života. Vyučoval je ve Svobodném bratrství dospělých i dětí (bylo součástí nedělní školy), v *Cestách a cílech* vycházelo Lidoznamecké okénko. Vytvořil také poradenský program (Rádcovský kurs).

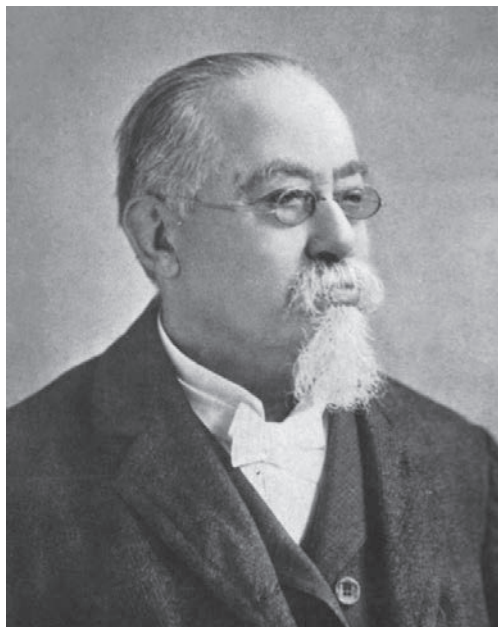
21 Bratr Norbert Čapek o sobě, *Cesty a cíle*, XVIII, 1940, č. 6, s. 111 n.

22 V publikaci *Talentograf* se uvádí: „Pokud vhodná slova s případnými obrazy mohou být životním elixírem a vzpruhou, jest jím Talent. Jemu vděčí mnozí za svojí veselejší povahu, zmnoženou energii a životní sílu.“

23 Čapek jich vydal několik. Jde o typologické posudky osobností, eventuálně pomůcky k poznání sebe či druhých. Norbert Fabian Čapek, *Talentograf: Poznej sebe sama*, Brno, do roku 1914, archiv NSČU.

24 Názvy titulů, jež sám Čapek uvádí: *Jak poznám vlohy a náklonnosti člověka na prvý pohled? Praktický úvod do moderní freno-fysiognomie* (Brno: Revue Pramen 1901; reedice 1911, Čapek se uvádí s tituly PhDr., ThDr.); *Moderní frenologie* (Brno 1902, Čapek se uvádí jako praktický frenolog); *Die sieben Principien der modernen Menschenkunde*; *Shoda v manželství*; *Typologie: praktický návod k poznávání vloh a náklonnosti člověka* (Praha: Sfinx 1924); *Typologie: Praktický návod, jak poznávati povahu člověka podle jeho zevnějšku* (Praha: Unitaria 1935).

25 Například článek *Tvar vaší hlavy – zrcadlo vašich schopností*, *Pražský ilustrovaný časopis*, 1922, č. 69.

Cesare Lombroso (1835–1909), italský lékař, biolog a kriminolog, využíval ve své práci metody frenologie. (Foto převzato z cs.wikipedia.org.)

Při pohledu na tuto stránku Čapkovy osobnosti jsme v pokušení odbýt ji jako marginální, nebo ji dokonce označit za šarlatánství či výstřelek. Nacházíme se ale právě v ohnisku jeho celoživotních snah: Člověk je u Čapka středobodem zájmu, ovšem chtěl jej poznávat také vědecky, na úrovni moderního bádání. To ovšem znamenalo úroveň bádání daného dobou – vědy o člověku, ať již antropologie nebo psychologie, se teprve ustavovaly, status vědeckých oborů si musely ještě dlouho dobývat a hájit.

Typologie lidských tváří a lebek má v evropském myšlení kořeny již od antiky²⁶ a objevuje se v různých vážných pokusech dodnes.²⁷ Lékařské, a zvláště kriminalistické spisy Čapkovy doby jsou plné fotografií „typů“ – ať již nemocných, nebo zločinců. Vycházely z takzvané pozitivní školy kriminologie (*Scuola positiva di diritto penale*), jejímž zakladatelem byl italský kranio- log Cesare Lombroso (1835–1909). Jeho teorie o vrozenosti zločineckých sklonů a možnosti vy-

číst je z celkové fyziognomie měla rozporuplné vlivy: na jednu stranu vnesla do trestních procesů psychiatrické posudky, na druhou přinesla i negativa: eugenické programy nucené sterilizace „duševně nemocných“ (včetně například epileptiků) a zločinců s lékařským posudkem o „vrozených zločineckých sklonech“. Ačkoli byl Lombroso Žid, odvolávali se na jeho závěry i nacisté. (Sám se za eugenika příležitostně označoval, tak jako za socialista, rasistu a podobně.)²⁸ Kromě Lombrosových snah o poznávání lidských povah z fyziognomie musela Čapka zaujmout i jeho teorie geniality,²⁹ zkoumání hypnózy³⁰ a spiritismus (pokusy s médiem).³¹

Psychologie musela o své uznání ještě bojovat. Předvedení některých metod bylo sledováno jako senzace, a to i když probíhalo na univerzitní půdě. Literární odraz můžeme najít v povídkách Karla Čapka.³² Další praktiky, jako sugesce, volné asociace a tak dále již byly známy z cirkusových a varietních produkcí, což jim na důvěryhodnosti nedodalo. Pokud šlo o hypnózu, byla často zkoumána vědci či laickými zájemci v rámci parapsychologických experimentů. (Její samotná existence je například některými členy Klubu skeptiků Sisyfos zpochybňována dodnes.) Psychoanalýza byla dlouho odmítána jak pro některé „skandály“ (například tematizování sexuality), tak proto, že ji mnozí stoupenci „tvrdých věd“ považovali za pavědu kvůli nekvantifikovatelnosti a minimální prokazatelnosti výsledků (výklady snů patřily podle nich do oblasti lidového věštění).

Po vzniku Československa ale stoupal zájem o psychologii často ruku v ruce s nadšením z amerických tipů na seberozvoj a cestu k úspěchu. Tak začaly vycházet české překlady

28 Více k tomuto tématu například Stephen Jay Gould, *Jak neměřit člověka*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1998.

29 *Genio i degenerazione*

30 Cesare Lombroso, *Hypnotismus*, Praha: Vydavatelství dobrých autorů [Břetislav Kraft] 1922; (orig.: *Ricerche sui fenomeni ipnotici e spiritici*, 1909).

31 Cesare Lombroso, *Co bude po smrti?*, Praha: Hejda a Tuček 1908 (překlad Pavla Moudrá).

32 Experiment profesora Rousse; Tajemství písma, in: Karel Čapek, *Povídky z jedné kapsy*, Praha: Aventinum 1929.

26 V českém prostředí nejpozději u Tadeáše Hájka z Hájku (1525–1600). Za tuto informaci vděčím M. Žemlovi.

27 Například Viničná.

zaručených návodů a metod. Východiskem jim často byla představa, že člověk je sám tvůrcem svého osudu, a když vynaloží energii správným směrem, dokáže takřka všechno. Získat si přátele a působit na lidi (jak zní cíl jednoho z prvních takových bestsellerů),³³ dosáhnout duševní vyrovnanosti či úspěchu v podnikání. Některé z takových příruček nabízely i „zaručené postupy“ k získání nadpřirozených schopností. A mezi prvními původně českými publikacemi z této oblasti najdeme právě knihy N. F. Čapka.³⁴ V jeho pozůstalosti je *Kapesní manuál pro charakterové analytiky a zaměstnané manažery*,³⁵ který usuzuje na lidské vlastnosti mimo jiné podle barvy vlasů, tvaru prstů a nehtů. Podobně se Čapek zajímal o grafologii; dopisoval si i s některými českými grafology.³⁶

Nabízí se ještě otázka, v jaké podobě se Čapek věnoval parapsychologii. Bohužel, právě tady narážíme na mlčení samotného zdroje. Nevíme, jaké pokusy konal, zda je prováděl sám, nebo ještě s někým, podle jakých modelů. Nevíme, co přesně bylo jejich cílem. Je to pro nás škoda, protože z toho mála, co víme, pro něj tyto experimenty měly zásadní důležitost. (V rozhovoru pro *Cesty a cíle* v odpovědi na otázku ohledně jeho nejsilnějších životních zážitků uvedl, poté co zmínil mystické prožitky obrácení a extáze: „Některé zvláště silné zážitky, které zároveň posílily vědomí o skutečnosti jiného světa, jsem měl při experimentálních výzkumech jevů parapsychologických, o nichž je těžko psát.“³⁷

33 *Jak si získat přátele a působit na lidi.*

34 *Moderní frenologie, Typologie, Manželství, Nálada a její vědomé tvoření, ...* Bratr Norbert Čapek o sobě, *Cesty a cíle*, XVIII, 1940, č. 6, s. 112.

35 Alfred Rossiter, *A Pocket Manual for Character Analysts and Employment Managers; Based on the Blackford System*, 1915.

36 V Čapkově archivu je *Grafologické zrcadlo* Jaromíra Vašíci s rukopisnou poznámkou: „Na základě empirie (staletých zkušeností), tedy bez vědeckého podkladu (fysiologie a psychologie) které však po 40 let se mi osvědčovalo. Ovšem v mé velké knize je daleko bohatší obsahem a zkušenostmi.“

37 Bratr Norbert Čapek o sobě, *Cesty a cíle*, XVIII, 1940, č. 6, s. 112.

Rudolf Máša, *Náboženští velikáni všech věků*, Praha: Vydavatelství Volné myšlenky československé 1924. (Knihovna NSČU.)

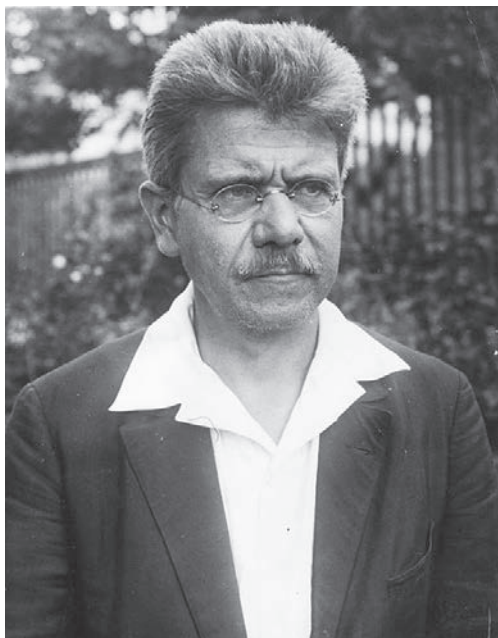
Lze usuzovat, že Čapkův zájem o člověka těsně souvisel i s jeho zájmem o poslední otázky lidského života a možná právě při tomto úsilí získal i mystické zkušenosti.

REPUBLIKA A ÚKOL MALÉHO NÁRODA

Počáteční doba Československé republiky byla naplněna značnou, pro nás již těžko představitelnou euforií. Nešlo přitom jen o politickou, ekonomickou a kulturní samostatnost. Řada Čapkových současníků byla přesvědčena, že právě nastává cosi nového, tak dlouho očekávaného v oblasti duchovní, filozofické a náboženské. A právě nyní do světového duchovního dění vstoupí Češi (respektive Čechoslováci), v jejichž čele stanul prezident-filozof Masaryk. Ke zrodu nového světa po Velké válce přispějí svým dědictvím a specifickou zkušeností. Poté, co prožili svoji vítěznou revoluci,³⁸ pomohou

38 V oné době se vznik československého státu označoval za revoluci běžně.

Alexandr Sommer-Batěk (1874–1944), redaktor a spisovatel, popularizátor vědy, pacifista a esperantista. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

svým dílem k tolik očekávané revoluci v duchovním vývoji lidstva. (Číslování světových válek nebylo tehdy ještě zavedeno a ona poslední válka měla pro mnohé význam apokalyptického předělu.)

Čím mohou v té době Češi přispět světu? Především to byl odkaz Jana Husa, považovaného nejen za prvního křesťanského reformátora, ale za prorocko-mučednickou postavu, ocitající se v různých přehledech vedle zakladatelů světových náboženství: Mojžíše, Zarathuštry, Ježíše, Buddha.³⁹ Vedle Husa pak byli stavěni Komenský a Masaryk.

Je příznačné, že Masaryk byl významnou postavou nejen politickou, ale také nábožen-

39 Viz např. Rudolf Máša, *Náboženští velikáni všech věků*, Praha: Vydavatelství Volné myšlenky československé 1924. V díle jednoho z průkopníků české religionistiky Hus uzavírá přehled, počínající čínskými mudrci Konfuciem a Laem-c', přes Zarathuštru, Krišnu, Buddhu, Achnatona, Mojžíše, Ježíše, Mohameda a Manko Kapaka. Hus je zde označován za „nejšlechtetnějšího muže své doby“ (s. 121) a jeho mučednická smrt uvedena jako paralela smrti Ježíšovy.

skou. Nejenže se zabýval filozofií náboženství a jeho náboženské postoje byly směrodatné pro statisíce lidí, ale měl důležitou roli i pro Církev československou a hledání moderní české spirituality.

V prvních letech nové republiky se začaly objevovat různá nábožensko-eticko-reformní hnutí. Kdybychom je zkoumali blíže (což zde nemůžeme), ukázalo by se, že se snažily obsáhnout všechna zásadní témata doby, od existenciálních otázek přes pedagogiku po zdravotvědu. Tvůrci jejich programů se navíc nezřídka znali. Několik set metrů od sídla unitářů, na Staroměstském náměstí, pronášel svá „kázání“ Alexandr Sommer-Batěk v rámci „Volného sdružení klasů“ a na základě své knihy *Převýchova národní*. V mnoha ohledech navazoval na „reformu života“ a odkazoval se k autorům, jako byli Humboldt, Hellenbach⁴⁰ nebo E. Carpenter.⁴¹ V argumentacích bohatě využíval poznatky tehdejší religionistiky a antropologie,⁴² podobně jako Volná myšlenka a další, a jako čeští unitáři propagoval například i vegetariánství.⁴³ V roce 1924 vyšla také publikace *Víra v nové době* od architekta Václava Weinzettla. Šlo v ní o nikdy neuskutečněný projekt nového náboženství, jehož centry měly být nově stavěné „chrámy kultury“, jakési kulturní domy či kulturní centra.

SVOBODNÉ BRATRSTVÍ

Všichni tito myslitelé (a jejich výčet výše zdaleka není kompletní) usilovali o vznik nového náboženství: nedogmatického, oproštěného od formalismu a pověr, otevřeného poznání a nesoupeřícího s vědou, demokratického a zušlechťujícího.

40 Lazar von Hellenbach, *Die Vorurtheile der Menschheit*, Wien: L. Rosner 1879.

41 Edward Carpenter, *Civilisace, její následky, léčení jich a jiné studie*, Praha: B. Kočí 1910.

42 Příprava ohně převratem náboženským a sociálním (S. 146), Jak se lidé klaněli slunci? (S. 147), Jak povstaly velkonoco, in: Alexandr Sommer-Batěk: *Převýchova národní: Kázání Volného Sdružení Klasů za rok 1921*, sv. VII., (Setby 136–149), Praha: nákl. vl. 1924.

43 Proč nejím masa? *Ibid.*, S. 136, s. 1–20.

Shromáždění zakladatelů NSČU roku 1930 v Radiopaláci. (Foto archiv NSČU.)

Z těchto různých snah se částečně vydařila právě ta Čapkova. Je příznačné, že jím založené nové společenství, Svobodné bratrství (1922), se v počátcích neoznačovalo za náboženskou společnost. „SB. jako určitý způsob myšlení a životní praxe neobmezuje se na určitou zemi nebo dobu. Je universální a všelidské. SB. se také neobmezuje na určité názvy, tedy ani na své nynější české pojmenování. Vždy a všude bylo, kde se našli lidé téhož ducha. Většinou ti, kdo vstoupili do SB., učinili tak proto, že v něm našli, po čem už dříve toužili, anebo co v sobě už měli a chtěli v tom úspěšněji pokračovat.“⁴⁴

Tato slova nám připomínají, co už známe z jiných hnutí: jejich tvůrci považují své uskupení za konkrétní projev čehosi univerzálního, přesahujícího dějinnou dobu a konkrétní místo. Jestliže si Čapek volí pro své společenství název Svobodné bratrství, musí si být vědom, že to přinejmenším část veřejnosti bude vnímat jako přihlášení se k ideálům české reformace⁴⁵ (Jednota bratrská), Francouzské revoluce (volnost – rovnost – bratrství) i humanitním směrům, jako bylo právě svobodné zednářství.

Ve své době bylo poměrně nadšeně přijímanou alternativou v oblasti duchovního života. Lze jen spekulovat o další dynamice jeho společenství v případě, že by se jí dostalo delší možnosti svobodného vývoje a volné „konkurence“ s dalšími směry.

⁴⁵ Čapek doufal v nalezení důkazů o existenci unitářských (antitrinitářských a nábožensky liberálních) prvků v českém středověku. Kdyby se mu podařilo toto dokázat, mohlo by se unitářské hnutí prohlásit za autenticky „české“ minimálně tak jako nastupující Církev československá. Ba co víc, Češi by mohli být vnímáni jako jedni z prvních průkopníků unitářství, rozhodně starší než anglické a rumunské tradice.

⁴⁴ *Interní organické memorandum 1.* Archiv NSČU.

Norbert Fabian Čapek a jeho působení v Brně (1898–1914)

Kristýna Ledererová Kolajová

Norbert Fabian Čapek byl ohromně pracovitá, nezdolná a tvůrčí osobnost a jeho dílo mělo mnohem víc poloh než tu pro nás nejznámější, unitářskou. Ještě před svým odchodem do Ameriky, kde strávil léta první světové války, se jako baptistický duchovní intenzivně věnoval průkopnické práci na poli liberálního náboženství v Brně.

Pohled na Dolní Planici, dobová pohlednice. (Není-li uvedeno jinak, pocházejí fotografie z archivu NSČU.)

PŘÍCHOD DO BRNA

Do Brna se Čapek přestěhoval ze saské Dolní Planice, kde působil od své ordinace¹ baptistickým duchovním. (Planice, německy Niederplanitz, dnes součást zhruba stotisícového města Zwickau, leží necelých padesát kilometrů od českých hranic severozápadním směrem od Karlových Varů.) Čapkovi v Planici objektivně vzato nic nechybělo. Měl dobré místo v prosperujícím sboru, kde si ho lidé vážili, a při své práci měl i čas na další studia. Jenže po několika letech se stále více hlásil stesk po vlasti a také pocit, že doma je třeba vykonat veliký kus práce. Zatímco v Sasku byly na kon-

ci 19. století baptistické sbory již nedílnou součástí tamní náboženské scény, na Moravě žádná obec této liberální protestantské denominace neexistovala.² Čapkovi takové

2 Archiv NSČU, NFČ, kart. 7, Autobiografické poznámky Dr. N. F. Čapka, s. 3. „Idyllicky krásná byla léta, která jsem strávil v Saské Planici jako kazatel a duchovní Němců. Nevím, v čem a jak mohl bych si myslet, že bylo možno zahrnout někoho více láskou. Byla to úplně samostatná a soběstačná náboženská obec baptistů, kde jsem nebyl ani věroučně ani jinak omezen. Všechno mělo svůj chod, na vše bylo dost ochotných lidí a mně zbyla nejméně polovina času k pokračování ve studiích, což bylo zvláště umožněno blízkostí lipské univerzity. [...] Po třech letech naprostého úspěchu, všemi milován, pocítil jsem velký stesk po vlasti a činil jsem si výčitky, že sedím a mám se dobře mezi Němci a nemám odvahu opustit dobré bydlo za nejistou existenci mezi svým lidem. Ještě půl roku jsem zůstal, a pak šel na Moravu, kde jsem nikoho neznal.“

1 Ordinován byl 12. května 1895. (Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1898, Ordinations Zeugnis, Gemeinde Getautaufter Christen Planitz.)

výzvy v životě nedávaly spát. Půl roku se rozhodoval, váhal, ale nakonec požádal baptistické nadřízené orgány po necelých čtyřech letech o uvolnění ze služby v Sasku a přeložení na Moravu.³ V lednu roku 1889⁴ se vydal čtyři sta kilometrů na jihovýchod, do města, kde měla zatím stále velmi pevné postavení a podporu konzervativní katolická církev. Bylo nad slunce jasné, že ho čeká hodně usilovné práce. Brno tehdy mělo zhruba sto tisíc obyvatel, bylo z valné většiny české a jen část německé menšiny se hlásila k protestantským náboženským proudům.

Začátky zde pro Čapka musely být o to složitější, že již nebyl sám. V Planici se totiž oženil s o čtyři roky mladší Livií Helene Klingerovou a v době, kdy se stěhovali do Brna, spolu měli už dva syny: Jaroslava Norberta, který se narodil 5. února 1896, a Johanna Eduarda narozeného v srpnu 1897. (Říkali mu ale česky – Jenda, Jenouš.) Čapkovi v Brně neznali vůbec nikoho. Prvním útočištěm jim byl byt v Ottově ulici 13 (tehdy v Brně známé spíš jako Na Ponávce), ve druhém patře činžovního domu.

Čapek se okamžitě pustil do práce. Osamocení kazatel trochu jiné víry, než jakou katolická Morava vyznávala,⁵ bez jediného souvěrce. Je dost obtížné si to představit: Norbert Fabian Čapek, ta úctyhodná osobnost, jak ji známe z počátků českého unitářství, na ulici osobně rozdával své navštívenky a pozvánky na shromáždění, která v Brně záhy začal vést. Prvních několik týdnů nebyla pochopitelně vůbec navštěvovaná. Nicméně charismatický kazatel se nevzdával. Znamé latinské přísloví praví, že tři již tvoří společenství. Toho třetího k sobě a své ženě Čapek našel počátkem března v Josefu Fajfroví, prvním Čapkem pokřtěném brněn-

N. F. Čapek. (Foto z archivu Meadville Lombard Theological School.)

ském baptistovi. A s ním 13. března 1898 založil první baptistický sbor v Brně.⁶

Svobodné bratrské sbory křesťanské Jednoty baptistů existovaly v malých počtech již v Rakousku, Uhrách, na Slovensku i v Čechách, ale jen v Uhrách byla Jednota uznána státem.⁷ Nadřízené orgány měl Čapek v Praze,⁸ kde vedl

6 Více k historii sboru například zde: <https://www.baptistebrno.cz/en/o-nas/historie> [cit. 1. 11. 2020] či v kapitole Bratrská jednota baptistů, Zdeněk R. Nešpor, Zdeněk Vojtišek, *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, Praha: UK, nakladatelství Karolinum 2016, s. 125.

7 Vyjádření o kvalifikaci, viz pozn. 3.

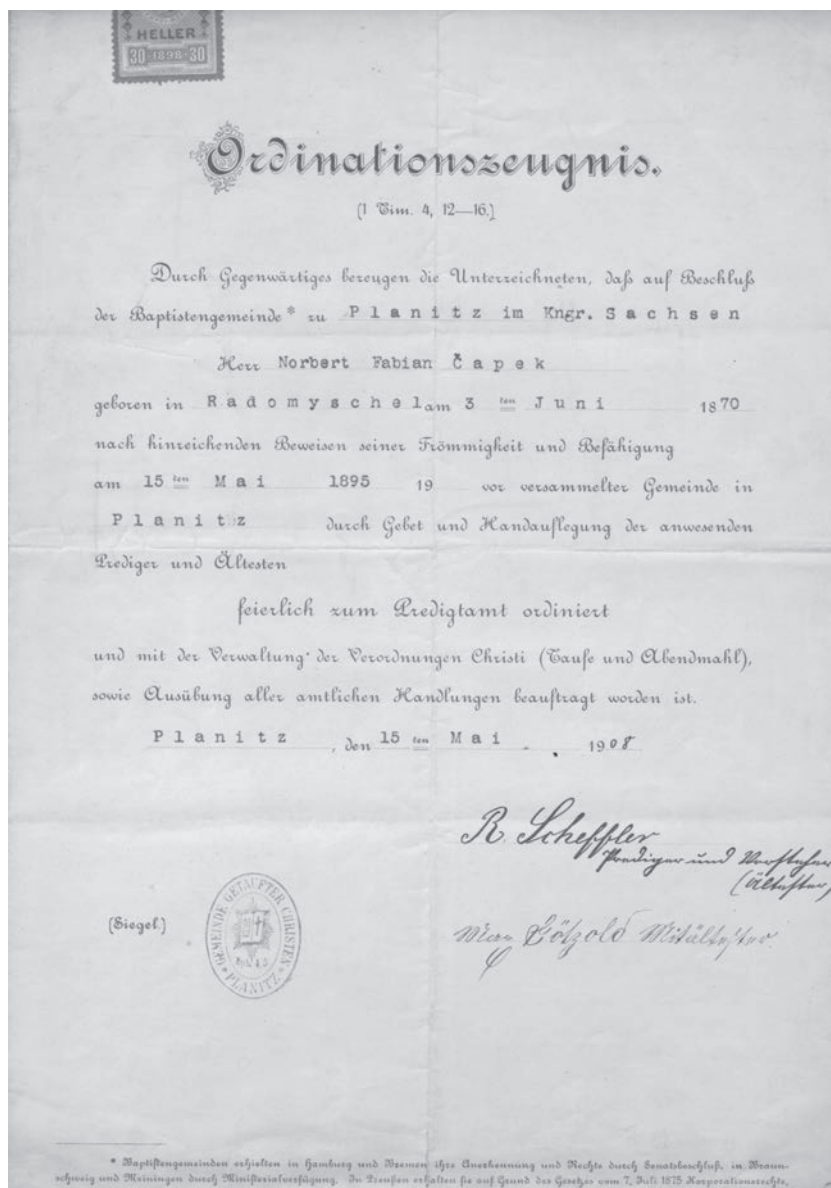
8 V českých zemích na rozdíl od Rakouska a Uher nebyli baptisté státem uznanou církví a státní uznání v zásadě odmítali. Aby mohli legálně vlastnit a spravovat sborový majetek (například modlitebny), organizovali se do spolků podle zákona č.134 z roku 1867 o právu společenství. Více viz například: Jan Bystranin, *Vztah českých baptistů a státu*, bjb.cz/historie [cit. 1. 11. 2020]. Čapek ostatně radil i slovenským sborům, které stály o uznání, aby to nedělaly. Píše, že od přátel v Budapešti má informace, že to žádné výhody nepřináší, naopak, pak by musely mít kazatele, který vystudoval maďarské gymnázium a musely by povinně odvádět poplatky maďarské centrále. (Dopis N. F. Čapka sborům ve Vavrišově a Pribilíně, archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1907.)

3 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1908: Vyjádření o kvalifikaci navrženého kazatele pro svobodný bratrský sbor v Brně, 1908.

4 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1898, potvrzující dopis z planického sboru z 8. srpna, že zde Čapek působil od 11. července 1894 do 5. ledna 1898.

5 Baptisté byli velmi pokrokoví v tom, že nechávali na dospělých, kdy se rozhodnou ke křtu, ale například i v tom, že podle jejich učení není třeba prostředníka mezi člověkem a Bohem. To nemohlo na přelomu 19. a 20. století na katolické Moravě být většinově přijímáno s pochopením.

Doklad
o Čapkově
ordinaci
12. 5. 1895.

první a zatím jediný sbor Jindřich Novotný od roku 1885. Aktivní zde v té době byl také kazatel August Meereis (před rokem 1885 působil v Polsku, poté v Čechách v oblasti Podřipska a v letech pak 1888–1902 pak na Slovensku).⁹

⁹ K. Dušek, Jindřich Novotný – ekumenický průkopník českého baptizmu, *Kostnické jiskry*, roč. 47, 1962, č. 3, dostupné on-line: sitviry.cz/baptiste/jindrich-novotny-ekumenicky-prukopnik-ceskeho-baptizmu/. (K historii baptizmu v českých zemích například také sitviry.cz/baptiste/category/baptisticka-encyklopedie/.)

Čapek se s oběma průkopníky baptizmu v Čechách znal, Augusta Meereise potkal již ve Vídni, a pak se s ním stýkal i při svých studiích na semináři v Hamburku. Ovšem především s Novotným nebyl jejich vzájemný vztah vždy úplně ideální. V rovině ideové k tomu přispíval i sám Čapek; jeho pojetí baptizmu bylo již tehdy trochu jiné než většinové. Čapek se od počátku veřejně hlásil nejen k baptistické tradici, přenesené do rakouských zemí po polovině 19. stole-

tí z britských ostrovů a Německa, ale otevřeně také k odkazu české reformace, k Jednotě bratrské. To už se s tehdejšími baptistami tolik neslučovalo. Snad i proto zvolil (bez projednání se svými nadřízenými) pro svůj nový sbor jméno, které k této části našich náboženských dějin odkazovalo mnohem víc než k baptizmu: Křesťanský sbor Moravských bratří.

ČAPKOVY OBLASTI ZÁJMU, POČÁTKY JEHO PUBLIKAČNÍ ČINNOSTI

O Čapkově enormní snaze zviditelnit reformační etapu našich náboženských dějin a navazovat na ni svědčí i to, že v Brně zpracoval a v roce 1903 zde poprvé tiskem vydal knížku *Úryvky z dějin kaceřovaných křesťanů*,¹⁰ sestavenou na základě jednotlivých článků, které předtím psal pro časopisy *Moravský bratr* a *Slova pro život*. Je to v Čapkově bibliografii dost ojedinělé dílo, protože se v něm ukazuje poněkud netypická poloha jeho osobnosti: Čapek-historik, badatel, který systematicky studuje prameny v Moravském zemském archivu, aby osvětlil a co možná neobjektivněji popsal historii i základní východiska a principy víry reformačních hnutí (zejména bratrských) v katolické církvi v českých zemích. Bylo to zároveň první dílo svého druhu u nás, nevěnoval se totiž jen čisté historii, ale také výkladu (a pochopitelně obhajobě) věroučných přístupů bratří. Žádná jiná z publikací, které Čapek během svého života sepsal a vydal, nebyla takto badatelsky pojatá, s poměrně rozsáhlým poznámkovým aparátem.

Od chvíle, kdy přijel do Brna, byl Čapek činný i na poli novinářském. Ostatně byla to jedna z cest, jak šířit povědomí o novém sboru i přístupu ke křesťanské víře. A protože Čapek byl výborným redaktorem i autorem, byla to také cesta dost účinná. Nikoli ovšem jednoduchá. Rakousko-uherská monarchie byla stále soustátím, kde bylo centrální mocí dost pozorně kontrolováno, zda někde nebudí protimonarchistické tendence (ať už národnostní nebo protikatolické, a přízněme si: oboje bylo u Čapka z pohledu úřadů možné). Pokud chtěl

kdokoli vydávat vlastní tiskoviny, bez ohledu na to, zda to byly pouze letáky nebo nějaká širší vydavatelská činnost, neobešel se bez souhlasu státu. Čapek si nejprve požádal o povolení vlastnit rozmnožovací stroj (mimeograf). Získal ho 14. prosince 1898,¹¹ a to na rozmnožování textů s duchovním obsahem pro členy a přátele baptistického sboru. Další povolení se pak vztahovala již na konkrétní větší vydavatelské záměry.

Hned po příjezdu začal uvažovat o nějakém periodiku, jež by napomohlo šíření baptistických (a Čapkových) myšlenek. Máme doložen oficiální policejní souhlas pro vydávání prvního z těch, která zde Čapek postupně založil, *Slova pro život*, s podtitulem *List pro pěstování křesťanství na způsob apoštolů a starých bratří českých*. V žádosti Čapek píše, že „obmyslí vydávat nepolitický periodický časopis, jež obsahovati bude články směru křesťansko-svobodně-evangelického a přijímati obmezeně inserty“.¹² Tisknout bude u Eduarda Kalouse, k patnáctému dni každého měsíce, *Slova* měla vždy osm stran menšího formátu. Začal je vydávat vlastním nákladem, a to od roku 1899. O šest let později, v roce 1905, je přejmenoval na *Probuzení* (stále to byl měsíčník, k němuž navíc pravidelně vycházely přílohy. (Redakce a administrace časopisu sídlila u Čapkových doma.) *Slova* i *Probuzení* byla zasílána jen těm, co si je předplatili, protože jejich výroba byla hrazena výhradně z předplatného.¹³ V roce 1901 začal Čapek vydávat ještě časopis *Moravský bratr* (vycházel jen do roku 1903).

Na tomto místě je třeba zmínit ještě jednu oblast, v níž se Čapek v Brně autorsky i vydavatelsky velice angažoval: už v Německu se oddal samostudiu psychologie, a pak zejména typologii,¹⁴ metodám poznávání povahy lidí podle jejich fyziologických rysů. To ho nadchlo a zá-

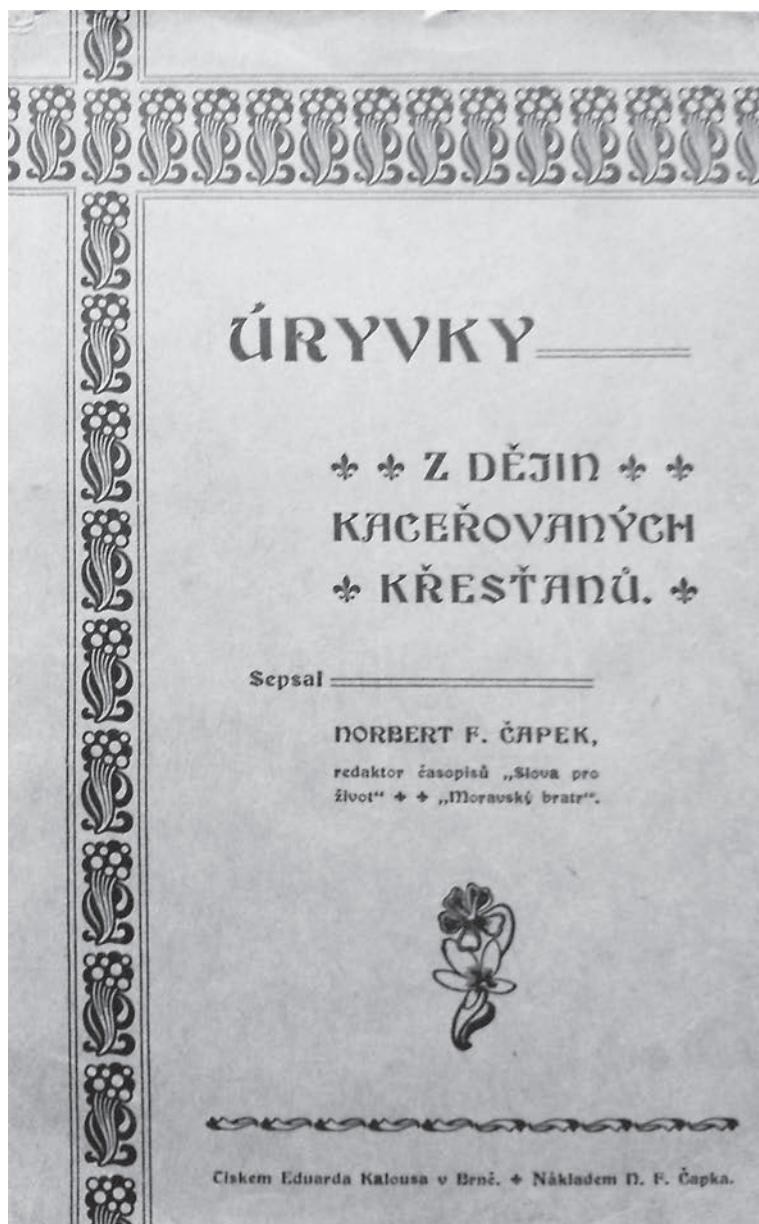
11 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1898, úřední dopis, Polizei Direction, Brün, 14. 12. 1898.

12 Tamtéž, složka 1898, vyrozumění policejního ředitelství v Brně, že vydávání bere na vědomí, ze 4. 3. 1900.

13 Například jedno *Probuzení* s přílohou v rámci předplatného vyšlo na jednu korunu, bez přílohy na padesát haléřů, viz tiráž tohoto periodika.

14 A nejpozději v polovině roku 1901 již sám typologii úspěšně používal ve své psychologické praxi.

10 Norbert F. Čapek, *Úryvky z dějin kaceřovaných křesťanů*, první vydání, Brno: N. F. Čapek 1903, 80 s.

Titulní strana prvního vydání Čapkovy knihy *Úryvky z dějin kaceřovaných křesťanů*. (Archiv KLK.)

sadně ovlivnilo. Frenologii a typologii se pak intenzivně věnoval i v praxi (po odchodu z Brna tyto obory průběžně studoval v USA a zabýval se jimi také po návratu do Československa).¹⁵ Tehdy ale se studiem a aplikací lidoznalectví teprve začínal, ovšem s velkým zapálením. Již z července 1901 máme doloženo několik dob-

¹⁵ Zde je nutné uvést, že se snažil tuto sféru svého působení důsledně oddělovat od unitářství.

rozdání od jeho klientů z Čech i Vídně, že se podrobili frenologickému zkoumání N. F. Čapka a všechno souhlasí přesně a dokonale, a proto jej mohou jen doporučit.¹⁶ Začal v této oblasti rovněž publikovat a i na tomto poli se projevil

¹⁶ Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1901, například dopisy Benjaminu Marka (Vídeň, 27. 7.) a L. Štátného (Roudnice nad Labem, 20. 7.) a další dva dopisy s německými dobrozdáními.

Slova pro život, měsíčník, který Čapek v Brně založil roku 1899 jako první z jím vydávaných časopisů.

Náboženské boje ve Francii.

(Dokončení.)

Pan Dupont se svou stranou byl poražen na celé čáře a farář Marchand se svou stranou zvítězil. Pan Boivin byl zvolen starostou. Pan Marchand nebyl sice zvolen do zastupitelstva, neboť nechtěl té cti, ale stal se přece nejenom duchovním, ale i politickým správcem městečka. A bylo to všude viděti. Bez jeho vůle a proti jeho vůli nesmělo se nic státi. V obecním domě se scházivalo městské zastupitelstvo a za předsednictví starostova rozhodovalo, co se má činiti a co ne, co se má koupiti a co ne, co se má prodati a co ne, kdo se má do městské služby přijmouti a kdo propustiti, maji-li se obecní daně a poplatky zvýšiti čili ne atd. Na fáře zase se scházivali občané, kteří by byli rádi buď městu něco prodali neb od města něco koupili, buď rádi městu sloužili aneb mu méně na daních platili atd. a pan farář o všem rozhodoval a jeho rozhodnutí bylo svatým zákonem pro pana starostu a celé zastupitelstvo. Na radnici vedla cesta přes faru a kdo po té cestě nešel, na radnici se nedostal. Bývalý starosta Dupont, vida takové hospodářství a citě hluboce svou po-

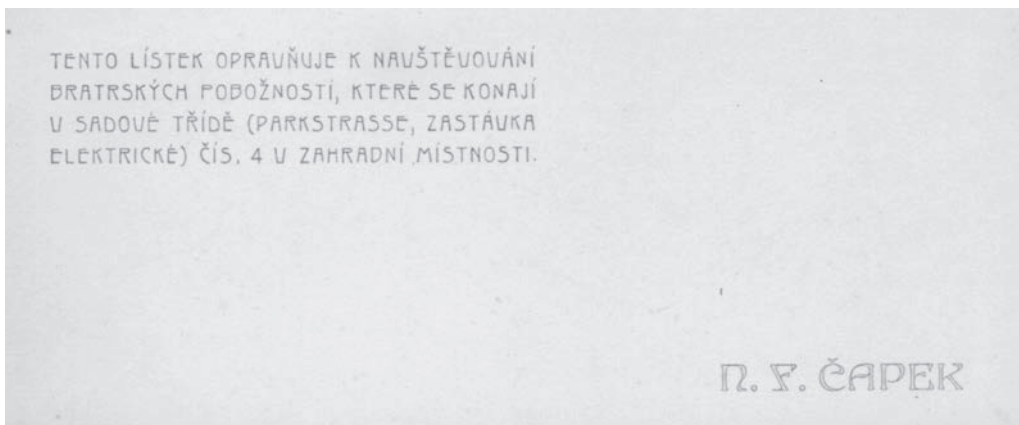
rážku, přísahal pomstu. A pomstil se. Starosta Boivin a jeho tajemník Rabier byli zatčeni a vsazeni do vězení. Město žaslo proč? Avšak bývalý starosta věděl a soud věc objasnil. Ukázalo se, že pan Boivin se svým tajemníkem byli lidé nepoctiví. Přijímali peníze od obyvatelů města z vůkolních sedláků a slibovali jim, že je uloží na vysoké úroky. A jistě je uložili, ale tak dobře, že jich vkladatelé nikdy více neuzfeli. Pan Boivin se svým asistentem byli odsouzeni do vězení. Lid byl na ně velmi rozezlen a zlořečil jim. Tim byl pan Dupont a jeho strana velmi posíleni. Při nových volbách zvítězili na celé čáře. Farář Marchand byl na hlavu poražen. Rozumí se, že tím vším nespokojenost mezi obyvatelstvem byla zvětšena. Strana straně začala vše činiti na příkofi. Tak příkladně u městečka stál dřevěný kříž na rozcestí. Byl všecek prohnitý. Farář Marchand dal postaviti loni kříž nový a ohlásil v kostele, že bude ke kříži slavnostní procesí. Avšak starosta Dupont procesí zakázal a důvod udal, že si farář nezval dovolení od městského úřadu. To způsobilo takové rozčilení, že byly obavy, že z toho vznikne všeobecná panika. Tak zmizel pokoj

jako nesmírně plodný autor. Již roku 1901 několik českých periodik informuje o jeho, vlastním nákladem vydané knížence *Jak poznám vlohy a náklonnosti člověka na první pohled?*¹⁷ V roce 1902 vydává rozsáhlejší titul, *Moderní frenologii*. Do této sféry spadají i další periodika, která Ča-

pek založil, vydával a z velké části rovněž autor- sky plnil: od roku 1904 do roku 1908 vlastním nákladem *Pramen*, *měsíční Revue pro výchovu, vývin duševních sil a praktické lidoznalství*, později pak *Talent*, taktéž měsíčník, který vycházel mezi lety 1912 až 1914.

¹⁷ Archiv NSČU, NČČ, kart. 2, složka 1901, výstřižky z dobového tisku.

Kartička opravňující ke vstupu na baptistická shromáždění vedená Čapkem, 1900.

Abychom Čapkovo působení v Brně lépe propojili rovněž s jeho budoucím unitářským působením, je třeba na tomto místě trochu odbočit a dodat, že v roce 1902 měl v Brně v rámci svého přednáškového turné, v němž upozorňoval na škodlivost alkoholismu, přednášku Tomáš Masaryk.¹⁸ Čapek ji tehdy navštívil a sám později v dopise Masarykovi vzpomínal, že ho hluboce ovlivnila a od té doby se „mnoho zabýval“ jeho „spisy, zvláště v ohledu náboženském“.¹⁹ Jen doplňme, že právě Masaryk Čapka o několik let později 1910 nasměroval k unitářství.

LÉTA 1900 AŽ 1906, VZESTUP BRNĚNSKÉHO SBORU

Shromáždění sboru se zpočátku, přesněji řečeno prvních osm let, konala v pronajatých místnostech. Za tu dobu se společenství pětkrát stěhovalo, než se Čapkovi podařilo získat pro svou obec vlastní prostory. Začínali tak, že první členy Čapek hostil ve vlastním bytě Na

Ponávce,²⁰ počátkem roku 1900 se však přestěhoval do bytu v prvním patře domu v tehdejší Giskrově, dnes Kounicově ulici č. 18, a sbor poté epizodně působil na Šmerlingově třídě (dnes Kpt. Jaroše).²¹ Když začala obec výrazněji růst, přestěhovali se na několik let do zahradního domku (někdy uváděno jako zahradní místnost nebo též až příliš honosně v některých pramenech psáno vila), který stával ve vnitrobloku v Sadové ulici 4 (tehdy německy Parkstrasse, dnes Drobného 4). V zahradní místnosti vedl pravidelné „pobožnosti“ každou neděli od půl čtvrté. Zde v domě měl Čapek i svou kancelář – jako praktický psycholog. Po celou tu dobu se však Čapek intenzivně zabýval otázkou, jak pro sbor získat vlastní objekt. Na to bylo však třeba ještě nějaký čas počkat.

V návaznosti na předchozí výčet Čapkovy publikační činnosti je třeba v kontextu jeho kazatelských aktivit doplnit ještě to, že v roce 1900 vydal pro potřeby svého sboru zpěvník (vyšel za Čapkova působení v Brně ještě dvakrát). Na-

18 Jan Čuřín, *Československý abstinentsní svaz v letech 1908–1915*, [diplomová práce], Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2008; Jiří Janiček, *Československý abstinentsní svaz v kontextu českého a slovenského abstinentsního hnutí 1. poloviny 20. století* [diplomová práce], Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno 2014.

19 Archiv NSČU, kart. 8, složka TGM a NFČ, nedatovaný rukopis s konceptem dopisu pro T. G. Masaryka (před rokem 1910).

20 V rubrice *Denní zprávy* deníku *Hlas* ze 7. září 1898, s. 3, se psalo: „Domácí křesťanská shromáždění pořádá jakýsi tajemný „kazatel“ každou neděli odpoledne o 3. hod. a každý pátek o 8. hod. večer česky a každou středu o ½ 8. hod. večer německy v Ottově ulici (Ponávka) č. 13 v II. poschodí v bytě N. F. Čapka v Brně. Po ulicích podstrkuje tajemný „kazatel“ české a německé pozvánky k těmto „křesťanským shromážděním“, jež jsou ovšem protikatolická. Varujeme katolický lid před tímto zakukleným svůdcem.“

21 *Církevní deník Hlas*, roč. 53, z 8. prosince 1900, č. 281, s. 4. *Hlas* byl vydáván v Brně.

zval jej prostě – *Duchovní písně*, nicméně bylo to dílo průlomové: zahrnovalo Čapkovu obsáhlou autorskou tvorbu pro baptistické sbory, první v češtině. Celkem pro baptisty napsal v tomto svém brněnském období devadesát sedm písní a některé z nich baptisté hrají dodnes. Dvě z těchto písní pak použil i pro zpěvníky unitářské.²² V roce 1904 vydal ještě jeden zpěvník, *Slaviček*.

V té době měl Čapek již poměrně početnou rodinu: první dcera, Bohdana, později první česká ordinovaná duchovní vůbec, se Čapkovým narodila 29. března 1899. A rodina se rozrůstala rychle dál. Bohdanu následovaly sestry Lili (26. 9. 1900) a Míla (22. 11. 1901) a s menší mezerkou pak syn Viktor (7. 7. 1904). Bylo nutné najít větší byt. Dalším útočištěm rodiny se stala Siroťčí ulice 4, v dobových pramenech častěji udávána pod německým názvem Waisenhausgasse, dnes ulice Grohova. Oba nejstarší synové v té době již chodili do školy, do Böhmische Knaben-volkschule na Winterhollerplatz (dnes náměstí 28. října). Zde byla osmitřídní chlapecká škola, obecná i měšťanská.²³ Jan později přešel na gymnázium.²⁴

Čapek v podstatě hned po příchodu do Brna začal podnikat také úspěšné misijní návštěvy na Valašsko a na Slovensko. Navazoval tak na započatou práci Augusta Meereise, zejména v Liptovském Mikuláši a Vavrišově. (Sám Čapek v této oblasti, tedy na Slovensku a na Moravě,

22 Více k Čapkově skladatelské tvorbě viz: Kristýna Ledererová Kolajová, K historii českých unitářských zpěvníků, *Tvůrčí život*, roč. 7, 2018, č. 5, s. 21–35.

23 Zajímavostí je, že oba hoši dostali na základě Čapkovy žádosti výjimku a jako příslušníci baptistické „sektý“ (cit.) nebyli ve škole klasifikováni z náboženství (viz zpráva Zemské školní rady okresní radě v Brně, Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1905).

24 Na první české státní gymnázium v Brně. V té době byla v Rakousku-Uhersku zavedena osmiletá školní docházka, která probíhala na osmiletých obecných školách, s možností přechodu po pátém ročníku do školy měšťanské, reálné nebo na gymnázium. Existovaly tak tři typy škol na úrovni nižšího sekundárního školství: vyšší ročníky (6.–8.) obecné školy, měšťanská škola, nižší stupeň gymnázia či reálné školy. Měšťanská škola opravňovala ke vstupu na některé střední školy, absolvování reálné školy opravňovalo k vyššímu vzdělání technického směru a pouze gymnázia otevírala cestu k vysokému školskému vzdělání.

od svého prvního působení v Bratislavě ještě před hamburskými studii až do odchodu do USA založil celkem sedm sborů.) Na podzim roku 1901 byl zvolen předsedou Unie baptistických sborů Moravy a Slovenska.²⁵

Čapek se jako baptista hodně angažoval i na mezinárodním poli. V únoru 1899, rok po svém příchodu do Brna, se zúčastnil zemského kongresu uherských baptistů v Budapešti.²⁶ Jeden ze zakladatelů prvních baptistických sborů v Uhrách,²⁷ jejich tehdejší představitel a kněz, který Čapka v březnu 1888 pokřtil, Johann Rottmayer, měl s Čapkem soudě podle dochovaných pramenů po celou dobu Čapkovy působení v Brně velmi korektní vztahy a viděl v Čapkovi dobrého a nadaného kazatele. Ostatně v květnu 1905 mu rakousko-uherský baptisté vedení právě Johannem Rottmayerem schválili na zasedání svých reprezentantů oprávnění zastupovat je jako oficiální delegát na světovém kongresu baptistů, který se konal v Londýně (Čapek zde vystupoval zároveň jako předseda Unie moravských a slovenských baptistů).²⁸ Čapek z Londýna ještě odcestoval

25 Baptistické sbory na území rakousko-uherské monarchie hledaly průběžně platformu ke vzájemné spolupráci. Do roku 1901 existovalo tzv. Rakousko-uherské sjednocení, zastřešující sbory německé, maďarské, slovenské, české a některé rumunské. Dne 22. 7. 1899 bylo na konferenci českých a slovenských sborů ve Vavrišově založeno Československé sjednocení jako základna ke společenství českých a slovenských baptistů. Na konferenci českých a slovenských sborů v roce 1908 v Békéscsábě byl název sjednocení změněn na Bratrská jednota a oblast působnosti byla rozdělena do tří okrsků: Mikulášského (sbory Vavrišovo, Liptovský Sv. Mikuláš, Tisovec), Brněnského (sbory Brno, Chvojnice, Stará Turá) a Dolnozemského (Békéscsaba se stanicemi). Jan Bystranin, *Vztah českých baptistů a státu*, www.bjb.cz/historie [cit. 1. 11. 2020].

26 Archiv NSČU, NFČ, kart. 30, Protokol k tomuto sněmu.

27 První baptistický sbor v Uhrách vznikl v roce 1865 v Budapešti. Ten se stal ústředním sborem pro všechny baptisty v Uhrách, resp. ostatní sbory a misijní stanice byly jeho součástí a tvořily „baptistickou církev“ v Uhrách, na niž se vztahoval zák. článek XLIII z roku 1895. Tímto byli baptisté v Uhrách „zákonem uznanou konfesí pod ochranou a vrchním dozorem státu“. Stát sice sbory nepodporoval, ale byl dán právní rámec pro jejich činnost.

28 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1905, Rottmayerem potvrzený mandát z 5. července 1905.

Brno, celkový pohled na město, 1903. (Foto převzato z hantec.cz/hantec/obrazky/Brno0004.jpg.)

navštívit baptisty v Keswicku a v září a říjnu o své misi informoval v *Probuzení*.²⁹ Kongresu se zúčastnilo celkem pět tisíc lidí a zhruba pět set duchovních, mezi nimi kromě Čapka z Čech ještě Jindřich Novotný. Čapek zde s krátkým proslovem vystoupil o hlavním jednacím dnu, 11. července. V projevu uvedl, že v Rakousku-Uhersku je baptistické hnutí na vzestupu, upřesnil, že je zde zatím evidováno celkem 9 783 členů organizovaných v třiceti sedmi sborech, a specificky zmínil Moravu a její raně novověké anabaptistické kořeny. Doplnil, že sám během předchozího roku pokřtil šedesát dva osob. Čapek musel, viděno očima nezasvěcených pozorovatelů, vypadat jako velmi úspěšný mladý kazatel, který oddaně slouží baptistické věci. Jenže on tehdy již začal procházet bolestnými vnitřními pochybnostmi o správnosti své příslušnosti k této víře.

Přelom, a to velmi pozitivní, v Čapkově působení v Brně přišel v roce 1906. Tehdy se mu po osmi letech pronájmů podařilo pro sbor získat vlastní zázemí. Pokud si Čapek kdy v životě něco předsevzal, pak se nikdy nespokojoval s kompromisními řešeními. Tedy když

najít pro sbor vlastní prostory, tak ideálně několikapatrový objekt! Možná se to mohlo zdát příliš smělé, ale Čapkův plán vyšel a sbor počátkem roku 1906 koupil činžovní dům v Hablerově (dnešní Smetanově) ulici 20, kde ostatně brněnští baptisté sídlí dodnes. Předcházelo tomu usilovné shánění prostředků, půjček i darů, po celé Moravě i na Slovensku. V dochovaném dopise jednomu ze svých baptistických přátel v lednu 1906 píše: „Už jsem velmi blízko koupit ten dům. [...] Zatím ti povím, jak si věci stojí. Jedna milá sestra z Čech (má to zůstat v tajnosti) nám půjčila 1000 zl. bez úroků.“ Potom vyjmenovává další půjčky, třeba od sboru v Chvojnici, a pokračuje: „Tak tě prosím, nežli ty peníze budete posílat, tak mi piš, kolik a na co kdo procent. Pak já odepíšu hned, molli máte poslat. Dostanem-li totiž do týdne ještě víc peněz na malé procento, tak ty vaše bych neupotřebil. [...] Naše shromáždění jsou tak naplněna, že nemáme místa. Naše nová modlitebna má mít sto čtverečních metrů. Asi v polovic marci by byla hotova. Kromě toho bysme měli dvoupatrový dům na pěkném místě.“³⁰

29 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1905, *Probuzení*, 1905, roč. 6, č. 10, příloha, s. I–II.

30 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1906, Čapkův dopis z 4. ledna 1906.

Fotografie z roku 1905 z Čapkovy návštěvy baptistického sboru ve Vavrišově na Slovensku.

Dobré dílo se záhy podařilo dotáhnout ke kýženému výsledku. V příloze prvního čísla *Probuzení* z roku 1906 tak již Čapek mohl radostně informovat: „Milí přátelé a bratři. Sdělujeme s vámi, že jsme koupili dům, při němž hodláme vystavěti modlitebnu. Jsme k tomu nuceni všemi okolnostmi. Za naši dosavadní modlitebnu platíme už šest let 1000 korun ročně nájemného. Přesto nám tato modlitebna, ač dosti slušná, tuto poslední zimu přestala vyhovovati. Málo místa, málo vzduchu a mnoho obtíží. A že ani za 1200 korun lepší a větší modlitebny nelze v Brně najmouti, ví každý, kdo Brno zná. Tedy nedostatek místa na jedné straně a rozmach díla Páně na druhé straně. Na Sylvestra dosáhl počet v posledním roce v brněnském sboru přijatých třiačtyřicet. V širším obvodu bylo přijatých jednadvadesát. Také naše traktátní místnost a naše, ač dosud malé nakladatelství, potřebují místnosti, kterých se nám nedostává, a škoda, které z toho povstává, není

Jindřich Novotný (1846–1912), baptistický kazatel, foto z počátků Čapkova působení v Brně. (Foto převzato z sitviry.cz/baptisticka-encyklopedie-obsah/)

Dům, který Čapkův sbor koupil v roce 1906 na dnešní Smetanově ulici, dodnes patří Bratrské jednotě baptistů v Brně. (Foto KLK.)

malá.³¹ Dále v textu žádá o jakékoli dary, protože koupí domu jeho záměr mít vlastní prostory nekončil, jak je ostatně zjevné i z výše uvedené citace. Činžovní dům nebyl úplně vhodný pro sakrální využití, proto sbor od počátku zamýšlel vystavět ve vnitrobloku modlitebnu. Hned po koupi ovšem začal dům sloužit jako kanceláře a také sem přesídlily redakce Čapkem vedených baptistických časopisů: *Pramen a Probuzení* – přesně od 25. března toho roku.³² S budováním modlitebny sbor také záhy začal, ale dokončit se jí podařilo až v roce 1911.³³

Čapkovi se tenkrát v Brně povedlo něco, co pak zopakoval o dvě desetiletí později v Praze, už však pro Společnost Svobodného bratrství – sehnat z ničeho peníze na velkoryse pojaté vlastní prostory. V Praze roku 1924 vlastně naši předchůdci koupili rovněž bývalý činžovní dům; přesněji řekněme dva domy propojené napříč blokem několika dvorky, a tyto nemovitosti po-

stupně rekonstruovali. Úpravy barokního paláce v Karlově ulici probíhaly do roku 1928 a dům v Anenské nakonec nechalo Svobodné bratrství strhnout a na uvolněné parcele pak vyrostl v podstatě během jednoho roku, od 12. května 1931 do 22. června 1932, promyšlený komplex sálů pražské Unitarie spojený s moderním funkcionalistickým bytovým domem. A pro úplnost dodejme, že oba tyto svým způsobem obdivuhodné počiny byly o něco málo později (v Brně stejně jako v Praze) pro Čapka zdrojem velkých nepřijemností.

NA VRCHOLU TVŮRČÍCH SIL (1906–1911)

Čapek se ocitl na vrcholu svého dosavadního brněnského působení. Byl velmi úspěšným kazatelem, sbor jeho péčí dynamicky rostl, dokonce svépomocí dosáhl na vlastní objekt, a Čapek měl jako kazatel mezinárodní renomé. Zkrátka pro baptismus udělal obrovský kus práce, byl ale i autorem a editorem úspěšných knih a periodik. K tomu měl dobré rodinné zázemí, děti, které mu dělaly radost. Společnost, zvláště v našich končinách, však málokdy přeje úspěch. Kolem Čapka se začala objevovat nedůvěra v jeho poctivost, závist a soupeření o to, kdo bude mít větší vliv. Přičteme-li k tomu několik osudových ran, tedy neštěstí nikým neza-

31 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1905, *Probuzení*, roč. 7, 1906, č. 1, příloha, s. I, rubrika Z Brna (bez uvedení autora).

32 Richard Henry, *Norbert Fabián Čapek: A Spiritual Journey*, Boston (USA): Skinner House Books 1999, s. 62.

33 Zdeněk R. Nešpor, Zdeněk Vojtíšek, *Encyklopedie menších křesťanských církví v České republice*, Praha: UK, nakladatelství Karolinum 2016, s. 139.

Čapkova oficiální fotografie jakožto kazatele v Brně.

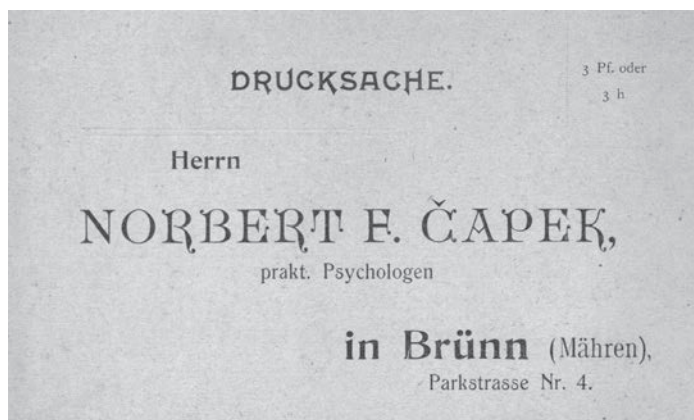

viněná, vystává před námi obraz dosti krušných let, které skončily až Čapkovým odchodem do Ameriky.

Prvním problematickým místem, pro Čapka stále bolestivějším, byla paradoxně jeho vlastní víra, respektive její postupná proměna. Čapek již nebyl zaníceným nadšeným baptistou. S postupem let, s opravdovostí a intenzitou, s jakými se obětavě věnoval své práci, si čím dál víc uvědomoval, že ani baptismus mu na poli náboženství nedokáže být tím, co celý život hledá. Mnoho věcí ho svazovalo a bránilo rozletu jeho přemýšlení o víře, na četné své otázky nenacházel v rámci baptismu uspokojivé odpovědi. Hluboce ovlivněn přístupem amerického teologa německého původu profesora Waltera Rauschenbusche hledal cesty, jak v rámci náboženství řešit i sociální nerovnosti a nespravedlnost, navíc ho velmi zajímala

i otázka národnostní – a obě tyto oblasti byly pro státní zřízení i církevní strukturu rakousko-uherské monarchie minimálně podezřelé. Čapkovým odklonem od ortodoxní baptistické víry (a možná i tím, jak ho Čapek přerůstá) byl značně zneklidněn i jeho kolega a zároveň nadřízený Jindřich Novotný. Čapek byl, jak sám vzpomínal, poměrně dobře placený, a hlavně úspěšný v budování komunity – jeho sbor byl v porovnání s ostatními tehdejšími baptistickými obcemi veliký. Jenže zároveň i křehký, neboť až nezdravě stál pouze na jeho osobnosti. Čapek si to uvědomoval; je to patrné například z jeho korespondence: „pokaždé když tu v neděli nejsem, tak se pak naše shromáždění na nějaký čas zmenší.“³⁴ Neměl sobě rovného spo-

34 Čapkův dopis (adresát není zřejmý, z kontextu dost možná Krajčí) z 22. ledna 1907, Archiv NŠČU, NFČ, kart. 2, složka 1907.

Čapkova navštívenka jakožto psychologa.

lupracovníka a marně hledal někoho, kdo by ho mohl adekvátně zastoupit.³⁵

Navíc ho v té době zasáhla náhlá a krutá rána: Jeho žena Helene, vždy poněkud křehkého zdraví, poslední rok dost stonala a 22. června 1906 zemřela. Bylo jí pouhých třicet dva let. Čapek byl zdrcený. Zůstal sám s obrovským množstvím rozdělané práce a šesti dětmi. Nejmladšímu Viktorovi byly jen dva roky. V tu chvíli mu velmi pomohla baptistická kongregace v Chvojnici poblíž Prievidzi a pozvala ho i s dětmi na léto.³⁶ Čapek údajně přesvědčil jednu členku brněnského sboru, Marii Zrůstovou, aby ho doprovázela. Jelo s nimi pět dětí, nejstarší dcera Bohdana byla tehdy u babičky v Planici. Marie Zrůstová vyrostla v Pusté Rybné, vesničce na Vysočině blízko Poličky, bylo jí tehdy třicet jedna let a v září ji Čapek požádal o ruku. Vzali se 9. září v Brně.³⁷ Měli spolu postupně tři děti: Gabrielu Marii (Elu), narozenou 24. září 1907, pak syna Jeronýma Radoslava, který spatřil světlo světa 22. února 1910, a Zoru Ljubu, tu Marie povila 5. ledna 1913.

Čapka životní tragédie nezlomila. Hned jak to bylo trochu možné, vrhl se do další práce – a měl opět znatelné úspěchy: během deseti let v Brně pokřtil přes pět set lidí, založil pět sborů a jeho písně pro ně skládané se těšily velké ob-

libě, byl známým, hojně čteným publicistou. A zároveň se s tím nehodlal spokojit. V dopise bratru Krajčímu z Liptova v roce 1907 psal, že se s ním chce „poradit o následujících aktivitách: o zřízení biblické školy pro misijní dělníky, o založení československé misijní společnosti, o plánu, jak s větším úspěchem pracovat na sjednocení (baptistů), o výstupech ze státní církve, o evropském kongresu, který se má konat v Berlíně“.³⁸ Zkrátka Čapek, jak ho dobře známe, stále nadšený do další práce, se silnými vizemi, člověk, který neodpočíval, protože kolem nás je práce stále tolik práce, kterou je třeba vykonat!

Čapek se tehdy hodně zabýval misijní činností (ostatně nepřímou to dokládá i výše citovaný dopis), chtěl založit misijní společnost, která by napomáhala šíření baptistických myšlenek a zakládání nových sborů systematictěji, než jak se tomu mohli věnovat jednotliví kazatelé. Přesněji řečeno, Čapek ji také založil; po vzoru Armády spásy ji nazýval Armáda česko-bratrská,³⁹ nepodařilo se mi ale zatím doložit, zda náplní její činnosti bylo něco dalšího než

38 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1907, Čapkův dopis z 28. května 1907. Měl na mysli první evropský kongres baptistů, pro denominaci obrovskou událost, která se konala v následujícím roce.

39 Archiv NSČU, NFČ, kart. 6, chronologický přehled života a díla NFČ, celý název zněl Armáda česko-bratrská pro náboženskou obrodu. Listy s hlavičkovým papírem Armády se v našich archivních materiálech vyskytují od ledna 1907, v dopise cit. v pozn. 34 navíc Čapek uvádí: „Jak už jsem ti psal, organizuju Armádu česko-bratrskou a s tím je spojeno úžasně mnoho práce. Od Armády spásy chci se učit co nejvíc, ale mnohé musí být úplně nové a jiné.“

35 Tamtéž dále v textu: „Z našich bratří zde to nemůže být žádný, protože když přijde několik profesorů nebo podobných, tak si dost netroufají!“

36 Richard Henry, *Norbert Fabián Čapek: A Spiritual Journey*, Boston (USA): Skinner House Books 1999, s. 62.

37 Archiv NSČU, NFČ, kart. 13, oddací list N. F. Čapka a M. Zrůstové.

Svatební fotografie N. F. Čapka a Marie Zrústové.

Čapkova vlastní aktivita a zda se na tomto projektu podílelo víc osob než on sám.

Čapek se také hodně zabýval myšlenkou odluky církve od státu (ostatně část baptistických sborů zejména v Čechách fungovala na státu zcela nezávisle). Byl přesvědčen, že systémové oddělení náboženských organizací od státní moci by církvím prospělo. Nicméně ani on sám neměl promyšlené koncepční řešení některých praktických věcí, které by z takového radikálního kroku vyplývaly, například jak a kde vzdělávat kněze a z jakých zdrojů celý systém včetně duchovenských platů financovat. Byť ve

svých zápiscích si již tehdy nadčasově odpovídal, že cestou je masivně rozšiřovat členskou základnu. (Nadčasově proto, že z dnešního pohledu lze konstatovat, že to platí stále stejně.) Čapek ale nezůstával u teoretizování. Okamžitě zkoušel své nápady zavádět do praxe. Měl za to, že on i jeho společenství mají co nabídnout. Richard Henry ve své knize uvádí citaci z Čapkova deníku, že členové sboru chodili po dvou od domu k domu a distribuovali *Pramen*. Za týden měli údajně rozprodat sedm set výtisků.⁴⁰

⁴⁰ Richard Henry, *Norbert Fabián Čapek: A Spiritual Journey*, Boston (USA): Skinner House Books 1999, s. 67.

Oddací list
N. F. Čapka
a Marie Zrůstové.

Markgrafsbum Mähren.
Kreis Brünn.

Starobrat
Gemeinderath der Landes-
hauptstadt Brünn.

Trauungs- Schein.

Aus dem Ehe-Register des Gemeinderathes der Landeshauptstadt Brünn
Com I pag. 36 wird hiemit ämtlich bezeuget, das in Jahre
Tausend *neun* hundert, *und sechs* (1906)
am: *minsten 9. September*
vor dem *zweiten* Bürgermeister: *Julius Wöhrer* *Karl Randler*
die Ehe rechtlich geschlossen haben:

1.
Krone
Einn

Des Bräutigams			
Wohnort Gasse Haus-Nr.	Vor- und Familienname und Stand, dann dessen Vaters Vor- und Familienname, Stand und Wohnort; ferner Vor- und Familienname der Mutter, mit Angabe der Religion der Eltern und ob sie sich am Leben oder gestorben sind	Religion	Alters-Jahre und ob ledig oder Witwer
<i>Brünn Zabulov- gasse № 20</i>	<i>Norbert Fabian Čapek, Bordweyer, geb. am 9. Juni 1870 in Radomischl im Steirerthum, Sohn des hiesigen k. k. Hof- Capel. i. Marie geb. Marek</i>	<i>Evangelisch</i>	<i>36 ³/₁₂ Jahre, Witwer</i>
Der Braut			
Wohnort Gasse Haus-Nr.	Vor- und Familienname und Stand, dann deren Vaters Vor- und Familienname, Stand und Wohnort; ferner Vor- und Familienname der Mutter, mit Angabe der Religion der Eltern und ob sie sich am Leben oder gestorben sind.	Religion	Alters-Jahre und ob ledig oder Witwe
<i>Brünn Zabulov- gasse № 20</i>	<i>Marie Zrust, Privat, geb. am 21. Mai 1875 in Wüst-Bjbr- ny, Bez. Pölichka im östlichen Theil d. k. k. Hof- Capel. i. Johann Zrust i. und Karoline geb. Honzalek</i>	<i>Evangelisch</i>	<i>31 ³/₁₂ Jahre ledig</i>
Zeugen			
Vor- und Familienname, Stand und Wohnort derselben			
<i>Franz Kolalor, Redaktions-Breuer, Waisenhausgasse 4</i>			
<i>Miroslav Polcik, Dr. i. d. Med., Brünn, Zinzlgasse 26</i>			

Urkund dessen ist des Befertigten eigenhändige Namensunterschrift und das beigedruckte Amtssiegel.
Starobrat

Nelze se příliš divit, že se o Čapka v té době začala zajímat státní tajná policie. Úvahy o odluce církve od státu, snaha o náboženskou obrodu a větší zaangażování církevních společenství v sociálních otázkách, národnostně akcentované náboženské sbory a k tomu velký nárůst jejich členů, za kterým zase stál Čapek a jeho schopnosti, to nemohla státní moc nepozorovat s obavami. Čapka podle jeho vzpomínek zkraje roku 1908 navštívili příslušníci tajné policie, kteří se ptali, kdy se konají další

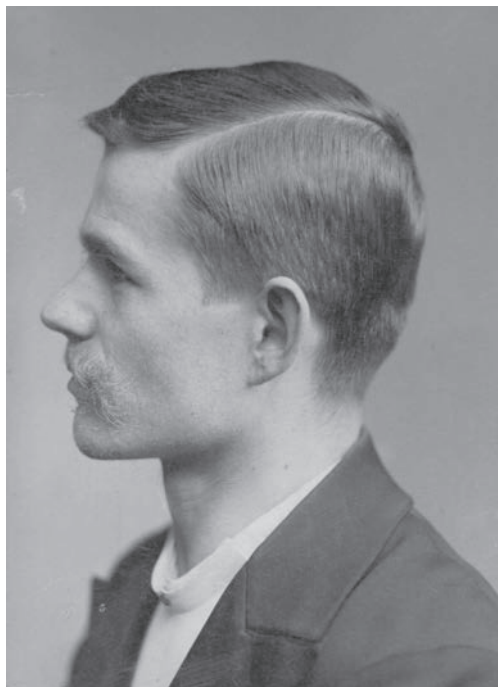
shromáždění jeho sboru. Chtěli prý přijít jako pozorovatelé a ochránit je. Navíc Čapka požádali, aby pravidelně posílal na policii oznámení o jejich aktivitách.⁴¹ Policie měla podezření na organizování protirakouských aktivit. Permanentního policejního dohledu nad svou prací se už Čapek až do své emigrace do USA v roce 1914 nezbavil.

41 Richard Henry, *Norbert Fabián Čapek: A Spiritual Journey*, Boston (USA): Skinner House Books 1999, s. 67.

Na přelomu srpna a září 1908 se účastnil prvního evropského kongresu baptistů v Berlíně, kam odjel s početnou českou delegací (celkem dvanáct osob) a absolvoval zde náročný pětidenní program. Navíc to pro něj byla vítaná příležitost, jak se sejit s mnoha přáteli z hamburských studií. V roce následujícím ještě nádavkem ke své práci stihl navštívit baptisty organizované národní kongresy v Maďarsku a Rusku (v září 1909 v Petrohradě), ale byl vyčerpaný. Ocítl se pod nepřetržitým tlakem vydávání vlastních periodik, jež vycházela jen díky tomu, že on sám byl schopen zajišťovat většinu obsahu, k tomu musel živit početnou rodinu a čelit permanentnímu napadání ze strany katolíků v jejich periodikách. K tomu připočteme časově náročnou péči o sbor a jeho prosperitu, knižní publikační činnost a vědomí, že je vůči němu nedůvěra ze strany státu. Přesto si ale píše si do deníku, že cítí, že největší věci jsou stále před ním!⁴²

A aby toto období v Čapkově životě nevyznívало jen temně, je třeba také uvést, že se mu dostalo jednoho velkého zadostiučnění a příležitosti. František Václav Pokorný, tehdy známý brněnský novinář, nakladatel a majitel tiskárny již delší dobu sledoval Čapkovu práci a nabídl mu stát se jeho spolupracovníkem v právě zakládaném týdeníku *Nový lid*, který měl být v podstatě kulturním magazínem (podtitul zněl *List pro vzdělání a mravní obrození lidu*). *Nový lid* začal vycházet od ledna 1909 a skončil až v roce 1941. Čapek tak získal obrovskou příležitost, jak masivněji oslovovat vzdělanější veřejnost, neboť nové periodikum již během prvního roku existence dosáhlo na padesát tisíc odběratelů a ve chvíli Čapkova odchodu do USA mělo již osmdesát tisíc předplatitelů. Zároveň začal Čapek také přispívat do dvou dalších periodik, které Pokorný vydával, do *Nivy* a *Pravdy*. Redakce sídlila v podstatě v centru Brna, na adrese Veselá 39, a Čapek zde působil od roku 1909 do roku 1914. Kromě toho v roce 1911 Čapek uzavřel smlouvu s nakladatelstvím Edition Centre, ústředním vydavatelstvím pro praktickou psychologii v Brně, v níž jim předal autorské právo

N. F. Čapek, fotografie z roku 1905.

na knihu *Jak poznám vlohy a náklonnosti člověka na prvý pohled*. Kniha měla nově vyjít v nákladu tři tisíce výtisků.⁴³

Tento nebojme se říct úspěch, kterého Čapek dosáhl na poli edičním a publikačním, však v Čapkově nitru zastiňovaly stále palčivější otázky a pochybnosti týkající se duchovenské oblasti, na něž si nedokázal sám uspokojivě odpovídat. Zkraje roku 1910 se rozhodl zkusit požádat o radu Tomáše Masaryka, tehdy poslance rakousko-uherského parlamentu, jehož dílo již téměř deset let pozorně sledoval a jehož rozhledu i úsudku si velmi vážil. V dopise z 21. dubna 1910 mu v poměrně otevřeném osobním vyznání k této věci píše: „Nastolují se však praktické otázky, co s lidmi, kteří žijí nábožensky, ale vystoupili z Říma. Jaké stanovisko zaujmout k stávajícím církvím protestantským, které samy ještě jsou spoutány všelijakými hroznými dogmaty? Jak by se nejlépe dalo navázat na česko-bratrství? Zdali by se odporučovalo založit sbor svoobodně křesťanský a zdali by se měl ucházet

42 Richard Henry, *Norbert Fabián Čapek: A Spiritual Journey*, Boston (USA): Skinner House Books 1999, s. 68.

43 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1911, smlouva.

Z prvního evropského baptistického kongresu v Berlíně, 1908. (Foto převzato z sitviry.cz/baptisticka-encyklopedie-obsah/)

o výhody, jež jsou spojeny se státním uznáním? Takové otázky námi hýbou, a když jsme jednou do boje se dali, míváme kráčet kupředu i do těch nepředvídaných míst. A protože není v českém národě muž, který by dost těmto otázkám v českém duchu rozuměl a mohl být rádcem, obracím se k vám.⁴⁴

44 Archiv NSČU, NFČ, kart. 8, složka TGM a NFČ, nedatovaný rukopis s konceptem dopisu pro T. G. Masaryka, formát A5.

Masaryk Čapkovi odpověděl a výsledkem další, poměrně čilé, byť pak již dost stručné korespondence mezi nimi bylo, že Masaryk Čapkovi zprostředkoval setkání s Charlesem Wendtem, oficiálním reprezentantem amerických unitářů (Secretary of AUA Department of Foreign Relation)⁴⁵ na světovém kongrese pro svobodné křesťanství a náboženský pokrok

45 Richard Henry, *Norbert Fabián Čapek: A Spiritual Journey*, Boston (USA): Skinner House Books 1999, s. 73.

Vychází v úterý.
Předáček se při mši málo
nejméně 19 výtisků po
20 h čtvrtletně. Číslo po 4 baň.
Zastá-li se málo uš 10
výt. písti se za 1 výtisk
předem předání k 2—
roční 4 k. Do Německa a
o 32 baň, do Ameriky a
Ruska o K 100 ročně více.

NOVÝ LID

LIST PRO VZDĚLÁNÍ LIDU.

Redakce a správa
v Brně, Veselá ul. 33.
Zašlání předplatěná
bez výlohy pošt. spoří
čís. 41.975.
Rukopisy se nevrací.
Na anonymní dopisy od-
bírě se zřetel.
Neklasifikované dopisy se
nepřijímají.

Ročník 1912. V Brně, 2. ledna 1912. Číslo 1.

Do nové práce

Slabí lidé čekali na
přiznánív příležitosti, sil-
ní lidé si ji vytvářeli.
Marden.

S novými nadějami, s novou
chutí k práci vcházíme do nového
roku. Na všech stranách je vidět,
že probuzený náš národ je na po-
stup. To dokazují čím dále tím
větší a úpornější útoky nepřítelů,
jenž z naší slabosti dosud nevíce
těžil.

Náš postup je ale ještě příliš po-
malý, národní obrození naše není
dosud dovršeno. Mohli bychom
být mnohem dále — mnoho, velmi
mnoho ještě musíme dobývat,
abychom ve své vlasti, kde dříve
byli jsme samostatní a kde jediné
a výhradně všude až do nejvyš-
ších úřadů jazyk náš hlaholil, vy-
dobyli si takového práva, jaké nám
přisluší a nebyla naše mateřština
odstrkovaná na místo druhé, po-
slední.

Politické poměry jsou více než
zlostné a proto i bídné jsou vý-
sledky české politiky. Práce smě-
řující k hospodářské samostat-
nosti vykazuje sice pěkné výsledky,
ale i zde postupujeme až příliš
zvolna pro nedostatek sebevědomí,
národní hrdošti a podnikavosti.

Navalujeme si sami balvany do
cesty; osobními boji zvláště v po-
litice otravujeme si život, vybil-
me svou energii, již bychom po-
třebovali právě v boji proti ne-
příteli.

Čekáme stále pomoc odjinud,
po desítky zíráme k Vidni, jakoby
odtud měla křezná spása
příteli, co zatím bychom měli se-
brat své síly a sami budovat.

Mějí si třeba každý svůj odli-
šný názor, své mínění politické, si-
v práci pro dobro lidu a úrodná

přece bychom se mohli sejtí v š i-
chnil Což nemohli bychom pra-
covati společně na záchranu čes-
ké pšdy, českého majetku a na-
šich menšin? Nemohli, bychom
všude jednotně a rázně postupo-
vati za rovnoprávnost jazyko-
vou? Co by překáželo, abychom
společně nevyhlásili vyhlazovací
boj alkoholu, který otravuje nám
celé kraje, ozebračuje lid a do-
dává zločince a mrzáky? Kdo
nám překážá, abychom si vybu-
dovali řádné správy obcí, jež by
učinily z našich vesniček a měst
obce vzorné? Proč bychom ne-
mohli sebrat své finanční síly a
vytvořit postupně svůj průmysl i
obchod, jakého postrádáme a za-
chránit tak miliony, jimž živíme
svého nepřítelů? ...

A ještě více je cest a směrů, jež
jen společnou prací všech jedno-
tek národa vykazovati může ký-
žený zdar. Nuže, pochopíme? Še-
jdeme se při společné práci?

Rozdvojujeme se příliš — zby-
tečně, pro slůvka, pro malíčkosti.
Vydřžeme si za tím účelem ce-
lou řadu novin a spolků. Rozumní
lidé toho nečiní. Svě odchýlné mí-
nění projevují klidně a na důleži-
tých místech se zase sejdou.

Budme již jednou rozumnými!
Pohlédme, co nutné práce nás če-
ká! Učiňme si pořádek doma a
— delme se do práce!

Je nutno, aby každý napřed o-
pravil a zušlechtil se bce, chce-li
posazovat a kárat jiné. Neprv
každý at stojí pevně sám na
svém místě a koná svou povin-
nost, at zvelebil svou živnost, svůj
podnik, zabezpečí svou rodinu a
teprve pak starěj se o jiné.

»Nový Lid« stále šhazuje cestu,
jakou lebec může dojiti každý t-
š pšchu. V každém čísle najdeti
nějaké vřavých zřnek poně-

pro život; nechtě-li na sebe pš-
sobil dobrou četbu a budete se
žrjeti dobrých, osvědčených rid,
stanete se po čase jiným, lepším
člověkem. Mluvíme tak ze žku-
šenosti, již opíráme z celé řady
přesvědčení z kralu čte-
nářů.

Náš list chce být i dále budite-
lem, onim malákem, který uká-
zuje ve tmách cestu. Pomáhejte
nám! Každý může pomoci aspoň
tím, že nového člena do našich
řad přivede; stačí snad dodat
mu číslo nebo leták, z nichž se
presvědčiti může o našich sna-
hách. A získá-li každý členát a-
spoň jednoho nového člena, zdvo-
násobí se počet členů »Lidové O-
světy« a budeme opět blíže cíli.

V novém roce k nové práci!
Jak pěl již Neruda:

Jen dál! Čas nový chce mít činy,
den nový vzešel k nové práci nám,
jeť sláva otčav krásný šperk pro
syny —
však kdo chceš čtén být, dobud
cti si sám!
... Den žádný dvakrát se nená-
rodí,
čin dvakrát nezraje — jen dál,
jen dál!

Pavla Moudrá:

Novoroční přání.

»Šťastný a veselý Nový
rok!
Kolikrát a z kolikřých úst u-
slyšíme v těchto dnech tato slo-
va! A řekněme si šhned, kolik v
nich bude upřímnosti, kolik oprav-
dového přání věšho dobra bližní-
mu a kolik as naproti tomu šlo-
vovčnosti, přázdňého zvuku, ha-
šokrytectví a špatně utěšené zlo-
žlosti!

Nový lid,
periodikum
založené
roku 1912,
Čapek zde
působil jako
redaktor.

(Weltkongress für Freies Christentum und Religiösen Fortschritt).⁴⁶ Čapkova následná oficiální žádost o podporu adresovaná v říjnu 1910 ústředí Americké unitářské asociace sice zůstala bez odezvy, ale Čapek se tehdy poprvé dozvěděl o unitářství, náboženském proudu, kde nakonec nalezne to, co v duchovní oblasti od svého dospívání usilovně hledal. Nicméně koncem roku 1910 se toto spojení ještě zdaleka nerýsovalo.

Na základě Čapkových zjevných úspěchů v duchovenské i organizační práci pro baptis-

46 Více viz Kristýna Ledererová Kolajová, *Norbert Fabian Čapek a Tomáš Garrigue Masaryk*, Praha: NSČU 2018.

tické sbory bylo jen přirozené, že byl v červnu 1911 vybrán jako jeden ze dvou českých delegátů pro světový baptistický kongres pořádaný ve Filadelfii (druhým byl Jindřich Novotný). Čapek zde dokonce měl 22. června veřejný projev *The Christianising of the World*.⁴⁷ Jeho řeč (mluvil spatra) se týkala mimo jiné toho, že společnost v Rakousku-Uhersku zažívá duchovní probuzení a dost jistě zde brzy dojde k masivnímu opuštění katolické církve, a také Čapko-

47 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1911, dopis od Baptist World Alliance, kde Čapka žádají o pronesení řeči na toto téma v délce cca 15 minut a zaměřené na práci mezi Slovy v Čechách, na Moravě a v sousedních zemích.

va záměru misijního programu pro posílení liberálního náboženství. Čapkovo vystoupení vzbudilo na jedné straně obrovské nadšení, ale některé delegáty zároveň znepokojoval hodně národnostní tón jeho promluvy i lehké náznaky odklonu od baptistické teologie – Jindřich Novotný se údajně netajil s názorem, že Čapek je něco jako „uvolněné dělo na baptistické lodi“;⁴⁸ byť jeho syn Josef, také baptistický kazatel, tehdy Čapka v tisku pochválil (tvrdě se proti Čapkovi postavil o pár let později): „Bylať to řeč nejen v elegantní dobré angličtině, nejen prosycená shuštěnými silnými myšlenkami, ale hlavně s takovým ryzím nadšením, s takovým zdravým mocným citem a opravdovostí – že každý si musel zamilovat přednášeče. Dobře vystihl dnešní boj v duši českého člověka: katolíkem být nemůže, protože zná své dějiny i přítomnost, ale právě tak nemůže být nevěrcem, protože zná své dějiny i přítomnost. Český člověk potřebuje české náboženství; náboženství založené na Českobratrství přizpůsobené dnešní době.“⁴⁹

Jako kazatel byl Čapek stále úspěšný i doma v Brně. V roce 1911 zde byla otevřena nová modlitebna ve dvoře sboru zvaná Husova dvorana s kapacitou asi sto padesát míst pro sedící. Bývala přeplněná, kázání navštěvovalo tři sta až čtyři sta lidí. Sborové aktivity zahrnovaly i práci s mládeží, nedělní školu, pěvecký sbor nebo abstinentské hnutí. Na mnoha místech v okolí Brna se konávaly veřejné náboženské přednášky, při kterých baptistická mládež rozdávala traktáty, časopisy a nabízela bible.

LÉTA 1911 AŽ 1914, TĚŽKÉ OBDOBÍ ČAPKOVA ŽIVOTA

Jenže určité faktory Čapkovu práci víc a víc komplikovaly. Cenzori, kterým musel být zasílán před vydáním každý výtisk *Pravdy* i *Nového lidu*, stále pravidelněji trvali na vyřazení jeho textů, neboť Čapkovo volání po náboženském

48 Richard Henry, *Norbert Fabián Čapek: A Spiritual Journey*, Boston (USA): Skinner House Books 1999, s. 79.

49 Josef Novotný, Světový kongres baptistů ve Filadelfii, *Posel pokoje*, roč. 19, září 1911, č. 9, s. 67n., cit. ze s. 68. Jeho text pak převzala *Pravda*, obšírná zpráva Josefa Vaňka vyšla i *Křesťanských listech* z 13. července 1911. Zmínka o Čapkově projevu se objevila například i v *British Weekly* z 29. června 1911, s. 334, a poté se o něm psalo podrobněji a pochvalně ve vydání z 6. července.

N. F. Čapek (sedící) s Františkem Kolátorem (1877–1962), evangelíkem, průkopníkem raných forem ekumenismu, redaktorem a překladatelem.

obrození na principu jednoty bratrské rakouským úřadům připadalo jako až příliš národnostní program. Jeho zaměstnavatel František Pokorný ho v tomto ohledu příliš hájit nechtěl a neshody ohledně toho narůstaly i ve vlastním sboru. Část širšího vedení začala usilovat o jeho vystřídání, měli za to, že jeho otevřeně prezentované názory sboru škodí. To vše se negativně promítalo i do rodinných vztahů; podle Čapkových vlastních zápisků se se svou paní stále častěji hádali.⁵⁰

50 Přesto se ke vši té práci a nelehké situaci Čapek odhodlal k dalšímu náročnému edičnímu počínu a začal od ledna 1912 vydávat další časopis věnovaný typologii: *Talent* (s podtitulem nejprve *Sborník praktického lidoznalství*, později *Ilustrovaný sborník lidoznalecký*). Redakce sídlila nejprve v Haberlerově ulici 20 a poté, co se Čapkovi počátkem roku 1912 naposledy v Brně přestěhovali – do Židenic na Poděbradovu třídu 1494 do vily, které Čapek říkal *Talento* –, přenesl redakci právě sem. *Talent* měl velmi pozitivní ohlasy a vycházel jako měsíčník až do června 1914, než Čapek odjel do USA.

Baptistický kazatel Josef Novotný (1886–1966), syn Jindřicha Novotného. (Foto převzato z sitviry.cz/baptisticka-encyklopedie-obsah/)

V roce 1912 se situace jen zhoršovala. Na úrovni zdvořilého jednání to výmluvně ilustruje dopis od Josefa Draxla, který si Čapek schoval. Čapkovi píše, že přestává odebírat *Pravdu*, protože jeho křesťanství je víc křesťanské než to Čapkovo.⁵¹ Ne všichni, kdo Čapkův duchovní posun neschvalovali, však byli zdvořilí... V prosinci pak *Křesťanské listy* přinesly informaci, že Čapek má odejít na místo kazatele do baptistického sboru v Detroitu, ovšem údajně z toho nakonec sešlo „pro finanční tíseň“ sboru.⁵² Je to jen kusá zpráva, z níž nelze dovodit všechny souvislosti, ale vyvolává otázku, zda si již tehdy Čapek nezačal raději hledat nové působiště, a to mimo Evropu.

A bylo hůř. Počátkem roku 1914 se Čapek ocitl téměř na dně. Patnáctého ledna si do deníku zapsal: „Nedostatek peněz na živobytí, upomínka na upomínku, děti, jedno po druhém nemocné, vyslýchání u soudu, žena klesla onehdy na zem jako mrtvola vysílením a musel jsem ji křísit. Já kles včera a byl jsem více než

dvě hodiny smyslů zbavený. Sotva se vystonali Eluška a Viktor, ulehl Jenouš a mám jeho postel u sebe v kanceláři – a píšu vtipy a zprávy a nápady pro *Nový lid*. Také výbor jednoty bratrské žádá tyto dny „do tří dnů“ splátky, o nichž před svědky řekli, že je nebudou vymáhat a že jen pro forma se to upíše – jinak jsem ani nechtěl na to přistoupiti. Já věřil jsem tehdy ještě v lidskost těch lidí, i když jsem jejich charakter přehlížel.“⁵³ A o dva dny později pokračoval ještě zoufaleji: „Dnes všechny tři dítky nemocné na osypky. Pes nastyd, nechali jsme ho v kuchyni do deky, ty vděčné oči, lízá ruce – žena mi praví: Kdybys byl psům sloužil, lízali by ti ruce, že jsi sloužil lidem, chtějí z tebe střeva vytáhnout a po ulici vláčet.“⁵⁴

Jak mohla situace zajít tak daleko? Stalo se to souhrou více okolností, přičemž jedna po druhé v lidech, kteří měli o Čapkově práci (a někteří i charakteru) nejrůznější pochybnosti, přizivovala a dost možná násobila nedobré mínění. Někteří lidé ve sboru pojali podezření, že Čapek zpronevěřil sborové peníze, a žádali po něm odstoupení. Čapek k tomu uvádí, že se to stalo „z nedopatření jimi samými zaviněných“, nicméně tu částku (podle jeho zápisků 5 000 Kč) ze svého zaplatil.⁵⁵ Mnohem horší obvinění teprve přišlo. Někteří členové sboru Čapka v lednu 1914 anonymně udali, že pravděpodobně zavraždil (otrávil) svou bývalou ženu. Stačilo jim k tomu pár vyslechnutých klepů. Nelze říct, zda tomu sami věřili, nebo to bylo „pouze“ účelové využití pomluv, ale Čapek byl na základě tohoto udání opravdu vyšetřován a sám na udavače podal žalobu.

Bohužel na šíření nenávisti proti Čapkovi měli značný podíl také dva kolegové, baptističtí duchovní, a to Čapka (jak lze soudit podle jeho dochovaných deníkových zápisků) ranilo nejcitelněji. Prvním byl Josef Novotný – syn Čapkova spolupracovníka Jindřicha Novotného, který zemřel v lednu 1912. Podle Čapkových zápisků mu Josef Novotný hro-

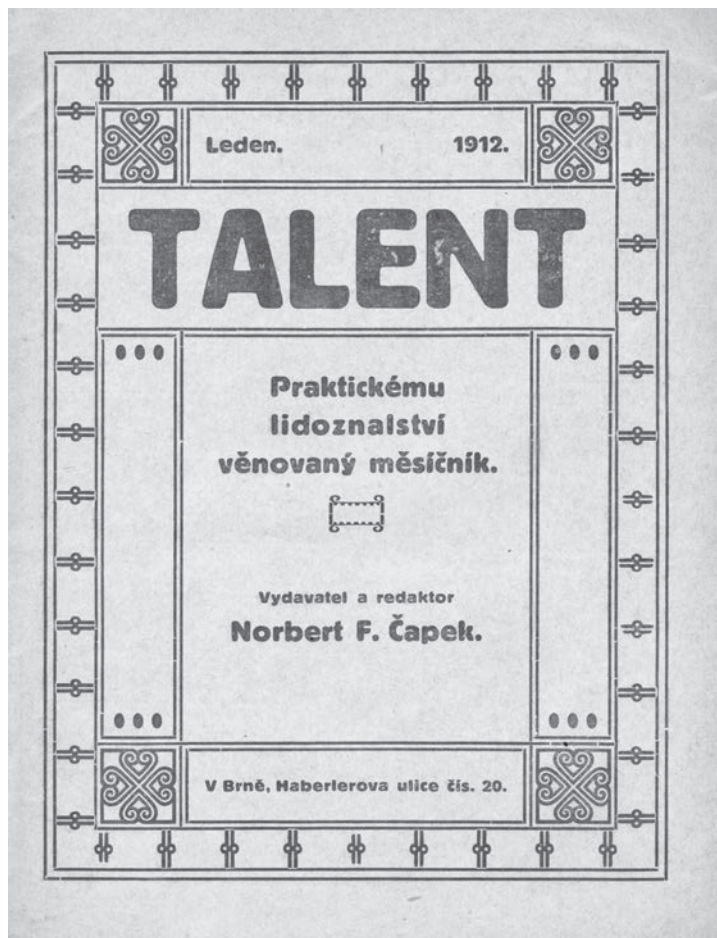
53 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1914, strojopis Životopis N F Čapka, R 1914, 15. l.

54 Tamtéž, strojopis, Jak vrahové obvinili nevinného z vraždy, 17. l.

55 Tamtéž, strojopis, Jak jsem neodpíral zlému a jak roste klep.

51 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1912, dopis Čapkovi z 30. srpna 1912.

52 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1912, výstřížek, *Křesťanské listy* z 19. 12. 1912, s. 22.

Titulní strana prvního čísla časopisu Talent.

zil, že „nebude-li patřit k Praze, neuzná ho za baptistického kazatele“.⁵⁶ To se vztahovalo k jejich rozdílným pojetím baptismu a snad by to mohlo být i určitým způsobem pochopitelné, ale Josef Novotný se bohužel propůjčil i k horším útokům. Čapek ve svých deníkových zápiscích jmenovitě zmiňuje Novotného článek *Modly v Novém lidu* z prosince 1913 namířený proti Čapkovi a cituje z něj: „Žádný neměl odvahu strhnout s toho muže cár. Báli se anebo byli slepí. Mějte odvahu chytit modlu a skáčet ji do potoka. Vzít sekuru a bezrukavice ji podtít, dutou vrbu, ošklivou, prácheň, která nemá nároku na život a veliké jeho úkoly.“⁵⁷ Necelý měsíc nato bylo proti Čapkovi na

základě anonymního udání zahájeno ono vyšetřování, že zavraždil svou ženu, přičemž Novotný k tomu vypovídal jako jeden z Čapkových důvěrníků. Bohužel v Čapkův neprospěch.

Dalším z těch, jejichž svědectví Čapkovi přitížilo, byl jeho bývalý blízký přítel ze studií v Hamburku Václav Králíček. Ten po absolutoriu působil nějaký čas v Praze a v Roudnici nad Labem, pak v roce 1900 odešel k českému sboru v Chicagu, ale v roce 1911⁵⁸ se vrátil a stal se dalším baptistickým kazatelem v Brně.⁵⁹ Když přijel

58 Čapek se dokonce o jeho návrat zasazoval, žádal pro něj podporu u Správy německých baptistických misí. (Viz dopis Daniela Jansena Čapkovi z 16. listopadu 1910, Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1910.)

59 K. Dušek, Jindřich Novotný – ekumenický průkopník českého baptismu, *Kostnické jiskry*, roč. 47, 1962, č. 3, dostupné on-line: sitviry.cz/baptiste/jindrich-novotny-ekumenicky-prukopnik-ceskeho-baptismu/

56 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1914, strojopis Životopis N F Čapka, R 1914, 18. l.

57 Tamtéž, strojopis, Novotný.

zpět do českých zemí, vztahy s Čapkem už nebyly zdaleka tak vřelé jako dřív. U obou kolegů duchovních (Čapek si do deníku poznamenal, že se proti němu spojili dva, kteří se předtím vzájemně nenáviděli⁶⁰) mohlo jít o osobní touhu prosadit se, což vedle úspěšného a charismatického Čapka nebylo úplně jednoduché, možná se také obávali jeho až příliš liberálních náboženských názorů, které druhotně ohrožovaly již tak křehké pozice baptistů v českých zemích v rámci monarchie. Jejich motivace zůstane navždy pravděpodobně pouze v rovině hypotéz, nicméně faktem je, že Čapkovi tímto jednáním nesmírně ublížili. V lednu 1914 Čapek dostal v důsledku těchto událostí výpověď od Pokorného. Nakladatel se příliš obával, že Čapek kazí nakladatelství pověst, tedy i odrazuje klientelu.

Čapek si zapsal: „Jak osoby věrné, oddané bylo možno pitomými řečmi obrátit za dvě léta v mé nepřátele [...] Mezitím pilně intervenovali u Pokor. o vztítí chleba – Pak když vše dovršeno, když ve své naději – fantasii – si už představovali, že budu viset na šibenici, že moje žena a 9 dětí půjdou žebrem? Sešli se do Husovy dvorany mnou postavené – na židle mnou koupené a ze zpěvníků mnou vydaných zpívali „Chvalme Boha, Bůh je láska..!“⁶¹

Kolik hořkosti je v těch slovech – a nelze se divit.

Přidaly se zdravotní problémy. „V době, kdy jsem zvěděl, že jsem vyšetřován pro vraždu, musela mne žena a děti dvakrát křísit, jednou po 2 hod. Nebudu-li více psát, budiž mým posledním, že vrahy mými jsou dva baptističtí kazatelé, se smečkou lidí, kterým jsem v životě prokázal jen dobrodiní.“⁶² (Myslel tím Novotného a Králíčka, jak uvádí dále.) Nařčení z vraždy byl nakonec Čapek Okresním soudem trestním v Brně zproštěn. Nenašel se pro ně žádný důkaz, a autoři anonymního udání sami své původní obvinění v průběhu procesu relati-

60 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1914, strojopis, přípisky k Novotnému a Králíčkově. Oba dva, Novotný i Králíček, zažili v životě bídu a ústrky, snad mohli Čapkovi závidět – úspěchy, rodinu, vlastní dům...

61 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1914, strojopis, Životopis N F Čapka, R 1914, s. 2. a tamtéž, Jak jsem neodpíral zlému a jak roste klep.

62 Tamtéž.

N. F. Čapek na dobové fotografii. (Foto převzato z sitviry.cz/baptisticka-encyklopedie-obseh/.)

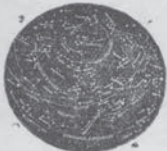
vizovali, s tím, že pouze někde něco zaslechli a podobně. Stejně tak dopadlo i interní prošetřování obvinění z kacírských výroků v baptistické organizaci, kde bylo nejprve v Berlíně a potom i v prosinci 1914 již v USA Čapkovo jméno vyšetřujícím komitétem očištěno,⁶³ nicméně semínko zla, rok živené, vykonalo své a velkou měrou přispělo k Čapkovu rozhodnutí odejít ze země.

V bezvýhodné situaci, v jaké se ocitl na jaře 1914, vyzkoušel Čapek leccos, nad čím bychom se mohli poněkud udiveně pozastavovat. Nechal si například zpracovat osobní horoskopy. Hledal snad všemi cestami nějaký impuls pro zásadní životní rozhodnutí, k němuž se schylovalo? První dochovaný horoskop je ze 6. února od tehdejšího slavného astrologa Randolpha

63 Králíček obvinil Čapka z kacírských výroků o bibli, trojici i Kristově vykoupení, i z toho, že učí, že všichni lidé dojdou spásy. Čapek se obhajoval (a obhájil!) před třemi německými teology, Jansenem, Schevem a Liebigem. Viz: Archiv NSČU, kart. 7, Dušan J. Kafka, *Z Radomyšle do světa*, cyklus promluv k 100. výročí narození NFČ, promluva 2, Čapek a baptismus, kapitola Zakladatelem Křesťanské obce Moravských bratří v Brně, s. 24; Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1914, strojopis, z 9. 3. 1915: „Začátkem prosince 1914 Králíček dostal se před komitét [...] po dlouhém disputu, když „všechnu žluč v sousedské rozmluvě“ byl vylil, řekl, že mne neviní ani z toho, ani z onoho, jen z neopatrnosti.

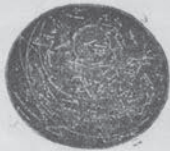

❖ Internationales Bureau ❖

Existiert seit 1904

Eigene Gebäude

Adresse für Briefe und Geldsendungen:
An das
Büro für Astrologie
in Hattersheim bei Frankfurt a. M.

HOROSKOP.

Name: **N o r b e r t.** Hattersheim, den 19. 3. 14.

Astrolog. Zeichen:

Z. Z. **Zwillinge.** Grad 13. Dec. 1. Planet **Merkur.** Geburtsdatum: 3. 6. 1870.

Unter diesen Zeichen werden vornehme, edle Seelen geboren die einen festen & wohlwollenden Charakter haben. Sie sind fleissig, tätig & pflichtgetreu. Oft hält sie eine gewisse geistige Unruhe von der Ausführung des Gewollten im Moment des Handelns zurück. Sie zeichnen sich durch einen scharfen, gerechten, erfinderischen Geist aus & sind zu wissenschaftlichen Forschungen & Entdeckungen sehr qualifiziert. Auch schriftstellerische Begabung ist vorhanden, sowie Neigung & Interesse für Handel & Sparsamkeit. Ein fester Wille, Kunstsinn & Musiktalent ist vorhanden. Haben angenehme Umgangsformen sie können nur rauh werden, wenn sie gereizt werden oder mit feindlich gesinnten Personen zu tun haben, da ihr Charakter sehr sanftmütig ist.

Die Jugend gestaltet sich nicht so besonders glücklich, da ihnen durch Berufswahl viel Verdruss bereitet wird. Auch sind für die erste Lebenshälfte viel Unannehmlichkeiten im Beruf angezeigt. Einer Frau wegen werden sie in Streit geraten.

Čapkův horoskop z astrologického úřadu ve Frankfurtu nad Mohanem, březen 1914.

Se synem Jaroslavem na lodi do Ameriky, léto 1914. Čapkovi stojí zhruba uprostřed.

Roxroye z Holandska, druhý pak z Frankfurtu nad Mohanem z tamního Úřadu pro astrologii (Büro für Astrologie) s datem 19. března 1914. Upřímně řečeno, tento je i na tehdejší dobu dost ledabylou prací; dočteme se v něm jen velmi obecné věci.⁶⁴ Třetí, který si Čapek rovněž uschoval, byl z Londýna z dubna 1914 od Alana Lea a je z nich nejobsáhlejší. Má dvanáct stran, obsahuje i několik astrologických map a Čapka přišel na 5,5 libry a poštovné.⁶⁵ Jak moc důležité pro něj ty horoskopy byly, ovšem lépe pochopíme až v kontextu dalších souvislostí:

64 Například že Čapek má pevnou vůli, smysl pro umění, muzikální talent, zájem o obchod, je šetrný, že mu v druhé polovině života hrozí vážnější onemocnění, pokud podnikne cestu, že musí být opatrný, hrozí mu zranění při pádu, dlouhá cesta mu přinese nějaké výhody a mrzutosti s úřady, hrozí mu ischias a srdeční onemocnění, jeho šťastným dnem je středa a podobně. Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1914, jednotlivé horoskopy.

65 Tamtéž, obsílka z Jednoty českých novinářů.

V první třetině roku 1914, tedy přesně v době, kdy za ně vydává nemalé částky, byl Čapek ve velké finanční tísní. Neměl například ani na zaplacení poplatků za registraci v jednotě novinářů. Ve stejné době, tedy v dubnu 1914, dokonce požádal penzijní ústav, kde si spořil na důchod, aby mu vrátili část vkladů a snížili počet měsíců započítatelných do penze. Jednalo se o částku 288 korun...⁶⁶

V tom samém měsíci navíc za dost trýznivých okolností zemřela matka Čapkovy ženy Marie.⁶⁷ Zdálo by se, že hůř už být nemůže, ale tahle rána osudu se vlastně paradoxně stala impulzem, který Čapkovým dovolil nové nadechnutí. Smrtí matky totiž zesláblo Mariino silné pouto k rodné zemi. Když pak jeden policejní

66 Tamtéž, výměr ze Všeobecného ústavu penzijního pro zřízence.

67 Karolina Zrůstová zemřela ve věku 74 let, 4. dubna 1914, viz oznámení z Veřejné všeobecné nemocnice v Poličce, č. 194, archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1914.

komisař, který byl Čapkovi přátelsky nakloněný, rodinu upozornil, že Čapek je na seznamu osob, kterým hrozí zatčení, a radil mu odejít ze země, než bude uvězněn,⁶⁸ Čapkovi dlouho neváhali. Norbert Fabian navíc patřil k těm, co s jistotou předvíдали válku; nevěřil, že by se konflikty, které v Evropě hrozily, podařilo vyřešit bez ozbrojeného střetu. Proto, když přišlo pozvání z malé baptistické slovenské kongregace v New Yorku, v podstatě to celou situaci vyřešilo. S nejstarším synem Jaroslavem odjel Čapek z Brna v červnu 1914, zbytek rodiny je následoval později – připluli k břehům Nového světa o měsíc déle. Prvý sbor baptistů v Brně Čapkovi po šestnácti letech obětavé služby 14. června 1914 vystavil krátký, ale příkladný doporučující dopis pro novou kongregaci, v češtině i angličtině.

„Tímto se dosvědčuje, že Rev. Norbert F. Čapek byl od 1898 naším kazatelem. On byl také zakladatelem šesti jiných sborů v naší říši, vydavatelem jediného baptistického zpěvníku a mnoha jiných publikací. Dosvědčujeme rádi a svědomitě, že ho známe jako šlechetný charakter a velmi se zapírajícího a úspěšného křesťanského dělníka. Přejeme mu, aby milost a moc boží jej provázela, kamkoli se obrátí.“⁶⁹

Začala další, neméně dobrodružná a dynamická etapa Čapkova života. On sám na své působení v Brně pak s velkým časovým odstupem vzpomínal již bez negativních emocí, stále však ještě s určitým smutkem: „Také na Moravě jsem zažil mnoho překrásných chvil, nikoli však ve svém nejvlastnějším povolání jako kazatel.“⁷⁰

68 Podle Máji Čapkové. Richard Henry, *Norbert Fabián Čapek: A Spiritual Journey*, Boston (USA): Skinner House Books 1999, s. 86.

69 Archiv NSČU, NFČ, kart. 2, složka 1914, Doporučení podepsané diakony sborů.

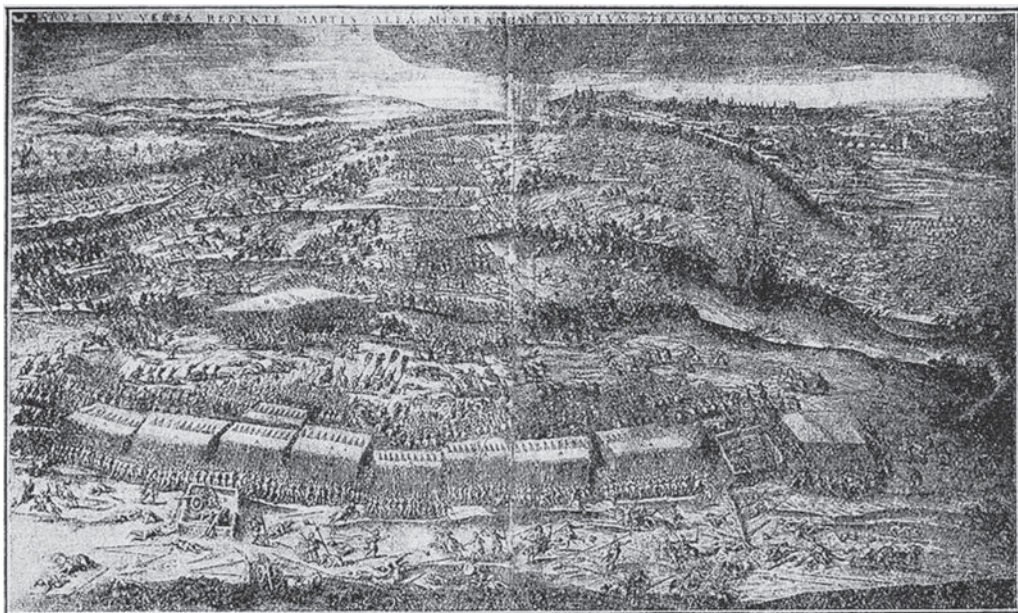
70 Archiv NSČU, NFČ, kart. 1, Autobiografické poznámky Dr. N. F. Čapka, s. 3; Archiv NSČU, kart. 7, Dušan J. Kafka, *Z Radomyšle do světa*, cyklus promluv k 100. výročí narození NFČ, promluva 2, Čapek a baptismus, kapitola Zakladatelem Křesťanské obce Moravských bratří v Brně. Ostatně Kafka uvádí i expresivnější Čapkovo vyjádření: „Nejbolestnější chvíle v životě jsem zažil v Brně, kam jsem přinesl své nejlepší síly.“

Bílá hora, náboženská nesvoboda a tajní unitáři

Luděk Pivoňka

V roce 2020 si budeme v České republice připomínat kulaté výročí bitvy na Bílé hoře. Odehrála se 8. 11. 1620 a střetla se v ní stavovská vojska reprezentovaná kalvínským kurfiřtem Fridrichem Falckým a císařská vojska reprezentovaná císařem Ferdinandem II. Tato nevelká bitva znamenala porážku stavovských vojsk. Bitva samotná nebyla tak významná, ale události po ní ano. Vítěz této bitvy, císař Ferdinand II., se rozhodl, že stavovskou rebelii tvrdě potrestá. Na Staroměstském náměstí bylo 21. 6. 1621 popraveno 27 pánů; z toho tři byli šlechtici, sedm bylo rytířů a sedmnáct měšťanů. Co následovalo potom?

Bitva na Bílé hoře. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

Nejprve Ferdinand II. zrušil platnost Majestátu, v němž v roce 1609 císař Rudolf II. zaručoval stavům a jejich poddaným svobodu vyznávat českou konfesi vydanou v roce 1575, na které se shodli utrakvisté (husité), Jednota bratrská a luteráni. Pak s pomocí různých dekretů postupně vyhnal z Čech všechny nekatolické duchovní. Karlova univerzita byla předána jezuitskému řádu a později byla přejmenována na Karlo-Ferdinandovu univerzitu. Všichni nekatoličtí učitelé museli odejít. Poté bylo zakročeno i proti šlechtě, rytířům a měšťanům. Ti se mohli

znovu vrátit ke katolické víře, nebo se museli vystěhovat ze země a prodat všechny své majetky. U stavu měšťanského to bylo ještě horší. Nejprve byli měšťané přesvědčováni slovem, a když to nepomohlo, dostávali pokuty nebo byli uvězněni. Kde byl odpor zvláště houževnatý, tam byli ubytováni vojáci, které museli měšťané na svoje náklady živit.

Venkovské obyvatelstvo se ale vystěhovat nemohlo. To se muselo s katolickou vírou srovnat po dobrém i po zlém. Misijní práci mezi nimi konaly katolické řády, a to především je-

zuité. Z počátku příliš úspěšní nebyli, ale přísné tresty začaly postupně přinášet své ovoce. Cílem bylo, aby v zemi nezůstal žádný nekatolík. Za vlády císaře Ferdinanda III. byli zatvrzelí nekatoličtí manželé od sebe násilím odlučováni, jejich děti jim byly odnímány, a když se stále nepodvolili, byli trestáni na hrdle. Tímto tvrdým způsobem se postupně podařilo Čechy a Moravu úspěšně rekatolizovat. To byla nová situace, jaká nikdy před Bílou horou od doby české reformace nenastala. Po upálení mistra Jana Husa v roce 1415 se většina obyvatelstva přiklonila na stranu utrakvistů (husitů) a katolíci byli od té doby v menšině. Bílá hora jednoznačně znamenala konec náboženské svobody v Čechách a na Moravě. Tato doba musela být nekatolíky zcela jistě vnímána jako doba duchovního temna. Ten, kdo byl v té době nadšeným katolíkem, musel by pravděpodobně tuto dobu nazvat dobou velkého vítězství jediného a pravého náboženství. Bohužel dějinné události není možné nikdy vykládat čistě objektivně.

Co ale tato doba znamenala a znamená pro nás unitáře? To bychom mohli zjistit, kdybychom se v čase posunuli o něco dále. V roce 1781 císař Josef II. vyhlásil toleranční patent, ve kterém povolil omezenou náboženskou svobodu. Co znamenala tato svoboda? Od vyhlášení tohoto patentu mohli nekatoličtí věřící augsburského a helvétského vyznání vyjít z úkrytu. Mohli si zřizovat modlitebny a školy, pokud se k nim přihlásilo nejméně 100 rodin. Jejich budovy nesměly mít ráz kostela, nesměly mít věže ani zvony. Luterští a kalvíničtí věřící si také mohli zvat svoje duchovní, kteří by je v jejich náboženství vedli. Přesto se k evangelickým konfesím přihlásila jen asi dvě procenta obyvatelstva.

Pro náboženské blouznivce však náboženská svoboda neexistovala. Kdo byli tzv. náboženští blouznivci? To byli lidé, kteří se nechtěli přihlásit k žádné z povolených konfesí. Proč bychom je ale dnes měli nazývat náboženskými blouznivci? Je to hanlivé pojmenování, které jim dali sami katoličtí vyšetřovatelé, když zjišťovali, v co vlastně tito lidé věří. Jejich víra byla skutečně rozmanitá. Já bych se ale nyní zaměřil na ty, kteří svojí vírou měli velmi blízko k nám unitářům. Ti byli nejčastěji označováni jako ariáni nebo deisté. V co tedy věřili? Oni říkali, že

Pomník bojovníkům padlým na Bílé hoře z roku 1920. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

věří v jednoho Boha, Stvořitele nebe a země, který všechno udržuje, dobré odměňuje a zlé trestá. Svatá Trojice byla pro ně mnohobožství. Křesťanství považovali za dobré náboženství, ale oni ho sami pro sebe už nepotřebovali. Nemohli tak věřit v nic, co by odporovalo jejich rozumu. Vyznávat tuto víru však bylo v době tvrdé rekatolizace velmi nebezpečné. Císař Josef II. nejprve rozhodl svým dekretem o povinném šestitýdenním cvičení v katolické víře. Když by to nepomohlo, měly být deistům sebrány děti a dány k převýchově do katolických rodin. Poté jim měl být prodán majetek a z jeho výtěžku měli být násilně přesídleni do Sedmíhradska, kde již byli podobně věřící obyvatelé. Tento císařský postup se ale ukázal jako málo efektivní. Tito deisté vnímali svoje přesídlení jako dobrou příležitost, jak svoje přesvědčení šířit i za hranice své země. Navíc, jak odcházeli ze statků, kde pracovali, začalo se pánům nedostávat nezbytné pracovní síly.

Úřady tak musely změnit svoji taktiku. Přestaly deisty vysídlovat. Ten, kdo se přihlásil k tomuto směru, dostal čtyřicet ran holí a poté byl propuštěn. Úřady se pak o ně přestaly oficiálně zajímat. Když se přece jen na veřejnosti objevili, byli už jen zavíráni do blázince. Postupně o těchto deistech další informace vymizely.

Co bychom si dnes měli vzít za poučení z oné nevelké bitvy na Bílé hoře? Samotná bitva nebyla pro Čechy a Moravu tím nejhorším zlem. Opravdu zlé bylo to, co po ní následovalo. Císař Ferdinand II. se mohl po vítězné bitvě zachovat mnohem mírněji. On to však neučinil, naopak chtěl nekatolíky exemplárně potrestat. Což také provedl s nejvyšší přísností. Vrátil tak naše země do doby před vypuknutím české reformace, kdy vládla jen jediná konfese, a to katolická. Cílem české i evropské reformace však bylo navrátit křesťanství k jeho původnímu ideálu. Tehdejší středověká církev byla bohužel příliš konzervativní a zkorumpovaná, a proto musel přijít důležitý impuls k její obnově.

Dnes, kdy žijeme v prostředí náboženské svobody, je náboženská pluralita vítaná. Náboženství mohou svobodně vznikat a také zanikat a stát do toho nijak nezasahuje. Je to hlavně z toho důvodu, že je náboženství považováno za soukromou věc jednotlivce. Když v době třicetileté války (1618–1648) mezi sebou soutěžily jednotlivé konfese, bylo násilím běžným způsobem, jak získat co největší moc a bohatství, což bylo v jasném rozporu s prvotním křesťanstvím. Pro nás unitáře je samozřejmé, že stát nemá řídit a ovládat náboženské organizace a že náboženské organizace se raději nemají příliš míchat do politiky, neboť politika často přitahuje lidi, kteří si jako svůj ideál nezvolili jen nezištně sloužit svým občanům. Ne že by tito lidé v politice vůbec neexistovali, ale je jich jako šafránu. Pěkně to bylo vidět po naší sametové revoluci. Znormalizovaní komunistič-

Císař Josef II. částečně obnovil náboženskou svobodu roku 1781 vydáním Tolerančního patentu.
(Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

tí politici byli nenásilně odstraněni a nahrazeni novými, a snad charakternějšími disidenty a opozičníky. Tato situace však nevydržela dlouho. Postupně se do politiky vrátili lidé, kteří se rádi převlékali do nových kabátů a zároveň si chtěli trochu ukousnout ze sametového koláče. Někteří v tom byli úspěšnější, jiní nikoliv. Bohužel takto smutně končily mnohé nadšené revoluce. Ačkoli náš stát díky nemilé pandemii příliš nekvěta, přesto žijeme v zemi, kde nikdo pro svoje náboženské i nenáboženské přesvědčení nemusí být krutě pronásledován. A na to je dobré pamatovat, i když nám nebude vždycky úplně dobře. Náboženská svoboda je totiž hodnota, kterou je třeba bránit za jakéhokoliv režimu. Naši odvážní deističtí předchůdci nám v tom mohou být skvělým příkladem.

Vítězství na Bílé hoře

Matěj Čihák

„Na Bílé hoře? Na tom ostudném místě českých dějin?“ prohlásil zděšeně jeden z mých blízkých, když jsem mu vyprávěl o místě, na kterém se cítím šťastný a usebraný. Žiju pod Bílou horou už jedenáct let. Teprve před nedávnou dobou jsem ale začal přes toto místo a na toto místo chodit častěji. A častěji záměrně a záměrně častěji. Bílá hora mě zkrátka přitahuje. Mnoha věcmi.

Návrší Bílé hory.
(Foto převzato
z commons.
wikimedia.org.)

Především, Bílá hora je vynikající přirozená observatoř. Jelikož žiju dole v Ruzyni, obklopen domy, stromy a světly lamp, nevidím v noci na obloze téměř nic. Stačí však vyběhnout na Bílou horu a hlubiny vesmíru se otevírají. Letos v létě jsem z Bílé hory pozoroval kometu Neowise a okolo svatého Vavřínce padající Perseidy (drobná zrnka prachu z ocasu komety, která při průletu atmosférou rychle shoří). Když mě nad ránem probouzí démon nespavosti, je tu nádeje jménem Bílá hora. A z ní krásný výhled na zářivou jitřenku. Na jitřenku vznášející se přímo nad svým pozemským symbolem – letohrádkem Hvězda, který byl zbudován nedaleko Bílé hory jako příbytek filozofů.

Za nocí je Bílá hora mou kosmickou observatoří, v denním světle pak slouží jako rozhledna. Rozhledna na pozemské krásy české země. Alespoň její severozápadní části. Při dobrém

počasí je vidět posvátná hora Říp, tajuplné vyvýřeliny Českého středohoří a siluety Krkonoš a Jizerských hor. Na Bílé hoře prožívám úžas a spojení s krajinou, ve které jsem se narodil a ve které žiji. Což je pro mě zážitek velmi důležitý. Jsem totiž člověk, který velkou část života strávil putováním po dalekých a exotických zemích, převážně ve své fantazii, příležitostně i ve fyzické realitě. To mi zároveň připomíná výhled na ruzyňské letiště, které je z Bílé hory jako na dlani.

Bílá hora mě propojuje s vesmírem. Bílá hora mě propojuje s českou zemí a se Zemí jako takovou. Propojuje mě také s lidmi. Například při pozorování „padajících hvězd“, kdy jsem stál uprostřed noci obklopen několika skupinkami dalších lidí, které jsem neznal a nikdy jsem je předtím neviděl, a přesto jsme prožívali společný zážitek úžasu nad nepopsatelnou nádherou,

kerou na nebeské klenbě nad námi maloval hořící prach.

Ve vši té kráse, míru, úžasu a otevřenosti, které na Bílé hoře prožívám, je tak snadné zapomenout na to, co se tam jednoho deštivého odpoledne 8. listopadu 1620 odehrálo. Vlastně bych to řekl ještě radikálněji: je těžké si na to vůbec vzpomenout. Vůbec si to připustit. A přesto někdy pocítím i tento rozměr. A uvědomím si, že kráčím po hřbitově. Po hřbitově těl těch, kteří padli krutou smrtí v boji. Po hřbitově naděje a víry našich předků, kteří bojovali za ideály náboženské svobody a zemského sebeurčení. (Zemského sebeurčení, neboť idea „národa“ je vynálezem až 19. století.)

Ano, tu a tam, spíše výjimečně, si uvědomím, že uprostřed toho krásného pole, té přirozené rozhledny a observatoře, stojí na malém kopečku malý pomník. Přistoupím k němu párkrát do roka a chvíli postojím. A občas, když si myslím, že se nikdo nedívá, i pokleknu. Když odcházím, říkám si, jak jsou dějiny zajímavé. Uplynula čtyři staletí a doba se změnila k nepoznání. Čtyři staletí jsou kratičká doba z hlediska historie lidstva,

nemluvě o životě na Zemi. Ve starověkém Egyptě by to odpovídalo zhruba vládě jedné dynastie. A kalifornská sekvoje by se za tu dobu sotva dostala do pomyslné „puberty“ svého života.

Uplynula čtyři staletí a doba se změnila k nepoznání. Bílá hora, kdysi kopec ve středních Čechách, se stala zastavěnou součástí hlavního města Prahy. Kráčí po ní člověk, který může svobodně pít krev Kristovu z kalicha a dokonce může svobodně zapalovat kalich unitářský! Může po ní chodit s knížkami o hinduismu v baťůžku, modlit se k Matce Zemi a při pohledu na letiště vzpomínat na své muslimské přátele v dalekých krajích. Náboženská svoboda nejenže zvítězila, ale daleko předčila i ty nejobvážnější představy těch, kteří za ni v roce 1620 neúspěšně bojovali.

To je tedy moje malé bělohorské vítězství. Není to ostudné místo, ale místo, které připomíná, že veškeré snahy a přechodná vítězství sil temnot a nesvobody jsou pouze dočasnou záležitostí. Místo spojení s vesmírem, spojení se Zemí, spojení s přírodou, spojení se sebou samým. Místo svobody.

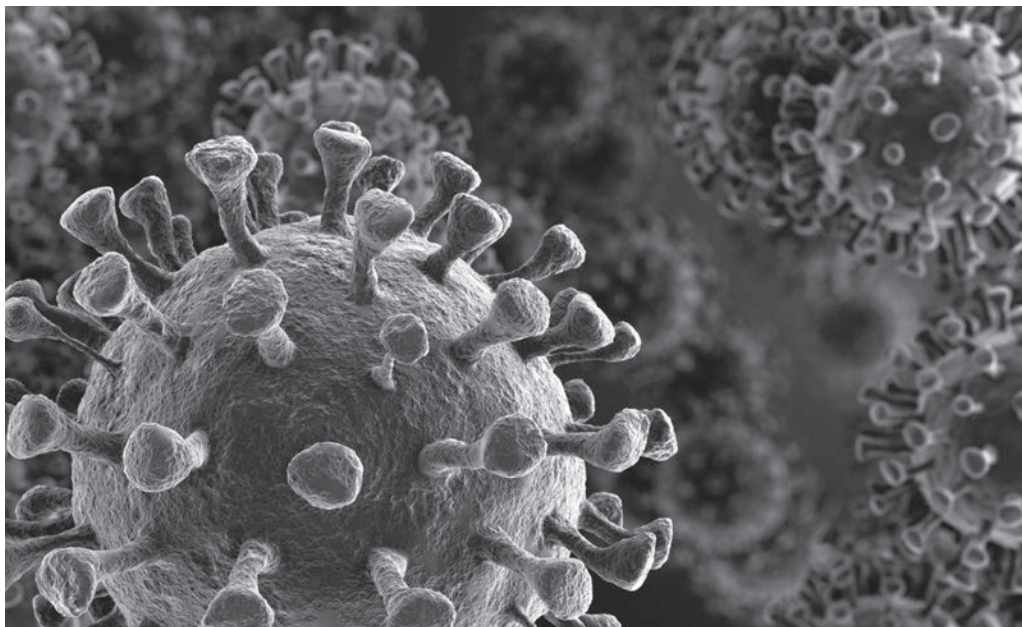

Kostel Panny Marie Vítězné na Bílé Hoře.
(Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

Rok smíření 2020

Sofia Pavala

Milí přátelé čtenáři, když jsem loni plánovala nosné téma do tohoto čísla *Tvůrčího života*: Smíření jako cesta k osvobození, nebylo ještě o covidu ani slechu, natož vidu. Jak příznačný název to bude, jsem tenkrát ani netušila... Pro naši Evropu se tehdy vágní informace z dálného Orientu jevily jako zašustění netopýřích křídel, vánoční svátky 2019 jsme prožívali v klidu, pokoji a blahé nevědomosti. Čína je přece tak daleko a nějaký čínský virus se nás tady vůbec netýká.

Covid-19, koronavirus roku 2020, získal zvukné jméno a popularitu. (Foto©Shutterstock.com.)

Do dvou dvacítek jsme skočili rovnýma nohama jako do rybníka a záhy jsme začali zjišťovat, že to žádná mělčina vesnického „kačáku“ nebude. V březnu přestal být čínský virus „čínský“, stal se z něho virus „značkový“. Covid-19, koronavirus roku 2020, získal zvukné jméno a popularitu. Nikdo z nás jsme něco takového dosud nezažili, pro všechny to začala být nová „koronaskutečnost“. Ze společensky zažitých jistot se stala na otazníku balancující a vratká ne-jistota. Nejen české, ale i světové vody lidské společnosti nyní brázdí lodě dezinformací, bludné koráby bez lodivoda, a naše vlastní plavidla v osobně prožívaných složitých časech připomínají lodičky ze skořápky ořechu, zmítané vlnami a plující vstříc svému osudu... Snaží-

me se smířit se situací, že vyhlášení nouzového stavu nám omezuje osobní svobodu, úplně změni naše životy a z povinné roušky se stane módní doplněk.

Na celou „koronaskutečnost“ však lze nahlížet i jiným způsobem a pokusit se najít svoji odpověď ukrytou v její zřetelné nápodvědě.

V loňském roce byl vyhlášen Rok smíření 2020–2021: „Přichází čas společných kroků“. Tento projekt, vzešlý z iniciativy Meeting Brno, navazuje na úspěšný brněnský projekt z roku 2015 a na Husovské slavnosti. Jeho cílem se stala snaha poukázat na dějinné milníky, které způsobovaly nesvár v naší společnosti. Kulatá výročí 600 let od vyhlášení křížové výpravy proti husitům, 400 let od bitvy na Bílé hoře, 400 let

Tvrký materialismus je třeba zjemnit rovinou duchovní a etickou, aby se svět kolem ocitl v rovnováze.
(Foto©Shutterstock.com.)

od popravy 27 českých pánů na Staroměstském náměstí v Praze... Jaké má projekt poslání?

Rok smíření je výrazem touhy zamýšlet se i odpovídat společně, vytvářet nejen atmosféru sounáležitosti, ale sounáležitost skutečnou.

Rok smíření staví most mezi minulostí a budoucností skrze setkání v přítomnosti.

Rok smíření vytváří příležitost pro dialog na mnoha úrovních.

Rok smíření propojuje duchovní hodnoty, kulturní dědictví a praktické vzdělávání.

Rok smíření zapojuje všechny generace a vytváří prostor pro sdílení zkušeností a dovedností.

Rok smíření vede celou společnost i každého z nás k zamyšlení se nad smyslem našeho života a našich vztahů.

Rok smíření navazuje na tradici biblických „milostivých roků“, při kterých se odpouštěly dluhy a navracela svoboda.¹

Letošní projekt s podtitulem Vystup z řady odstartoval vzhledem ke koronavirovému opatření v pozdějším termínu, 20. července, a jeho

patronkou se stala paní Daniela Hammer-Tugendhatová. Podle jejích slov: „Zabývat se vlastní minulostí a kulturní rozmanitostí současnosti pomáhá tomu, abychom byli imunní vůči populistické politice. Myslím, že není nic, co by k tomu mohlo přispět lépe než setkání různých lidí s různými názory a pohledem na svět. To může pomoci k odbourání předsudků, rozvoji empatie, porozumění a tolerance.“

Festival zahájila v areálu augustiniánského opatství na Mendlově náměstí v Brně jeho prezidentka, farářka Martina Viktorie Kopecká společně se sociologem a terapeutem Davidem Mackem a byl rozdělen do dvou termínů: 20.–25. července a 4.–14. září. Rozmanitý program nabídl účastníkům kolem třiceti kulturních akcí a diskusních pořadů a byl završen Poutí smíření po krvavých stopách více než dvaceti tisíc obyvatel Brna, především žen, dětí a starších lidí, kteří byli před 75 lety shromážděni do průvodu a hnáni do Rakouska. Během náročné cesty díky útrapám a strádání nepřežilo kolem 1 700 z nich. Od roku 2015 se pouť koná v opačném směru historického pochodu, od hromadného hrobu v Pohořelicích do zahrady augustiniánského kláštera. Jako symbol Poutí smíření zastupitelé města Brna obdrželi

1 Viz: <https://www.krestandnes.cz/rok-smireni/>

Podle tradice biblických „milostivých roků“ se odpouštěly dluhy a vracela se svoboda. (Foto©Shutterstock.com.)

v roce 2015 Deklaraci smíření a společné budoucnosti, která odkazuje na paměť národa, odpuštění a smíření se s minulostí.

Rok smíření 2020: „Přichází čas společných kroků“... Cítíte, jak tato výzva s ohledem na naši prožívanou skutečnost silně rezonuje? Dnešní svět zahodil morální hodnoty, svoboda se povýšila na svévoli jednotlivce, tolerance se proměnila v ustupování zlu a korektnost v povinné názorové předplatné společenského časopisu. Nenápadně vnucené paradigma myšlení, které je považováno za pravdu, je potřeba nově zrekonstruovat a přestavět. Tvrdý materialismus je třeba zjemnit rovinou duchovní a etickou, aby se svět kolem ocitl v rovnováze. Dlouhodobá nerovnováha narušuje balanci harmonie stvoření. Proto se kamsi propadáme, aniž bychom si toho byli vědomi. Jako lidstvo kráčíme po cestě, která je plochým názorovým koridorem, a ten vede mezi dvěma hraničními zdmi. Jedna zeď se jmenuje konflikt a druhá lhostejnost. Postavili jsme si je my sami bez ohledu na to, jestli máme pěkné nebo špatné počasí... Procházíme tímto koridorem v prázdné setrvačnosti, aniž bychom se pozastavili nad tím, kam vlastně vede.

Je nezbytně nutné vyrovnat se s vlastní minulostí nejen společenskou, ale i osobní, aby-

chom zvládli čelit přítomnosti a budoucnosti. Letošní rok se stane pro celé lidstvo velkým historicko-kulturním a etickým milníkem. Všichni se těšíme, až to bude jako dřív, ale stejně jako dřív to už nikdy nebude, s tím se musíme smířit! Metanoia dnešní doby, tedy změna smýšlení a totální obrat v přístupu k životu, lidským etickým hodnotám, znamená vydat se je s pokorou hledat a znovu nalézt. V sobě i ve světě. Zahodit zažité vzorce vnucených názorových paradigmat a otevřít se pro nové, tvořivé a harmonické. Právě v tom je hlavní poselství roku smíření 2020, které nám jako celému lidstvu koronavirová výzva seslala. Podle tradice biblických „milostivých roků“ se odpouštěly dluhy a vracela se svoboda. Máme vůči životu, přírodě a stvoření jako lidstvo velký dluh. Je možné, aby nám bylo odpuštěno? Ano. Ale bez odpuštění a smíření se se sebou samým to nejde. Právě proto, že teď přišel ten správný čas vystoupit z řady. Čas společných kroků na cestě obnovy k transformaci, čas smíření jako jediná cesta k vysvobození ze společenského marasmu. Takoví jsme byli. Vystupme z řady a odhodlejme se k tomu už dnes! Budme konečně svobodní...

Něco o identitě

Vlastimil Krejčí

Jaká je naše identita, jak sami sebe vnímáme a jak vnímají ostatní nás? Co to vlastně znamená, když řeknu já? Co ještě patří k tomu, s čím se ztotožňuji, a co už ne? A má vůbec smysl se tím zaobírat? Není to prostě zbytečná ztráta času nějakým pseudointelektuálním plácáním? Šťourat se sám v sobě, no neměl bych raději dělat něco užitečnějšího? Třeba vykopat studnu nebo postavit na zahradě kůlničku na dříví?

Úplně ignorovat otázku vlastní identity může vést ke stejně zhoubnému konci jako ono přílišné šťourání se v sobě. (Foto©Shutterstock.com.)

Jistě, nic není dobré přehánět, ale úplně ignorovat otázku vlastní identity může vést ke stejně zhoubnému konci jako ono přílišné šťourání se v sobě, které vlastně nikam nevede a kromě ztráty času nám může i ublížit. Když ale otázku vlastní identity úplně shodíme ze stolu, může se stát, že se nám život zhroutí stejně jako domeček z karet nebo že z naší stavby zbyde ona pověstná kůlnička na dříví... Například je dobré vědět, co jsem to vlastně já, a co už nejsem já, ale mé vlastní bludy. Jako příklad bych vám rád uvedl známý příběh o dotěrném duchovi:

Mladý Heijoši ztratil ženu v rozpuku mládí. Žena byla velmi krásná, ale také hašteřivá a přílišně žárlivá. Období smutku skončilo a mladý muž opět pocítil, jak se ho s nadcházejícím jarem zmocňují milostné touhy. Začal si hledat novou ženu. Našel půvabnou Jojohi a brzy se zasnoubili.

Její jméno mu znělo jako cvrlikání sýkorek, jako šustot hedvábného vějíře. Mladý vdovec se zkrátka zamiloval. S Jojohi byl mnohem šťastnější než se svojí první ženou. A tehdy se poprvé objevil duch zesulé manželky. Když jednou v noci klidně spal na své rohoži, cho-

Heijoši nabral pravou rukou z hromady bobů plnou hrst a ukázal sevřenou dlaň. (Foto©Shutterstock.com.)

didla mu ovanul studený průvan. Probudil se a před ním stál duch jeho první ženy. Její obrysy byly jen mlhavé, ale i tak šlo poznat, že je velmi rozezlena a že neztratila nic ze své žárlivé povahy. „Co si vůbec myslíš?!“ rozkřikla se na něj. „Jak se opovažuješ podvádět mě s takovou ošklivou a hloupou ženskou?!“ „Navíc má odporné mateřské znaménko na levém nadru!“ dodala zlomyslně. „Jak to můžeš vědět,“ zeptal se chudák manžel. „My totiž v říši mrtvých známe všechna tajemství. Všechno, co oči smrtelníků nevidí,“ řekl duch bývalé ženy a rozplynul se.

Heijoši se třásl hrůzou a tu noc už neusnul. Od té chvíle se jeho život změnil v peklo. Přes den sedávali spolu se snoubenkou v jejích zahradách u jezírka a obdivovali krásu kvetoucích lotosů. Něžně spolu rozmlouvali, vyměňovali si plaché úsměvy a on se nemohl nabažit pohledu na její dokonalou šíji, na uzel vlasů černých jako uhel, na tváře jemné jako broskvový květ.

Ale v noci ho chodil mučit duch jeho zesnulé ženy. Sedávala na okraji jeho postele a zesměšňovala všechno, co během dne dělal. Se smíchem parodovala jeho chování a něžně řeči. Připomínala mu, jak se kdysi milovali, a stále opakovala, že o něm všechno ví: „Tvůj život patří mně, jenom mně.“

Heijoši byl na dně a vypadalo to, že přijde o rozum. Svěřil se tedy jednomu příteli a ten mu poradil, aby navštívil zenového mistra, který žil jako poustevník ve starém chrámu. Heijoši se tedy za mistrem vydal a svěřil se mu se svým trápením.

„Hmm, tak tvoje bývalá žena se proměnila v ducha a ví o tobě všechno...“ „Ano, mistře. To víte, bydlí v říši mrtvých a tam znají všechna tajemství, která nám unikají. Zná minulost i budoucnost. A po libosti se štourá v mých myšlenkách,“ odpověděl Heijoši. „Chápu,“ řekl mistr, škrábaje se bambusovou hůlkou na palci.

„Heijoši, jsi ještě mladý a máš nezkušené a citlivé srdce. Není těžké tě ovládnout, ale já ti pomůžu.“ Mladý vdovec nestačil děkovat a sliboval, že mistra poslechne na slovo. „Až se znovu objeví duch tvé bývalé ženy, prostě přiznej pokorně svou nevědomost a pochval jí její zázračné znalosti. Zkrátka jí polichoť a navrhní obchod. Řekni, že jí položíš poslední otázku. A když odpoví správně, uznáš bez výhrad, že má nadpřirozené schopnosti a že se vzdáš té obyčejné smrtelnice a budeš navždy jejím věrným manželem.“

Heijoši se začal klepat strachy a tvrdil, že duch přece vyhraje, protože ví úplně všechno.

no. „Dělej, jak ti radím!“ řekl trochu popuzeně mistr, „a jestli mě nechceš poslechnout, jdi si.“ Hejjoši nakonec souhlasil. „Naber tedy do pravé ruky sojových bobů, co se vejde do dlaně, a pak se jí zeptej, kolik jich tam je.“

„A to je všechno?“ zeptal se Hejjoši. Mistr neodpověděl a jal se meditovat.

Hejjoši se vrátil domů a ještě tu noc přišel duch jeho ženy. „Byl ses poradit za zenovým mistrem,“ posmívala se mu. „Myslel jsi snad, že to nevím a že mi to unikne?“ Hejjoši nabral pravou rukou z hromady bobů plnou hrst a ukázal sevřenou dlaň: „Kolik je tam bobů?“ udeřil na ducha své bývalé ženy. Ten se v tu chvíli rozplynul jako pára nad hrncem a nikdy víc se neukázal... (volně podle sbírky příběhů *Oceán v kapce rosy*, kterou sestavil Henri Brunel).

Chci říct – někdy nás prostě pronásledují démoni a duchové, které si sami vytváříme, a zabraňují nám v plnohodnotném životě. Nepustí nás za štěstím a zotročují nás. Ale – jsme to opravdu my? A chceme se my s těmito demony ztotožňovat? Anebo si řekneme: Ne! já jsem Hejjoši milující tuto novou duši, kterou jsem potkal, a ty výčitky k minulosti, k bývalé ženě, která navíc byla hašteřivá a žárlivá, ty nejsou součástí mé identity. Nechci jimi být.

V tomto příběhu to měl Hejjoši ještě poměrně jednoduché, personifikované výčitky ve formě „ducha“ jeho bývalé ženy byly tak jako tak výplodem nevědomí jeho samého. Duch znal jen to, co znal Hejjoši sám. Ale na otázku, na kterou neznal on sám odpověď, neuměl odpovědět ani onen duch. Jakmile to rozpoznal, přelud se rozplynul. Jindy to nemusí být s našimi demony tak jednoduché, ale stejně je důležité o nich vědět a také mít jasno v tom, co jsem já, a co už jsou přeludy.

Co jsem to tedy já? To, co mohu já vnímat sám na sobě, je jakýsi můj sebeobraz. A ten sebeobraz je ovlivněn mimo jiné mojí vlastní sebereflexí. Kvalitou té sebereflexe. Kvalita toho, jak jsem schopen nebo ochoten vnímat jednotlivé své vlastnosti a schopnosti, své chování, interakci s okolím, jednání s druhými lidmi apod., a kvalita toho, jak jsem schopen tyto jednotlivosti spojit do jednotitého celku, i to určuje, jaký máme sebeobraz. Ale nejen to. Také mnoho dalších prvků vstupuje do hry, například jak

jsme při hodnocení sebe sama na sebe přísní a v jakém ohledu. Občas můžeme být v některých oblastech příliš kritičtí, a v jiných naopak příliš shovívaví.

A pak je tu reflexe vyvozená z toho, jak nás hodnotí nebo hodnotili druzí. Rodiče, prarodiče, učitelky, spolužáci, přátelé, nepřátelé a já nevím kdo ještě. Hlavně v dětství se nám spousta výroků zasune do paměti, leckdy i míněných jen tak letmo, třeba nebyly ani myšleny vážně, ale ta hromada výroků lidí okolo nás se podepisuje na našem sebeobrazu. A my si pak třeba dalších třicet let myslíme, že něco neumíme nebo že se pro něco nehodíme, a náš sebeobraz se může zcela proměnit, když do našeho života vstoupí nějaký nový prvek, poznání, nahlednutí toho, že tenkrát to ta babička myslela třeba jinak, a my můžeme zjistit, že nás hrozně baví třeba zpívat, malovat nebo cokoli jiného, a že to můžeme dělat, leckdy i nejen pro zábaavu, ale také pro ostatní lidi a pro svět.

Změnili jsme svůj sebeobraz. Změna je život, říká se. A ano, vše se neustále mění. I my se neustále měníme. Jde o to jak, kterým směrem a jak rychle. A také, do jaké míry to sami vnímáme a ovlivňujeme. A to je právě to důležité. Naš osobní rozvoj. Někdo prostě životem proplová vlečen událostmi, ale člověk, který je ke svému životu zodpovědný, se stará, aby to, co se děje, byl naplněný život, a nikoli přežívání. Jakou tomu pak dá formu, už může být velmi rozličné. Že se někdo rozhodne odejít do ústraní a meditovat, se jinému může zdát pasivní a připadat mu zvenčí právě jako pouhé přežívání. Ale kdo je tu od toho, aby soudil druhé... Důležité je, že se člověk pro něco rozhodl, ztotožnil se s tím a jde po té cestě vědomě. Jiný zase může na svém životě pracovat naprosto odlišně. Každý máme svůj jedinečný příběh. Jde o to, abychom byli hrdiny svého příběhu. Abychom svůj osobní příběh dokázali naplnit.

Proto je dobré, aby měl člověk sám v sobě jasno. Ve svých postojích, hodnotách, a také aby jeho sebeobraz nebyl až příliš falešný. Démoni minulosti zůstávají demony minulosti. Není dobré svou osobní historii odříznout, a ani to dost dobře nejde, ale pokud si s sebou taháme nějaké podobné „duchy“ jako onen Hejjoši, je dobré se jich zbavit.

Můžeme zjistit, že nás hrozně baví třeba zpívat, malovat nebo cokoli jiného, a že to můžeme dělat, leckdy i nejen pro zábavu, ale také i pro ostatní lidi a pro svět. (Foto©Shutterstock.com.)

V průběhu života se nacházíme v různých rolích. Nejprve jsme malými dětmi, pak školou povinnými dětmi, dospívajícími, a pak jsme dospělí. V jiné roli jsme doma, v jiné ve škole nebo v zaměstnání, v jiné mezi přáteli. Nejen z hlediska dlouhodobé perspektivy, ale i v průběhu jednoho dne, během okamžiku přecházíme z role do role. To nám otázku identity nijak neusnadňuje, naopak. Každá z těch rolí se váže kurčité společenské struktuře. Rodina, firma, pro kterou pracujeme, zájmová instituce, ve které působíme; a pro nás i naše Náboženská společnost českých unitářů je takovou společenskou jednotkou. Otázka identity se pak samozřejmě týká i těchto společenských struktur.

Pokud bychom hovořili o identitě náboženské společnosti, tím spíše naší unitářské, která není postavena na žádném dogmatu, ba přesně naopak, čeho se tedy týká identita takové společnosti? Na čem je vybudována? Ano, v první řadě je tu určitá historická stránka věci čili tradice. To skutečně podstatné jsou však hodnoty. Hodnoty, které naše společnost vyznává. A k hodnotám je pak také dobré přidat směr, kterým se za naplněním těch hodnot ubírá.

Podobně jako v úvaze na začátku, ani zde není dobré lpět příliš na jednom, nebo druhém. Všeho moc škodí. Budeme-li proto příliš lpět na tradici, stane se dogmatem, jemuž se jako unitáři chceme vyhnout. Hodnoty a cíle jsou ty prvky ve hře, které vlastně onu identitu společnosti definují. Tradice je historie. Neříkám, že ji máme zahodit, ale měli bychom si uvědomit, že to, co nás vyhraňuje a definuje teď a tady, je krom oné historie především to, jací jsme teď a kam jdeme. Jaké jsou naše hodnoty a kterým směrem se ubíráme, abychom je naplnili.

A podobně bychom i v našem osobním životě měli klást důraz na to, jaké hodnoty uznáváme, kterých se chceme držet, a mít jasno, kam jdeme. Protože hodnoty a cíle nejsou jen otázkou identity nějaké společnosti, v níž se nacházíme, ale i naše. Nás, členů té společnosti, protože tu společnost vytváříme.

A já nám všem přeji, abychom se sami v sobě našli, abychom měli ve svých hodnotách jasno a abychom je svými životy dokázali opravdu žít a naplňovat. Tak se staň.

Rozhovor s Joem Ben-Davidem

Rozhovor s významným česko-americkým unitářem, pražským rodákem Josephem Ben-Davidem, vedl Radovan Lovčič již v roce 2018 a měl se stát součástí plánované publikace o některých předních unitářích, k jejímuž vydání bohužel nedošlo. Vydáváme jej nyní na památku této zásadní osobnosti českého unitářství, která nás 7. října tohoto roku opustila v pozhnaném věku sta let.

Milý Joe, mohl bys čtenářům představit rodinu, ve které ses narodil a v níž jsi vyrůstal? Kdy a kde jsi přišel na svět?

Narodil jsem se 22. března 1920 v srdci Prahy, v Nekázance číslo 6, v Československé republice. Moje plné jméno bylo Josef Abraham Ben-David Polák. Ben-David bylo mé hebrejské příjmení a znamená syn Davida, jelikož hebrejské jméno mého otce bylo David.

Vyrostl jsi v židovské rodině. Ale sám ses s judaismem nakonec rozešel a máš k některým záležitostem s ním spojeným značně kritický vztah. Jak tvé rozhodnutí přijali tví blízcí příbuzní? Od kdy ses přestal pokládat za židovského věřícího?

Moje rodina byla společensky asimilována. Moji rodiče chodili pouze jednou za rok do synagogy a nikdy se nemodlili. Pouze svou babičku se strany otce bych označil za věřící osobu. Když jsem ji navštěvoval, pokládala své ruce na moji hlavu a hebrejsky mi žehнала. To se mi líbilo, ale za něco mimořádně náboženského jsem to nepokládal.

Chodil jsem do základní židovské školy v Jáchymově ulici č. 3, kde jsme měli dvakrát týdně náboženskou hodinu. Učil nás rabín Šimon Adler, kterého jsem si velice vážil, protože zajímavě vykládal zásady judaismu. Byl jsem jeho oblíbeným žákem a dal mně na památku i několik pěkných knížek.

Od třetí do šesté třídy už jsme žádné náboženské hodiny neměli a důraz byl kladen na všeobecnou výchovu. Neměl jsem žádný speciální zájem o židovské náboženství, ale považoval jsem se společensky za Žida.

Velký vliv na mě mělo, že jsem musil při cestě do školy vždy projít Celetnou ulicí a přes Staroměstské náměstí. Byl jsem si vědom toho, že jsem chodil po místě, kde bylo popraveno

Joe Ben-David v NSČU (2000). (Archiv NSČU)

27 českých pánů, a že mistr Hanuš, stavitel orloje, měl vypáleny oči, aby nebyl schopen vyrobit ještě jiný orloj pro někoho dalšího.¹ Také jsem si byl plně vědom utrpení upáleného náboženského reformátora mistra Jana Husa i historie pražského židovského ghetta se Staronovou synagogou. Pražské ghetto bylo ve středověku napadeno, Židé byli vražděni, a bylo mi řečeno, že na stěně synagogy jsou stále dochovány stopy jejich krve. Byl jsem hluboce dotčen těmito krutostmi.

Rád mimo jiné vzpomínám na to, když můj otec najal fiaker a projížděli jsme v roce 1928 Staroměstským náměstím k Pražskému hradu,

¹ Jedná se o starou pověst, podle které mistr Hanuš († cca na konci 15. století) sestavil pražský orloj. Aby však něco podobného nevytvořil ještě jinde a dílo nemělo konkurenci, byl na příkaz konšelů oslepen. Z historického hlediska byl však pravděpodobně pouze opravcem a úpravcem již dříve sestaveného stroje.

čimž jsme oslavovali 10. jubileum zrození Československé republiky.

Můj otec byl českým vlastencem a velkým obdivovatelem prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Dne 28. října 1918 byl účasten vyhlášení samostatného státu v Praze, přímo pod sochou svatého Václava na Václavském náměstí. Tehdy zde poslanec Zahradník vyzýval malou skupinu vojinů a civilistů, aby podnikli velké revoluční tažení Prahou. Byla to velice nebezpečná výzva, jelikož se ve městě nalézaly ozbrojené rakousko-uherské gardy. Nikdo prý tehdy na Zahradníkova slova nezareagoval. Můj otec, který byl v důstojnickém mundúru, se tedy ujal aktivity. Shodil na zem svoji vojenskou čapku se symbolem císaře, začal na ni dupat a vykřikl: „Tak jděte! Musíte jít! Ať žije Česká republika!“ Načež poslanec Zahradník odpověděl: „Ano! Jděte! Ale ať žije ne Česká, nýbrž Československá republika!“ A to dalo podnět tisícům lidí ke strhávání soch a symbolů mocnářství po celé Praze.

Když mi bylo osm let, otec mě vzal do kina, kde jsem viděl ve filmu *Ben Hur* ságu o životě Ježíše Krista. Šlo o film o dramatickém životě židovského hrdiny, jenž prožije otroctví na galajích, stane se vítězem v římských závodech a nakonec je svědkem ukřižování Ježíše hlásajícího poselství všelidské lásky.

V této době jsem se stal členem sionistické mládeže, kde jsem byl ovlivněn Josefem Pacovským, později slavným divadelním ředitelem v Německu, působícím posléze v Izraeli pod jménem Josef Milo. Předměty, které nás vyučoval, zahrnovaly historii idealistického sionismu, morální židovství, zeměpis Palestiny a pohlavní výchovu duševně zdravého člověka. Pacovský také napsal divadelní hru, v níž používal řeč s přirozenými slovy, tak jak lidé reálně mluví.

Byl jsem též atletem a trávil jsem vždy čtyři dni v každém týdnu několik hodin v tělocvičně, kde jsem byl trénován, až jsem se nakonec sám stal předcvičovatelem.

Veliký vliv na mne měl dále Fredy Hirsch. Fredy k nám přišel z Německa, kde byl výborným atletem. Učil mě též džiu-džitsu a šermování. Ovlivnil mne i v psychologické rovině. On totiž zdůrazňoval přímé a otevřené mezilidské vztahy, které prospívaly aktivní a tvůrčí spolupráci

v našich skupinách. V době holocaustu byl Fredy v koncentračním táboře Osvětim vedoucím oddělení dětí. Když nastalo jejich vraždění plynem a on měl přijít rovněž na řadu, odmítl tento způsob odchodu ze světa provázený ponižujícími okolnostmi a raději si předtím vzal život sám.

Kdy ses poprvé seznámil s unitářstvím a co tě vedlo k rozhodnutí stát se unitářem? Co tě na tomto duchovním směru nejvíce zaujalo?

V roce 1937 jsem jednou procházel přes Karlův most směrem do Karlovy ulice. Pršelo a já vešel do sídla Unitarie, kde jsem poprvé slyšel duchovního unitářů Norberta Fabiana Čapka kázat svobodomyšlné náboženské myšlenky. Byl jsem jeho přednášením tak uchvácen, že jsem se rozhodl si s tímto mužem osobně pohovořit. K mému překvapení mne Čapek okamžitě pozval do svého bytu, kde jsem s ním měl pozoruhodný rozhovor.

Dal mi dva spisy. Jeden nesl název *Proč Unitáři nevěří v zázraky* a druhý se jmenoval *Bůh nebo člověk*. V tom prvním zdůrazňuje škodlivost věření v to, co odporuje skutečnosti nebo co představuje duchovní klam. V tom druhém klade důraz na důležitost názoru, že Ježíš byl člověkem, a ne modlou ve smyslu Boha či jediného syna Božího.

Co se mě zvláště dotklo, byl Čapkův styl a postoj, jak se mnou mluvil. Nesnažil se mě přesvědčovat silnými důkazy, nýbrž vyvolával porozumění na základě spontánního, dialogického rozhovoru.

Čapek věřil, že unitářství je prvním organizovaným vyjádřením českých obrodných náboženských snah v souladu s dnešním stupněm vědeckého a etického vývoje lidstva. Centrem bohoslužby se stává trpící člověk, kdežto sekta a rasa ustupují lidskosti.

Čapek říká: „Na místo starého pěstění negativních duševních stavů a dogmatické spoutanosti náboženská obec je nositelkou životního kladu a tvůrčích sil svobodného myšlení. Nejvyšší autoritou člověka je probuzené svědomí, všechna pravda a jen pravda tvoří novou bibli, všichni dobří lidé jsou svatými, celé lidstvo je cílem vykoupení, celá příroda chrámem, království lásky úsilím a ideálem všedního života.“

Květinová slavnost v Praze (2006). (Archiv NSČU.)

Čapek byl mým náboženským a filozofickým učitelem. Velice jsem si vážil velikého rozsahu jeho filozofických znalostí a schopností veřejného řečníka. On mluvil nejen k rozumu, ale zvláště k srdci. Byl opravdovou charizmatickou osobností.

Měl jsem s ním několik osobních rozhovorů. Jednou jsem s ním debatoval o antisemitismu. Řekl jsem, že Židé byli pronásledováni tisíce let a že by měli mít nezávislý stát v Palestině, kde by mohli žít v míru a bezpečí. Čapek na to odpověděl: „To je dobrá myšlenka, ale problém je, že Židé věří v národního Boha.“ To byl prorocký pohled a dnes jsme svědky nábožensky podmíněného židovsko-islámského střetnutí na život a na smrt, které může ohrozit svět a potenciálně vést až ke katastrofě v podobě jaderné války.

V jiném rozhovoru Čapek mluvil o Hitlerovi a řekl: „Hitler používá davovou hypnózu vyvolávající nenávist a násilí. Kdybych mohl, vzal bych tisíce pušek a šel bych proti němu.“

Náboženská filozofie N. F. Čapka nebyla pouze romantická, nýbrž zdůrazňovala kulturně-tvářčí život. V Čapkově pojmu božství nešlo

o poznávání nějaké nadzemské a nadoblačné bytosti, nýbrž prapodstaty všeho bytí a vesmírné milující zákonnosti, kterou člověk může poznat a má následovat.

Stovky písní, článků a kázání zakladatele československé Unitarie vyjadřovaly toto nádherné učení, s nímž jsem tenkrát nadšeně souhlasil. Nyní, o 80 let později, se domnívám, že Čapkovy pojetí bylo zdokonaleno britsko-americkým myslitelem Alfredem Northem Whiteheadem [1861–1947], hlasatelem tzv. procesuální filozofie.

Největší a zásadní změnu v mé filozofii života způsobilo mé zavržení židovského náboženství. Stalo se to v dnes již nestojící velké synagoze na Vinohradech při svátku Jom kipur. Věřící se klaněli obličejí k zemi. Nerozuměli, k čemu se modlí. Jejich myšlenky byly iracionální. A to, co dělali, mně přišlo jako naprosté šílenství, což mi dalo důvod k tomu, abych opustil budovu. Stal jsem se ateistou.

Zažil jsi osobně okupaci Prahy nacistickými vojsky. Při jedné ze svých minulých návštěv Česka jsi vzpomínal, že jsi byl zrovna

v Karlově ulici v sídle Unitarie mezi mladými unitáři, zatímco po Karlově mostě pochodoval Wehrmacht. Někteří mladí unitáři ti tehdy doporučili, abys mezi ně coby osoba židovského původu už dále nechodil a neo- hrožoval je svou přítomností. Zastání jsi našel teprve u Norberta Čapka. Jak na tuto dobu vzpomínáš?

Zbytek českých zemí byl okupován nacistickými vojsky 15. března 1939. To byla jedna z nejhorších hrůz mého života. Zúčastnil jsem se tenkrát shromáždění unitářské mládeže v sídle Unitarie v Karlově ulici blízko Karlova mostu a slyšel jsem až dovnitř budovy hluk způsobovaný pancéřovými vozy.

Byl jsem šokován, když jeden (spíše konzervativní) člen mládeže náhle prohlásil, že bych již neměl chodit do jejích schůzí, jelikož moje přítomnost může ostatní ohrozit. Nikdo mě ve skupině neobhajoval, a tak jsem se tiše vzdálil. Když jsem přišel domů, byl jsem ublížen zprávou, že můj otec utrpěl srdeční záchvat a umřel ve stejný den v elektrické tramvaji. Jistěže ho příšerné okolnosti toho dne tak rozčílily, že se nedokázal citově ovládat.

Příští den, kdy byl oficiálně vyhlášen protektorát Čechy a Morava, jsem navštívil svého mentora, doktora Čapka, a sdělil jsem mu, co mi v „mládeži“ udělali. Byl zděšen, když slyšel, že mi bylo řečeno, abych unitářskou mládež opustil. Bez váhání odešel do druhého pokoje a vrátil se se zelenou kartičkou v ruce. Byl to členský průkaz, kterým mne učinil plným členem Unitarie přesto, že jsem ještě nebyl stár 18 let, což byl formální předpoklad členství. Ještě do průkazu nalepil známky za 6 měsíců, značící, že jsem zaplatil členské poplatky.

Podařilo se ti před nacisty prchnout do ciziny, ale to nebyl případ všech českých unitářů s židovským původem. Mohl bys připomenout osudy některých z nich, kteří zůstali ve vlasti?

V řadách mládeže českých unitářů v Praze bylo několik polovičních Židů. Předsedou byl jeden čas Jiří Feldstein, jenž byl nacisty poslán vlakem do koncentračního tábora, a jak jsem slyšel, vyskočil během cesty z jedoucího vlaku a tím se zabil. Druhým byl Libor Tichý, sekretář

mládeže, který se později na počest a památku prvně řečeného přejmenoval na Libora Feldsteina. Libor byl nacisty za války využíván při nucených pracích v Německu. Válku šťastnou souhrou náhod přežil a po jejím skončení se vrátil do Čech.

Jak probíhal tvůj vlastní útěk z vlasti, Joe?

V roce 1939 nechali nacisti celou řadu Židů odjet do Palestiny [nedělo se tak ovšem zadarmo, nýbrž za úplatu, pozn. redakce]. Odejel jsem 28. října, v den 21. výročí vzniku již neexistující ČSR, z Wilsonova (dnes Hlavního) nádraží vlakem, ovšem pod dohledem nacistů, do Bratislavy, odkud nás po řece Dunaji převezli lodí na pobřeží Černého moře. Tito dozorčí nacisti byli ozbrojeni, a když jsme dojeli do rumunského městečka Suliny, tak náhle zmizeli a ponechali nás svému osudu.

Plánovali jsme pokračovat v cestě parníkem do Palestiny, ale bohužel nějací zloduchové ukradli naše peníze. My jsme pak musili strávit na Balkáně čtyři měsíce za ukrutné zimy v bunkrech bez jakéhokoliv topení a naše jídlo se skládalo pouze ze sušenek pro psy a slaniny.

Naštěstí nám dobrá skupina tureckých Židů poslala peníze, za které jsme si najali starý, úplně rezatý parník jménem Sakaria.

Abych zlepšil morálku těchto uprchlíků, organizoval jsem každý pátek „Oneg Shabbath“ neboli „radostný šabat“, což bylo veliké představení v břichu lodi. Mezi těmi 2 000 uprchlíky byli mnozí prvotřídní hudební virtuóзовé, herci, spisovatelé, ba dokonce i slavný kouzelník z vídeňského zábavního parku Prater, dále se zde nalézali básníci, tanečníci a tanečnice, kteří vytvořili programy na vysoké umělecké úrovni.

Co tvoji příbuzní v protektorátu? Podařilo se jim rovněž utéci do ciziny, anebo se stali oběťmi holocaustu?

Většina mých příbuzných, včetně mé matky Karoliny, byla zavražděna v koncentracích v rámci holocaustu. Jeden z mých bratranců, Viktor Berner, měl ovšem relativní štěstí, holocaust přežil a dožil se konce války.

Mé poslední intimní přítelkyni v Praze, Marianně Hermannové, nazývali jsme ji „Mausí“, se nepodařilo před nacisty utéci a byla uvržena

Joe Ben-David předává děkovný list Z. Tihelkovi (2000). (Archiv NSČU.)

do jednoho z nejpříšernějších koncentračních táborů, jímž byla polská Osvětim, německy zvaná Auschwitz. Mausi byla skvělá profesionální malířka a sadistický MUDr. Josef Mengele, který tam prováděl smrtelné lékařské pokusy na bezbranných věznicích, si ji zvolil jako kreslířku anatomických výkresů těchto pokusů. To jí a její matce nakonec zachránilo život.

Jaké bylo tvé ekonomické postavení po příchodu do Palestiny? Čím ses v nové vlasti živil?

Když jsme se blížili k břehům Palestiny, měl jsem slzy v očích, ale brzy jsem tyto pocity pozbyl. To poté, co jsem v praxi po příjezdu zjistil, že naivní sionistický ideál krásné lidské společnosti v židovském státě byl pouhý sen a Židé jsou jako jiní lidé na jedné straně dobří, ale na druhé straně i sobečtí, bezohlední, rasističtí a pověřiví.

Velice mne také odpuzoval židovský pohled na arabskou společnost. Mnozí Židé věřili, že Arabové jsou všeobecně zlým živlem, že se jich musejí neustále obávat, aby je Arabové nebodli nožem do zad apod.

Moje ekonomické postavení po příchodu do Palestiny bylo dosti dobré. Ačkoli jsem prožil týdny strastí, byl jsem brzy zaměstnán jako odborník na tiskařské barvy; v práci s nimi jsem byl proškolen v továrně tiskařských barev mého zesnulého otce. Za peníze, které jsem si našetřil touto prací, jsem si nakonec otevřel malou laboratoř, kde jsem vyráběl různé chemické produkty, jako například akvarelové barvy pro umělce, inkousty, lepidla, tiskové barvy pro speciální rozmnožovače a jiné.

Prožil jsi v Izraeli získání jeho samostatnosti i židovsko-arabskou válku v roce 1948. Jak na obojí vzpomínáš?

V Izraeli jsem byl stále ještě inspirován českým unitářským duchem. Založil jsem organizaci jménem Izraelská kulturní společnost, která měla odbočky v Tel Avivu, Jeruzalémě a Haifě. Jejím programem byla činnost usilující o vývoj všeobecné kultury ve smyslu humanistického ducha a překonání nepřátelského vztahu mezi Židy a Araby. Byla to těžká a nebezpečná práce. Jednou, když jsem přednášel o mezilidském míru, někdo náhle vykřikl: „Proč tě Hitler nezabil?“

Často jsem řečnil ve výše uvedeném smyslu. Později jsem v té souvislosti zažil zajímavou a tragickou zkušenost, a to již při pobytu v USA. Mluvil jsem v New Yorku v Západovýchodní společnosti. Někdo tam byl tak vzrušen mojí řečí, že vydal hlasitý výkřik, vyskočil na nohy a vyběhl ven z místnosti na ulici, kde vrazil obličejem přímo do ocelového zábradlí, které obepínalo nedaleký strom, načež se vrátil do schůze s poraněnou hlavou zalitou krví. Cítil jsem se vinným, ale říkal jsem si, že přece nemohu přestat hlásat pravdu před lidmi, kteří se mnou nesouhlasí.

Příští rok jsem byl znovu pozván touto společností přednášet o Blízkém východě. K mému překvapení ten samý člověk znovu přišel a seděl hned v první řadě. Ptal jsem se ho, proč se dostavil a zdali neměl „dost“ již před rokem. Jeho odpověď zněla: „Přemýšlel jsem celý rok o tom, co jsi říkal, a víš, myslím, že chci vědět víc.“ To bylo pro mě humanitní vítězství.

Když vypukla v roce 1948 arabsko-židovská válka, musil jsem se rozhodnout co dělat. Samozřejmě, že jsem byl touto novou skutečností překvapen, a jakožto odpůrce vojenské služby (conscientious objector), namísto toho, abych byl uvězněn, stal jsem se vojenským dobrovolníkem. Byl jsem zařazen do oddělení vojenské hygieny a sanitace ve škole vojenské medicíny, kde byl ředitel jedinečnou náhodou přítelem mého otce. Udělal zde ze mě důstojníka hygieny. Byl jsem jedním ze dvou nejlepších žáků v kurzu hygieny, kteří pak byli posláni do dvou nejbezpečnějších stanovišť. Já jsem tam úspěšně dospěl, kdežto ten druhý byl zabit na místě.

Moje pozice mi dala příležitost bojovat proti lékařské korupci. V jednom případě jsem zjistil, že určitý podplacený vyšší úředník nechal dětem v Jeruzalémě rozdělit dvě tuny másla, v nichž se však nalézaly bacily tuberkulózy. Vrchní okresní lékař, doktor Soriano, můj nadřízený, spolupracoval se zkorumpovaným úředníkem a neodporoval tomuto podplacení. Oznámil jsem tuto korupci nejvyšší radě ministerstva zdravotnictví, které pak onoho vrchního lékaře potrestalo.

Poznal jsi přímo různé zakladatelské osobnosti Státu Izrael. Zmínil bys některé z nich? A jaký dojem sis ze setkání s nimi odnesl?

Setkal jsem se osobně s prvním izraelským premiérem Davidem Ben Gurionem. Odehrálo se to v roce 1948. Tehdy jsem ho sám požádal o rozhovor. Bylo to v době, kdy jsem byl důstojníkem hygieny, a proto jsem v jeho očích byl respektovaným členem izraelské vojenské služby. Chtěl jsem s ním pohovořit o jeho tvrzení, že Stát Izrael je vyplněním ducha proroků Izraele.

Přišel jsem do jeho domu, jeho manželka Paula otevřela dveře a srdečně mě uvítala. Vedla mě do jeho kanceláře a tam mi nabídla hamburgery. Potom odešla a nechala mě započít můj rozhovor s Ben Gurionem.

Mé zprávy pro premiéra byly velice pozitivní, jelikož jsem mu mohl tlumočit skutečnost, že americký generál, Omar Bradley, který navštívil izraelskou armádu, potvrdil, že naše vojsko má nejvyšší hygienickou úroveň na Blízkém východě. Pak ale nastala malá exploze. Ptal jsem se Ben Guriona, co uděláme pro to, abychom realizovali ducha izraelských proroků ve Státě Izrael? On poté vyskočil, zrudnul v obličejí a máchal rozčileně pažemi zdviženými vzhůru a hlasitě prohlásil: „Nic! Nic nebudeme dělat, musíme si pěstovat naši zahradu!“ To byl konec našeho rozhovoru a já měl důkaz, že Ben Gurion je šarlatán a demagog.

Byl jsi asistentem známého židovského filozofa a myslitele Martina Bubera. Čím tě Buberova osobnost zaujala?

Slyšel jsem Bubera poprvé, když mi bylo 17 let. Událo se to v Praze v Národní knihovně, kde přednášel na téma *Předsudky mládeže*. Buber říkal, že předsudek je myšlenka, která předchází racionálnímu pochopení skutečnosti.

Když mluvíme o předsudcích, míníme tím často ty rasistické nebo náboženské. Tento způsob myšlení je hlavní příčinou nedorozumění a nenávisť mezi lidmi. Předsudky mají nesmírné sociální důsledky často vedoucí k pronásledování či k smrti.

Můj vztah k Martinu Buberovi není jako jednoduchý vztah k člověku, nýbrž jako vztah k jevu. Jeho filozofické spisy a přednášky jsou existenciálním vyjádřením vševnímající hluboko-

ké skutečnosti, jejíž uvědomění si vyžaduje spíše přístup poetický, paradoxní a metaforický než chladně racionální. Ačkoli jsme se osobně znali a vedli spolu rozhovory, naše spolupráce byla politická.

Během války proti Palestincům v roce 1949 byl Buber ve velmi zoufalé náladě a já myslím, že v situacích, které jsou takřka kataklyzmatické, mají lidé sklon vyjadřovat své extrémní myšlenky. Buber napsal v té době knihu, jejíž titul zní *Dvojí víra*. Zde je jeden citát z ní: „Ježíše jsem od mládí vnímal jako svého velkého bratra. To, že ho křesťané považovali a považují za Boha a Vykupitele, se mi vždy jevilo jako nanejvýš vážná skutečnost, kterou se musím kvůli němu a kvůli sobě pokusit pochopit. Něco málo z výsledků tohoto úsilí a pochopení je podáno zde. Můj vlastní, bratrsky otevřený poměr k němu stále sílil a tříbil se a dnes ho vidím zrakem silnějším a čistším, než byl kdy předtím.“

Pokud jste Žid a nemáte pocit, že Ježíš je váš bratr, pak nejste v souhlasu s Buberem. Pakliže se dnes někdo chce pokusit uvést Ježíše do příběhu izraelské historie, bude považován za zrádce, nepřítele Izraelců. A tak představuji Buberu jako někoho, kdo je největším duchovním Židem moderní historie a zároveň někým, kdo je pokládán většinou Židů ve filozofickém a politickém smyslu za neblahý omyl.

Souhlasil jsem s Buberem a s jeho přístupem k arabsko-izraelskému problému. Sám jsem se nakonec rozešel s organizovaným sionismem. Pokládal jsem se však stále za Žida a sionistu, avšak za sionistu humanistické orientace. Byl jsem v této době silně ovlivněn hlubokými mysliteli, zvláště profesorem Alexandrem Sommerem Baťkem z Karlovy univerzity, unitářským duchovním Norbertem Fabianem Čapkem a československým prezidentem a filozofem Tomášem G. Masarykem, kteří mně otevřeli nový duchovní a duševní obzor.

Rozhodl jsem se ještě v mládí coby silný a energický mladý muž, že budu ze své vlastní nezávislé iniciativy zkoumat problémy sionismu a příčiny antisemitismu. Proč lidé nenávidí Židy? Proč jsou Židé v jejich očích ohavní lidé? Já jsem totiž žádné ohavné Židy neviděl. A tím jediným způsobem, jak jsem to mohl vyšetřit, byl nápad, že opustím svůj pražský domov

a navštívím prostředí živého antisemitismu. Odejel jsem proto v roce 1937 do Jasini, nejvzdálenější východní vesnice v Československu, ležící na Podkarpatské Rusi.

Po dobu tří měsíců jsem žil s ortodoxními chasidskými Židy v Jasině a dělal jsem s nimi vše. Spal jsem v jejich místnostech, jedl jsem s nimi, chodil jsem s nimi do dětské a základní školy, vedl jsem debaty s rabinem a jeho ženou a mnohé jiné. Pracoval jsem na židovské pile, abych si mohl vydělávat na živobytí a abych zůstal ekonomicky nezávislý.

Potkal jsem tam poprvé v životě tělesně zdravé a silné Židy, orající s pomocí koňského záprahu velká pole. Židé se zde starali sami o sebe, ale jejich vztah ke křesťanskému obyvatelstvu byl velice nadřazený. Křesťané, nebo – jak je Židé nazývali – gojimové, byli v jejich očích, a prý i v očích Boha, méněcennými bytostmi. Židé věřili, že oni sami jsou jedinečným lidem Božím a že jim Bůh předal Palestinu jako jejich výjimečný majetek. Ježíše jmenovali pohrdavě „Jeshu“, což byla hebrejská zkratka pro: „Zavrhněte jeho jméno a památku!“ Žili zde v kulturní izolaci, téměř bez jakékoliv komunikace se světem okolo. Pozoroval jsem židovskou pověřivost, sebesegregaci a společenskou nadřazenost. A tento ponižující, neospravedlnitelný postoj a jejich jiné náboženské pověry mě zásadně odpuzovaly.

Někteří Židé vlastnili rozmanité podniky, působili jako právníci či lékaři a měli obchody s různým zbožím, zahrnujícím i lihoviny. Mnozí křesťané byli alkoholici, kteří trávili víkendy pitím. Kupovali alkohol v obchodech vlastněných Židy. Když některým z křesťanů došly peníze, kupovali u Židů na dluh. A pokud dluh nedokázali splatit, byli následně žalováni židovským právníkem ve městě. Výsledkem byly ztráty majetku – exekuce. Například ztratili krávu a pak neměli mléko pro děti. A z toho se rodila nenávisť k Židům jako takovým.

Zúčastňoval jsem se i pravoslavných bohoslužeb. Kázání obviňující Židy podle Nového zákona ze zrady Ježíše, ze zrady, jež vedla k jeho umučení a vraždě, byla nepochybně rovněž silnou příčinou antisemitismu.

Někteří křesťané byli také krutými sexisty. Pokládali ženy za majetek mužů, který se jim

Joe Ben-David a sestra Vlasta Borecká. (Archiv NSČU)

musí v každém ohledu podřídit, a to zvláště pohlavně. Prozradili mi mezi čtyřma očima, co dělali ženám, když se jim chtěli pomstít za údajně vzdorné a neposlušné chování. Vsunuli jim prý hluboko do vagíny stromovou šišku, se šupinami mířícími navenek. Šiška se nedala snadno vytáhnout, působila příšernou bolest a mohla vést i ke smrti takto týrané (respektive „trestané“) ženy. Znali i další způsob, jak ženu zranit pohlavně. Používali prý blánu tvrdé uvařeného vajíčka, kterou umístili na špičku penisu, načež následný pohlavní styk způsobil zánět vagíny, a i to mohlo dokonce způsobit smrt.

Jedna z nejzajímavějších událostí se odehrála v dramatickém prostředí. Když jsem žil s Rusíny, pracoval jsem jako dřevorubec na hoře, která se jmenovala Hoverla. Byla to velká dřina. Musil jsem vstát ve 4 hodiny ráno a trvalo to hodinu a půl, než jsme se dostali do zalesněného místa na této vysoké hoře. Mnozí byli negramotní a já jsem jim o polední přestávce předčítal a vykládal zprávy z novin. Oni tento můj primitivně kulturní čin velice oceňovali. Káceli tam stromy a řezali je na menší kusy, které pak dlouhou klouzačkou zvanou „rizinkí“ sjely díky působení gravitace dolů, kde se pokácené dřevo nakládalo na drážní vagóny. Velké kmeny

posunovali dlouhými tyčemi s ocelovými špičkami. Jeden z Rusínů se náhle ke mně obrátil a řekl: „Kdybych mohl, vrazil bych tuto špic do břicha deseti Židů.“ Načež já jsem odpověděl: „Tak proč mně to neuděláš, já jsem přeci taky Žid!“ Protože tenkrát jsem se ještě pokládal za Žida. On na to odpověděl: „Tobě bych to neprovedl, protože ty s námi pracuješ.“

Mluvil jsem s mnoha Židy na Podkarpatsku o nacistickém nebezpečí. Jejich reakcí vždy bylo: „Hitler přijde, a když neutečeme, všechny nás zabije.“ Když jsem se vrátil do Prahy, vzdělaní Židé mi na totéž odvětili: „Žili jsme tady s antisemity po celá staletí a byli jsme schopni se s nimi vypořádat, přežijeme tedy také s Hitlerem.“ Všichni ti, kteří mi takto odpovídali, byli za války zabiti.

Roku 1954 jsi opustil Izrael a odešel jsi do Spojených států amerických. Co tě k tomuto rozhodnutí dovedlo?

Proč jsem se rozhodl odejít do Ameriky? Vedly k tomu zajímavé okolnosti. Rodiče mé manželky Eriky přežili koncentrační tábor Osvětim. Asi osm let pobývali ve Spojených státech, ale Erika neměla možnost je navštívit. Byla armádní radarovou specialistkou a stát jí nepovo-

lil vycestovat. Byla zde ovšem jiná možnost, jak se setkat s rodiči – požádat o výjezd kvůli emigraci. A tu vláda nemohla odmítnout. Americký generální konzul nám navíc sdělil, že já, jako Eričin manžel, mohu být zahrnut do jejího víza.

Neměl jsem zprvu žádný konkrétní plán, co si počít v USA. V Izraeli jsem měl dobré postavení, mohl jsem si proto v práci vyžádat od ministerstva zdravotnictví jeden rok neplacené dovolené. Neměli z toho velkou radost, protože věděli, že jako vrchní okresní inspektor sanitářství a hygieny jsem jedním z mála jejich poctivých zaměstnanců.

Mé rozhodnutí odejít do Ameriky bylo nakonec určeno několika úvahami:

Zprvė jsem hluboce nesnášel všeobecnou korupci v mém úřadu. Mně podléhající inspektoři vybírali nelegální korupční poplatky a já jsem je nemohl kontrolovat.

Zadruhé mě velice mrzel nepřátelský postoj Židů vůči Arabům. Měl jsem několik arabských přátel a náš vzájemný vztah byl velice přátelský a pozitivní.

A zatřetí, moje spolupráce s Martinem Buberem vrcholila, když jsem byl zvolen činitelem jeho organizace Ichud v Americe. Účastnili se jí také učitelé Hebrejské univerzity a různí aktivisté za lidská práva. Byl jsem si vědom toho, že v USA budu mít větší možnost přispět k růstu již řečené organizace.

V USA ses později stal unitářským duchovním. Jaké studijní cesty tomu předcházely?

Co se týče mého studia, pokládám se za nezávislého humanistického badatele. Je to jedinečné postavení vyžadující velice obšírné a specializované studium, které nelze obdržet v konvenčních akademických institucích. V zásadě se pokládám za široce vzdělaného autodidakta.

Během svého života jsem prostudoval stohy knih a také jsem se účastnil velkého množství nejrůznějších kurzů či seminářů, nezřídka pořádaných vysokými školami a univerzitami. Největší vliv na mne ovšem měla osobní zkušenost, tedy žitá praxe a zážitky vědomě zvolené jako cíl a obsah situačního výzkumu a sociopolitické akce.

Co se týče škol, po základní židovské škole jsem absolvoval tři roky gymnazijních studií v pražské Karlově ulici, kde jsem se také učil latinu, ale nakonec jsem se rozhodl být samoukem.

Počátek mého intelektuálního snažení datuji do svých devíti let. Tehdy jsem napsal celý spis na rozmnožovacím hektografickém přístroji. V 13 letech jsem potom sepsal několik krátkých povídek a básní. Ještě se pamatuji na dva názvy: *Zed' a klíč* a *Opium*. Ten první se zabývá problémem omezení a izolací lidstva a sociální svobodou. Ten druhý popisuje vášnivou fázi pohlavního života. Jelikož jsem tenkrát ještě neměl zkušenost s pohlavním stykem, tato báseň končí slovy „... a spojení orgánů byl jen sen“.

Jiný literární projekt představoval můj článek popisující příhody ve starém baru navštěvovaném mnohými prostitutkami. Pamatuji si na jednu velmi starou, která si za 25 haléřů vkládala velkou pivní sklenici do své vagíny. Otec v mých věcech náhodou tento rukopis našel, rozzlobil se a vhodil jej do kamen. To mě ale nezastavilo v mé tehdejší mladické touze psát o kontroverzních a společností tabuizovaných záležitostech.

Co tě přivedlo k rozhodnutí působit coby unitářský a univerzalistický reverend? Založil jsi také tzv. Humanistickou církev propojenou s UUA (Unitarian Universalist Association). Můžeš nám ji blíže představit?

Humanistický náboženský sbor, anglicky Church of Humanism, byl založen ve státě New York v roce 1973 jako náboženská nezisková organizace. Jejím účelem je „sjednocení ústředních humanistických hodnot obsažených v hlavních světových náboženstvích a systémech myšlení a jejich zavedení do myslí a srdcí co nejvíce lidí“. Nejvýznamnější myšlenkou Humanistického sboru je jeho koncepce Boha.

České kořeny zdrojů, které mě podnítily k založení sboru, představují jména jako Augustin Smetana, Alexandr Sommer Batěk, Norbert Fabian Čapek, Karel Hašpl či Tomáš Garrigue Masaryk.

Hašpl definuje Boha takto: „Pro unitáře prakticky je Bohem ono ideální, krásné, pravdivé skutečno, jež směřuje k dokonalosti vždy větší a větší; síla, jež udržuje v pohybu nejmenší

Joe Ben-David s Ladislavem Pivcem (1999). (Archiv NSČU.)

částice v atomu právě jako největší hvězdné soustavy ve vesmíru... Bůh je unitářům prapříčinou, prazákladnou, prapodstatou veškerého jsoucna.“

Mezinárodní kořeny, které mě inspirovaly, jsou spojeny se jmény filozofa a teologa Martina Bubera, Carla Rogerse, Ericha Fromma, Alberta Ellise, Abrahama Maslowa, Karen Horneyové, Wilhelma Reicha, Viktora Frankla, Johna Deweyho, Alfreda Northe Whiteheada a jiných.

V čem se tvé duchovní pojetí liší od toho Čapkova? Případně jak bys v kostce definoval svůj přístup k duchovní cestě? Zcela nový význam přikládáš například pojmu Bůh a navrhuješ jeho radikálně odlišné teologické vnímání.

Čapkovo duchovní pojetí Boha se, teologicky řečeno, nazývá panenteismus. Na rozdíl od panteismu, který vnímá Boha jako přírodu, panenteismus jej hledá v přírodě a s velkým důrazem také v nitru člověka. Norbert Fabian Čapek říká: „Náš Bůh, jehož poznáváme v hlubinách

svých duší... projevuje se v zákonitosti a pořádku, v mocných a harmonických dílech přírody. A my považujeme sebe za spolupracovníky tohoto Boha. My se snažíme s ním myslet, s ním tvořit, s ním jednat.“

Jeho písně vyjadřují jasně tento ideál: „Blíž Tobě, Bože můj, kde mohu být? Dechem jsi duše mé, očí mých svit. / Všude Tvůj vidím chrám, v sobě Tě potkávám. O Bože můj.“ A docházíme k závěru, že Boha je možno poznat, jak dalece se projevuje v našem bytí.

Ačkoliv pokládám Čapkův pojem Boží za velice pokrokový a pozitivní, racionálně citový, věřím, že dnešní civilizační pohroma, pokud si ji dostatečně uvědomujeme, vyžaduje nové náboženské osvícení a revoluční zásah. Miliardy lidí ve světě věří v modly, které nazývají Bůh. Tyto pověry jsou spojeny s početnými církvemi [míněno v širším smyslu, nejen křesťanském – pozn. red.], které mají nesmírnou politickou moc. Jejich teologie jsou totalitní a jejich odpůrci jsou pronásledováni, mučeni, a někdy i popravováni.

Náš Humanistický sbor (Church of Humanism) uvádí předpoklady pro nový náboženský vzmach v mém článku, jehož titul zní *Teologický realismus, humanisticko-unitářský význam Boha*.

O významu slova Bůh lze účinně diskutovat pouze v prostředí zbaveném sémantického zmatení a totalitářství, které zahrnuje:

1. Slovníkové totalitáře, kteří definují slovo Bůh podle slovníku a kteří neberou v úvahu, že slovníky se často svými definicemi liší a že slovníky vydané v různých politických systémech si nezávadka svým obsahem odporují.

2. Totalitáře vycházející z názoru většiny, kteří definují slovo Bůh na základě významu, který je mu přiřazován společností. Slepě přijímají diktát majority a neuvědomují si, jak často a jak snadno mohou být názory většiny zmanipulovány vlivnou menšinou či jednotlivým tyranem.

3. Submisivní totalitáře, kteří přijímají cokoliv, co určitá autorita, osoba, kniha či instituce považuje za správný a pravdivý význam pojmu Boha.

4. Legalistické totalitáře, kteří bezmyšlenkovitě dodržují zákony a kteří využívají právního systému k ustanovení dogmatických definic Boha a morálky, jež mohou být naprosto nespravedlivé a nelidské. Rozsudek vyřčený soudcem či porotou neznamená, že daná osoba je skutečně „vinna“.

5. Oportunistické totalitáře, kteří trvají na definování slov na základě jejich individuálního či kolektivního předsudku nebo egoismu. Jejich bezcitná sobecká ambice je často úspěšná pomocí lži, krádeží a vražd.

Empatická či humanistická sémantika je založena na přístupu ke sloům jako jsou „Bůh“ a „náboženství“ s hlubokou úctou a s velkým porozuměním, proč a jak si lidé vytvářejí svou víru a přesvědčení. A co je nejdůležitější, empatická sémantika zdůrazňuje, že slova samotná nejsou skutečností; jsou jen nedokonalými nástroji pro komunikaci, symboly. Že lidé mají tolik různých názorů na podstatu Boha a že tyto názory mohou být protikladné, to činí používání všeobecného slova Bůh zcela nesmyslným. Pojem Boha se stává užitečným, pouze když je popsán v určitém významu.

Bůh humanismu a unitářství podle Rev. J. Ben-Davida:

Existují tři základní způsoby chápání Boha:

1. Bůh jako iluze;
2. Bůh jako metafora;
3. Bůh jako skutečnost.

První dva způsoby jsou zřejmé v současném humanistickém kontextu, třetí je stále ještě ve stadiu zrodu. Všeobecně humanisté zavrhnou myšlenku Boha jako skutečnosti a považují ji za irelevantní či škodlivou. Aby měl koncept Boha (či slovo Bůh) v humanistickém rámci nějaký smysl, musí být založen zaprvé na pochopení toho, co je, bylo či bude, na realitě; a zadruhé – na nejvyšších hodnotách bytí.

Pro humanisty a unitáře, kteří se rozhodnou používat náboženskou terminologii, představuje ideální realita základní koncept Boha. V sekulárním smyslu se tato skutečnost může nazývat prostě nejvyšším stupněm bytí. Tímto se v humanistickém náboženském kontextu snaží o uskutečnění božství stávají posvátným činem života. Sloužit Bohu v tomto smyslu znamená zasvětit svůj čas, prostor a energii nejvyššímu dobru. Ve společenském kontextu to znamená práci a boj o vybudování světa svobody, spravedlnosti a míru. Služba Bohu v osobním životě znamená rozvíjení lidského potenciálu, a to jak v individuálních, tak i sociálních vztazích. Individualismus a sociální spravedlnost musejí být vždy sloučeny. Sebeaktualizace či sebeuskutečnění znamená, že se jedinci nebo společnost stanou ve skutečnosti tím, čím mohou být potenciálně.

Projev boha jako tvůrčí proces v přírodě

Organizovaný humanismus obvykle dogmatizoval a stavěl naturalismus² do protikladu k supranaturalismu. Tyto jasné, vzájemně si odporující způsoby argumentace však vedly k extrémnímu protikladu a vytvořily mezi jejich zastánci neproniknutelnou stěnu. Existuje však také jiná, hlubší tvář naturalismu, ve které nejsou naturalismus a supranaturalismus pojímá-

² Naturalismus – principem výkladu všech jevů je příroda, jak se jeví zkušenosti. Supranaturalismus – názor, že nad přírodou a jejími zákonitostmi stojí ještě nadpřirozené síly schopné zázraků, způsobující mystická vytržení, zjevení, vize apod.

ny jako protiklady, ale jako dvě základní složky přírody.

Hrubý naturalismus se nejmórazněji projevuje dravčími a parazitickými procesy v přírodě. Zákon džungle vládne všude – ve vodě, ve vzduchu i na souši. Silnější přemáhá a pohlcuje slabšího v neustálých procesech plazení a rozkladu, a to bez jakéhokoli soucitu vůči utrpení oběti. Zvířecí nástroje k zabíjení a mučení jsou tesáky, drápy, klepeta, jedovaté látky atd. Řekové nazývali tento všeobecný stav přírody „anoia“. Mnoho jednotlivců i společnost stále ještě dodržují tento model, často s ještě větší krutostí a sofistikovaností než zvířata. Takovéto kořistnické a parazitické snahy mohou být základem celých kultur a politicko-mocenských struktur, a někdy vedou i ke smrti.

V přírodě ovšem existuje i jiný aktivní proces, „metanoia“, což opět pochází od Řeků. Metanoia přesahuje kořistnický a parazitní systém džungle a má existenciálně spasitelskou kvalitu. Metanoia je charakterizována podmínkami, ve kterých zvířata mírumilovně a spořádaně spolupracují, navzájem se chrání a chovají se racionálně-altruisticky. To je ostatně chování příznačné i pro lidské bytosti.

Chápání humanistického Boha jako tvůrčího procesu v přírodě představuje vrcholné pojetí božství. Vyžaduje si mobilizaci všech lidských schopností a plného vnímání této vyšší sféry přírody. Uctívání Boha a služba Bohu pro humanisty znamená zasvěcení života k prospěchu rozvíjení nejvyšších, univerzálních hodnot a k budování světa pravdy a lásky. Tento proces v přírodě ve sféře lidské činnosti zahrnuje veškeré oblasti vědomí a života: filozofii, vědu, psychologii, politiku, ekonomiku, umění apod.

Co vnímáš jako zásadní pozitiva unitářského náboženství a myšlení v současnosti, a co ti naopak v současném unitářství, případně unitářství a univerzalizmu, chybí?

Co mi chybí v dnešním myšlení, nejen unitářském? Na co je třeba dát pozor? Vysvětlím níže. Je to paradoxní moudrost.

Naše doba je charakterizována vznikem dvou mocí, totalitním populismem a ekonomickým anarchismem. Jestliže těmto není bráněno, mohou vést až k extrémním následkům.

Protiklad „jednodynamické“ myslí a paradoxní moudrosti se může považovat z duševního hlediska za veliké nebezpečí. Většina lidí má „jednodynamickou“ mysl, což znamená, že jsou schopni chápat projevy skutečnosti velice omezeným viděním, jediným projevem myslí.

Erich Fromm to vykládá ve své knize *Umění milovat*, když píše o zenu. Podle něho jsou dvě zásadní logiky: Aristotelova a paradoxní. Aristotelova logika je představována vzorem „A je A a B je B“, což jsou neslučitelné prvky, které mají své přesně omezené a striktně určené vlastnosti. A nemůže být B a B nemůže být A. Vzorem paradoxní logiky je postavení „A je A a B je B, ale A je také trošku B a B je také trošku A, a v určitém případě se A může stát B, zatímco B se může stát A. V politickém a filozofickém smyslu má paradoxní logika své otevřené a flexibilní vlastnosti, kdežto Aristotelova logika tvoří strnulý a někdy fanatický postoj k veškerenstvu.

Sám rozlišuji tři stupně vývoje. První byl obdiv ke kráse a moci, druhý je činností ve smyslu pravdy a spravedlnosti a třetí představuje objevení koncepce paradoxní moudrosti.

Je velký rozdíl mezi paradoxní logikou a paradoxní moudrostí. Základní vlastností paradoxní logiky je rozum, což je subjektivní způsob vnímání. I když vědecká metoda a vědecký zákon jsou nejdokonalejšími a nejbližšími prostředky k poznání objektivní pravdy, jejich výsledek není absolutní. Albert Einstein říká: „Imaginace je důležitější než rozum. Rozum je omezen. Imaginace obklopuje svět.“

Ruth Cohnová ve své jedinečné eseji *Trénování intuice* definuje intuici čtyřmi schopnostmi:

1. jasností vnímání,
2. dostatečným vědomím příslušných fakt,
3. trénovaným myšlením,
4. neomezením významných citů.

Jednostranná mysl je velice nebezpečná. Například protiklad kapitalismu a komunismu: zde „jednodynamický“ postoj omezuje vědomí lidí, kteří vnímají jediné dobrou hodnotu jednoho systému a ničemnost druhého systému. Lidé věří v to, že kapitalismus je báječný systém, který zachrání svět a vytváří pokrok, nenávidí

komunismus a jeho stoupence, které považují za neblahé nepřátele, jež je nutno zničit. A to samé platí pro komunisty. V paradoxní moudrosti se vnímají skutečnosti obou systémů i jejich vnitřní problémy.

V jiném případě vyjádřil Martin Buber v promluvě k 75. výročí svého narození paradoxně moudrou myšlenku, když řekl: „Toto je čas, kdy člověk musí mluvit pravdu... Většina Židů /v Izraeli/ následovala spíše učení Hitlera nežli cestu nás, lidí ducha.“ Způsobilo to extrémní izraelskou reakci. Buber byl přinucen přepsat svou řeč, která mohla být teprve poté veřejně vydána. Vzpomínám si, že mi Buber jednou řekl, že jeho názory byly někdy upraveny v jiném smyslu, než ve skutečnosti zazněly.

Z hlediska paradoxní moudrosti – ISIS, Islámský stát, představuje příšernou politickou a vojenskou moc, jejíž přívrženci znásilňují ženy a mučí a vraždí své odpůrce. Ale to samé dělají i kapitalisté. I za nimi stály v historii miliony mrtvých – nedávno například také v Iráku či v Afghánistánu. Nemyslete si však, že obhajují ISIS, když popisují realitu.

Ze společenského stanoviska Fromm uvádí myšlenku, kterou nazývá patologie normalnosti. Lidé si myslí, že to, co je zřejmé v naší kultuře, to se pokládá za normální, to je dobré. Ale ve skutečnosti je v tom obojí – dobro i hrůza.

Lidské vztahy jsou často pokládány za správné i v nedokonalé či nefunkční kulturní realitě. Pokud jsou lidé monogamní, jsou považováni za „dobré“. Jakýkoli vztah, který přesahuje omezení, že lidé nesmí milovat více než jednoho partnera, je v naší civilizaci zákonem zakázán. Lidé téměř fanaticky věří v dobro monogamie. Ta ale relativně nefunguje a padesát procent manželství končí rozvodem, přičemž nikdo neví, kolik procent lidí je nešťastných v jejich trvajících manželstvích. Mezilidská nevěra je často trestána psychologickým týráním, bitím, a někdy i vraždou.

Jelikož pokládám Ericha Fromma za jednoho z nejvýznamnějších psychologů v oboru lidských vztahů, chci se zmínit o významu jeho pojmu „narcismus“. Navzdory tomu, že narcismus se všeobecně pojí s příběhem muže Narcise, který se viděl v zrcadlení jezera tak krásný, že do něj nakonec spadl a utopil se, podle

Fromma má narcismus mnohem hlubší příčiny a význam. Kořenem narcismu jsou traumatické životní události. Lidský plod žije v lůně matky – když není poraněn – v prostředí dokonalého pohodlí a lásky. Má zajištěny veškeré životní potřeby v děložní dutině. Tento stav se jmenuje symbióza a přetrvává ji porodní proces, kdy je vypuzení plodu z dělohy spojeno s frekvenčním šokem, kontrakcemi, bolestí a zmatením. Negativní symbióza vyžaduje potřebu lásky, aby byla předchozí ztráta překonána. A když ji dotyčný nedostane od rodičů, přemístí své city na některou jinou osobu nebo osoby, anebo na určitou ideologii, myšlenku či jakýkoliv předmět. Toto přemístění citů se jmenuje v psychologii transference (přenos) a vede k patologickému stavu zvanému sadomasochismus. V silné pozici se tito lidé stanou krutými sadisty a ve slabé pozici se stanou bídnými masochisty. Sociální rozměry sadomasochismu jsou psychologicky, politicky a ekonomicky bezhraniční a mohou vést v extrémním případě k úplnému zničení jednotlivce, společnosti a přírody.

To, že jsem si uvědomoval výzvu narcismu, mne motivovalo v tvůrčí práci.

Zprv jsem vytvořil teorii a praxi, kterou jsem nazval „paradoxní moudrost“. Jejím hlavním principem je překonání „jednodynamické“ vlastnosti vědomí. Zadržím jsem založil Humanistický sbor (Church of Humanism), který propaguje jedinečný naturalistický pojem náboženství a Boha. Bližší podrobnosti mohou zájemci nalézt na webu: humanistfoundation.org. Případné detailní informace o mně jsou snadno zobrazitelné prostřednictvím Google, ovšem samozřejmě v anglickém jazyce.

Kromě duchovních aktivit jsi angažován společensky i v dalších oblastech. Jsi známým hostem některých amerických televizních stanic. I když jsi nedávno oslavil své 98. narozeniny, stále pěstuješ různé veřejné aktivity. Jaké jsou tvé plány do dalších let?

Budu se snažit sbor Church of Humanism co nejvíce prezentovat také digitální formou na internetu, dále rozvíjet jeho vedení a členstvo a rovněž chci konečně dopsat svoji autobiografii.

Tak ať se stane!

Rozhovor vedl Radovan Lovčič.

Joe Ben-David na Kim Beach (2001). (Archiv NSČU.)

Závěrečná poznámka:

Ještě je vhodné doplnit, že Joe je otcem syna Daniela Ben-Davida a dědečkem pěti vnoučat. Vdova po něm, Alyson Tufts Ben-Davidová, o mnoho mladší, je profesí rovněž duchovní. V rozhovoru přitom nezazněl další zajímavý fakt, a to, že církev Church of Humanism díky Joeově iniciativě v roce 1979 veřejně ocenila českého disidenta, politického vězně a odpůrce komunistického režimu Václava Havla (1936–2011) titulem „Humanista roku“, a to jak kvůli jeho myšlenkám, tak i odvážným občanským aktivitám. Václav Havel byl v letech 1989–1992 a 1993–2003 prezidentem

Československa, respektive České republiky. Oba muži se později setkali v New Yorku při jednom z Havlových pobytů v USA. Joe znal ovšem některé chartisty (jmenovitě uvádí například Petra Uhla) osobně už ze svých návštěv Prahy, přičemž vzpomíná, že se dokonce zúčastnil jedné z protirežimních demonstrací na Václavském náměstí, obleženém tehdy z různých stran policejními zásahovými složkami a vodními děly. Že tehdy těmito svými kontakty a aktivitami musel přidělovat vrásky na čele těm českým unitářům, kteří se naopak snažili udržet s vládnoucím režimem dobré vztahy, je přitom nepochybné.

Vzpomínka na Joea Ben-Davida

Petr Samojský

Joea Ben-Davida jsem potkal poprvé krátce po sametové revoluci během jeho pobytu v Československu. Mnohem lépe jsem ho však poznal až v době sedmi let duchovenského studia v USA, kdy jsem s ním byl průběžně v kontaktu. Občas jsem měl cestu do New Yorku a to jsem se vždycky zastavil u Alyson a Joea na Broadwayi; nezřídka se pak taková návštěva protáhla na pár dnů. Vždycky toho bylo mnoho, co jsme museli probrat, od filozofických a teologických otázek přes nejrůznější politické trendy až po „záchranu“ českého unitarství. Často jsme se také setkávali při sněmeh UUA, kde jsme seznamovali americké unitáře s aktuálním vývojem soudních sporů o československou Unitarii.

Joe Ben-David, Novotného lávka, srpen 1993. Zleva: I. Vopeláková, L. Dvořáková, P. Benda, J. Růžičková, J. Ben-David, J. Šimonová a H. Šalátová. (Archiv NSČU.)

Joe mne nepřestával fascinovat. Jeho neuvěřitelně bytostný a neutuchající zájem o všechno, co se týkalo „unitářské otázky“, třebaže v jeho případě přetavené ještě dále do širšího spektra humanismu, autenticita až asketického života pod slibem chudoby, který dal v mládí sám sobě, a ty jeho oči... jiskřící, jak se v nich odrážely myšlenky a nápady. V rozhovoru Joe

sledoval nit daného tématu, ale mohl jsem si být vždycky jist, že na pozadí myslí už mu srší další a další motivy.

Nestačil jsem mu porozumět dostatečně. Joe byl totiž samoukem, ale i samorostem – originálním, nekompromisně nepodjatým myslitelem. Absence akademického vzdělání kombinovaná s jeho celoživotním studiem a praxí

vykrytalizovala do skutečně osobité, a místy až kuriózní duchovenské praxe v rámci jeho sboru Church of Humanism, který v New Yorku založil. Naše debaty byly často ohnivé; já, nadšený seminarista, nabitý vším tím novým a vůbec energií, kterou studium na svobodomyšlné teologické škole nabízí, a Joe, svérázný teoretik a praktik... setkání dvou paralelních, a přece v základu stejných vesmírů.

Vlastně jsem si často během let říkal, že bych Joea rád poznal ještě hlouběji, a třeba i proto, že byl dokladem síly myšlenky českého unitářství v době první republiky, kdy hnutí v Československu vznikalo a kdy jím byl Joe prodchnut a nasměrován, kdy utíkal před nacisty, podle jeho slov, s knihou *Tvůrčí náboženství* v kufru. Z té knihy čerpal, stejně jako z myšle-

nek, které před útekem získal z českého unitářství i od Čapka osobně. Přál bych si probrat se víc jeho obrovskou soukromou knihovnou, kterou si vybudoval v newyorském Bronxu, a poděkovat za stovky hodin videonahrávek, které nám v podobě archivu před několika lety přenechal – jsou na nich rozhovory s našimi členy v 90. letech 20. století.

„Neulpívej na tom, co se tady u amerických unitářů naučíš,“ řekl mi jednou Joe, když jsem mu popisoval, jak skvělé to je na semináři v Chicagu. „Oni tady jsou sice nejmodernější církev, ale stejně jsou ve vleku svých stereotypů; ty musíš jít pořád dál a hledat novou a vlastní cestu, protože česká Unitaria je mnohem modernější a neulpívá na vnějších formách.“ Dodnes na ten rozhovor vzpomínám.

Joe Ben-David: Nejvýznamnější opora

Iva Fišerová

Vzpomínám si přesně, jak jsem na jaře 1990 uviděla Joea poprvé. Zjevem pravý Američan, srdcem pravý Čech, zajisté hovořil ve své přednášce v Unitarii o lásce.

Joe patřil ke skupině předválečné mládeže, a tak se i on rád v době nové svobody navracel. Tato „mládež“, tehdy už povětšinou kolem sedmdesátky, mu říkala po staru Peppek. Tito neuvěřitelně čilí a úžasné aktivní, pozitivní senioři byli všichni šťastni, že se navrátili po desítkách let do duchovního domova; všude panovala vřelá atmosféra. Bylo na první pohled zřejmé, čím je unitářští duchovní, zejména Čapek a Hašpl, do života vybavili.

Tito „stále mladí“ přirozeně neočekávali, že v nové době někdo protiprávně zneužije jméno Unitarie i její majetek. Během neuvěřitelných sedmi let k nápravě věcí unitářských jsem s Joem blízce spolupracovala, byl to v první řadě on, kdo v zahraničí náš případ okamžitě zveřejnil a bez ustání pracoval, až bylo nápravy dosaženo. Bez jeho osobního přispění by Unitarie už dávno nebyla Unitarií.

Málokdo věřil, že se to podaří, ale jeho vytrvalé srdce ho vedlo k naší podpoře. V naší bezpřízorní situaci vydával v zámoří časopis, začali nás navštěvovat tamní duchovní, zařídil mou cestu jako ambasadorky po amerických sborech a ta vyústila v morální i hmotnou podporu. Náš případ tam byl zveřejněn i na sněmu, a tak následovala další vlna obrovské morální podpory v podobě přívalu dopisů amerických unitářů našim vládním institucím. Dokonce prezidentu Václavu Havlovi. Joe dosáhl mezinárodní informovanosti o našem spravedlivém zápasu a díky tomu jsme se mimo jiné mohli stát spoluzakládajícími členy první mezinárodní unitářské organizace, ICUU. Bylo to klíčové, po letech izolace jsme neměli navázány potřebné vztahy.

Tento bystrý věčný zastávce všech těch, kteří kdy byli vystaveni bezpráví, oplýval hlubokou morálkou, opřenou o vřelou lásku k lidem. Joe byl ve svých činech neohrožený, vytrvalý, milující, lidský. Bylo mi ctí, že se má životní cesta v těch kritických letech prolнула s jeho. Vzpomínám na něj s úctou a láskou.

Joe Ben-David na konferenci ICUU, první zleva (1998). (Archiv NSČU.)

Sto let od narození Míly Tomášové

Matěj Čihák

Míla Tomášová. (Archiv Miloše Tomáše.)

Mezi duchovně hledajícími byla ovšem v české kotlině jména obou manželů poměrně známými, byť ze strachu před režimem potajmu šeptanými, ještě před zahájením veřejného působení po sametové revoluci, tedy v 70. a 80. letech. Pro nás jako unitáře je pak obzvláště důležité, že jejich relativní proslulost za normalizace (za níž oba manželé platili cenu neustálého pronásledování Státní bezpečností) navazovala na jejich dřívější působení v rámci NSČU. Eduard Tomáš byl v 60. letech členem pražské Unitarie, a to členem poměrně vlivným. O jeho přednášky, které probíhaly každý týden v prostorách Arkony v Karlově ulici a týkaly se převážně orientální spirituality (jógy, tibetského buddhismu ad.), byl tehdy značný zájem.

Spolu se svým manželem Eduardem tehdy chodila do pražské Unitarie i jeho žena Míla. Hlavní osobností byl z pohledu okolí bezpochyby Eduard. Míla však svému manželovi často s přípravou přednášek pomáhala a při debatách s bratry a sestrami unitáři odpovídali na otázky společně. Situace po vpádu sovětských vojsk a za následné normalizace však vedla k odchodu manželů z NSČU do ústraní, na chatu v Jílovém u Prahy. Ta se stala na dalších dvacet let centrem jejich působení.

Tento rok – konkrétně 24. září 2020 – uplynulo sto let od narození významné české duchovní učitelky a spisovatelky Míly Tomášové. Míla Tomášová se stala veřejně známou osobností v 90. letech, kdy po sametové revoluci došlo k uvolnění a výraznému zvýšení zájmu o duchovní témata. Často vystupovala a publikovala společně se svým manželem Eduardem Tomášem. Značná část veřejnosti vnímala jako hlavní osobnost této dvojice právě Eduarda Tomáše a jeho žena Míla byla některými lidmi spíše opomíjena. (Podle vlastních slov Eduarda i Míly však byla situace v jejich vztahu, co se týče duchovních záležitostí, přesně opačná. Míla byla Eduardovou učitelkou.)

Po zahájení veřejné činnosti obou manželů v 90. letech to byl nejprve Eduard, který začal publikovat duchovně zaměřené texty, z nichž většina již existovala dříve ve formě samizdatu. Podle svědectví lidí, kteří tehdy s manželi Tomášovými úzce spolupracovali, se paní Míle nejdříve psát nechtělo. Nakonec se však rozhodla své duchovní postřehy a příhody, které vyprávěla „přátelům“ (tak manželé Tomášovi označovali své posluchače a žáky), převést do literární podoby. Za základní osu Milína díla lze považovat volnou trilogii sestávající z knih *Za čas a prostor*, *Třpyt prázdna* a *Světlo vědomí*. Mezi „přáteli“ manželů Tomášových je pak za obzvláště významné dílo považována sbírka básní *Průzračný svět*. Krátce před svým odchodem napsala paní Míla nedlouhou, ale mimořádně silnou kompilaci duchovních esejů *Vnitřní pramen*. Míla Tomášová je i autorkou několika dalších titulů; stejně tak je spoluautorkou nesčetného množství přednášek, které přednesla společně se svým manželem. Některé z těchto přednášek jsou dostupné i na CD.

O vydávání knih a CD, jejichž autory jsou manželé Tomášovi, se v současné době stará knihkupectví Avatar, založené v 90. letech jejich přáteli. V prostorách knihkupectví se pořádá

**Míla Tomášová
s manželem
Eduardem.**
(Archiv Miloše
Tomáše.)

dají pravidelné meditace a příležitostné besedy s pozvanými hosty zaměřené na duchovní témata.

Rád bych svou zprávu věnovanou Míle Tomášové zakončil krátkou, ale výstižnou básní z její sbírky *Průzračný svět*. Považuji tuto báseň za krásný příklad kombinace jednoduchosti a hloubky, které se spojují v díle Míly Tomášové a jsou pro ni charakteristické. Uvedená báseň se skvěle hodí pro dnešní dny, kdy všichni žijeme,

více či méně, pod šedou rouškou nejistoty, kterou vyvolává světová pandemie. Obecná pravda tak promlouvá s o to větší silou a konkrétností:

*„Život je krásný vždy,
i když je šedý,
na tom však záleží,
jak kdo naň hledí.“*

1 Míla Tomášová, *Průzračný svět*, Praha: Avatar 2000, s. 31.

Hans Küng a Světový étos

Pavel Floss

Tvůrce koncepce a projektu Světový étos Hans Küng (1928), který patří spolu s Karlem Rahnerem, Josephem Ratzingerem (papežem Benediktem XVI.) a J. B. Metzem k nejdůležitějším německojazyčným katolickým teologům pokoncilové éry, je autorem několika desítek prací nejen z oblasti teologie a ekleziologie, ale i filosofie, etiky, religionistiky, církevní historie a svým způsobem i politických a sociálně-ekonomických nauk. Řada jeho knih, jež vzbudily v církevních, ale i odborných a laických kruzích vzrušené diskuze, byla přeložena do češtiny a vydána, o což se zasloužila především dvě nakladatelství: Vyšehrad a Centrum pro studium demokracie a kultury.

Hans Küng je liberální katolický teolog a myslitel, významná osobnost 2. vatikánského koncilu. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

Hans Küng studoval v letech 1948–1955 na prestižní, ale duchem konzervativní papežské univerzitě v Římě a v roce 1954 byl vysvěcen na kněze. Ač se pak několik let věnoval praktické kněžské službě ve Švýcarsku, začal působit i na německé akademické půdě a již v roce 1960 vstoupil do aktuálních diskuzí o stavu a budoucnosti katolické církve knihou *Koncil a znovusjednocení*. Charismatickým papežem Janem XXIII., který svolal II. vatikánský koncil (1962–1965), byl povolán mezi poradce tohoto

obecného církevního sněmu a k jeho zásluhám patří iniciování řady inovací do dosud tradicionalistické církevní praxe, například zavedení liturgie v národních jazycích (oproti dosud používané latině). Jeho podněty k novému přístupu k celibátu, rozvodu manželství a reformě papežského úřadu však nebyly zohledněny. Od roku 1963 do počátku osmdesátých let přednášel na univerzitě v Tübingenu dogmatickou teologii a posléze byl hostem na řadě univerzit i mimo Německo (především v zámoří, napří-

klad na vysokých školách v Chicagu, Torontu či Houstonu). Svými pracemi *O církvi (Die Kirche, 1967)*, *Unfehlbar? (1970)* a *Být křesťanem (1974)* se dostal do konfliktu s řadou, zvláště konzervativně laděných, teologů. V církevních kruzích vyvolal zvláště silnou nevoli druhý ze tří jmenovaných spisů, v němž Küng kritizoval a zpochybnil dogma o papežské neomylnosti, jež bylo přijato na I. vatikánském koncilu v roce 1870. Dostal se nakonec pod kuratelou vatikánské Kongregace pro nauku víry a palba kritiky, již byl z různých stran (včetně některých jeho německých kolegů) vystaven, byla tak deprimující, že se vyznal, že měsíce od konce roku 1979 do dubna roku 1980 patřily k nejhorším v jeho životě a nepřál by je ani svým nejzarytějším protivníkům. Německá biskupská konference mu na základě výnosu Kongregace pro nauku víry, schváleného papežem Janem Pavlem II., odebrala souhlas k výuce dogmatické teologie na teologické fakultě univerzity v Tübingenu, ale dál přednášel ekumenickou teologii a byl ředitelem Institutu pro ekumenická bádání tamní univerzity.

Od osmdesátých let začal Küng vypracovávat svůj program světového étosu a obracel se s návrhy na jeho realizaci na nadnárodní instituce či prestižní světová shromáždění, například na UNESCO při OSN či Světové ekonomické fórum v Davosu. Projekt světového étosu, který knižně vyšel v roce 1990, byl akceptován na zasedání Parlamentu světových náboženství v roce 1993 v Chicagu. V roce 1995 byla pak založena Nadace Světový étos (se sídlem v Tübingenu), v jejímž čele stál Küng jako její prezident do roku 2013. V tübingenském centru Nadace podpořili Küngův projekt svými projevy výrazné osobnosti světové politiky, jako například vůdčí osobnost OSN Kofi Annan, bojovník proti apartheidu, jihoafrický arcibiskup Desmond Tutu, bývalý britský premiér a vůdce labouristické strany Tony Blair či jeden z charismatických kancléřů německé spolkové republiky Helmut Schmidt.

Než se zmíním o základních momentech Küngova projektu světového étosu, chtěl bych poukázat na jednu osobitou stránku jeho tvorby. Velký křesťanský teolog a filosof Tomáš Akvinský se snažil především ve svých *Summách*

Podpis Hanse Künga.

(Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

tematizovat a zodpovědět všechny základní otázky, jež byly pro tehdejšího věřícího člověka relevantní. Zdá se mi, že obdobně, byť v jiných společenských poměrech a jiným způsobem, se snažil zachovat i Hans Küng. Navrhuje například, jak se v moderní době postavit k problému existence Boží (*Existuje Bůh? – Existiert Gott?*) anebo k problematice posmrtné existence člověka (*Ewiges Leben?*). Jeho početná a rozsáhlá religionistická díla vytvářejí pro moderního křesťana ideovou platformu k vyrovnání se s jinými velkými náboženstvími, především monoteistickými (tj. židovstvím a islámem), ale též buddhismem, hinduismem a čínskou náboženskou spiritualitou. Tyto práce jsou samozřejmě i zásadním příspěvkem k umožnění plodného dialogu a mírového soužití všech náboženství v rámci projektu světový étos.

Ač je řada Küngových knih určena širší intelektuální veřejnosti, neznamená to, že by často vysoce sofistikovaně neřešily například některé problémy vývoje evropského myšlení. K takovým knihám patří například *Menschwerdung Gottes* s podtitulem, že jde o prolegomena k budoucí kristologii. Küng se v této práci snaží ukázat, jak by pro prohloubení křesťanské fundamentální teologie mohla být využita specifická interpretace filosofického díla G. W. Hegela (a nikoli – jak tomu bylo zvláště v tradici katolické tomistické filosofie – Aristotela) a poukazuje na pozoruhodné, ale v katolické církvi marginalizované dílo teologů tzv. tübingenské školy v devatenáctém století (především J. A. Möhlera).

Svým projektem světového étosu vstoupil Küng i do aktuální kulturologické debaty o povaze dvou epoch, které vyplňují dvacáté století a jejichž konfrontace zasahuje i naši současnost, totiž moderny a postmoderny. Ta se postupně připravovala nejprve v oblasti umění (zvláště

Hans Küng je zakladatelem Nadace Světový étos. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

malířství, architektury a svým způsobem i hudby) a za iniciační čin formování filosofie je považován spis J.-F. Lyotarda *Postmoderní situace* (*La condition postmoderne*, 1979). Slovy Lyotardova interpreta a jednoho z předních teoretiků postmoderny W. Welsche se liší postmoderna od moderny (ale i starších kulturních epoch) primátem mnohosti nad jednotou, nesouhlasu nad souhlasem a přesvědčením, že realita není homogenní, ale je heterogenní, není harmonická, nýbrž je dramatická, a není nijak jednotně, ale je diverzně strukturovaná.

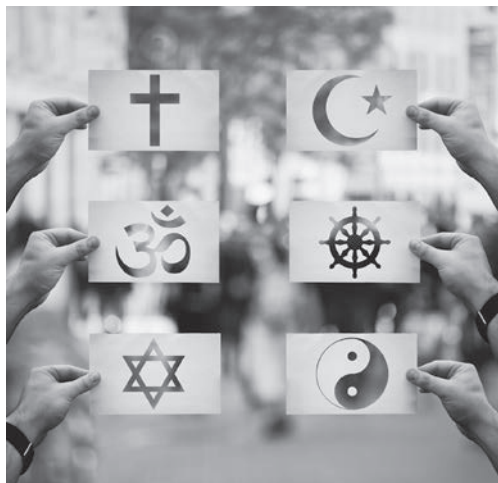
Nelze se zde zabývat problematikou postmoderny ani tím, že existuje řada autorů, kteří teorie postmoderních filosofů, ale i uměleckých tvůrců kritizují. Küngův vztah k postmoderně je především praxeologický. Jestliže se pluralita v různých podobách prosadila proti všem dřívějším snahám o různé formy unifikace skutečnosti, pak je třeba ji přijmout a pečovat o ni tak, aby se nezvrhla do extrémní a nepřekročitelné různosti a nesouměřitelnosti. Ostatně samotní postmoderní filosofové jako Welsch či Baudrillard varovali před tendencí k čiré mno-

hosti pohrdající jakýmkoli úsilím o spojení, souvislost a vzájemnost. Küng řeší tento teoretický problém především v oblasti náboženské, která byla zvláště v minulosti náchylná k agresivní nenávisti vůči různosti a uplatňovaly se v ní často tendence k násilně prosazované jednotě anebo k uzavírání se do pevnosti jediného správného přesvědčení.

Küngův projekt světový étos je pozoruhodným programem, jak učinit pluralitu plodnou, což znamená nedopustit, aby nakonec vedla až k tragické partikularizaci, nýbrž má jít o různost komunikující, která může založit novou jednotu, jež není dána žádným způsobem shora, jak tomu bylo zvláště v různých totalitních a autoritativních režimech, nýbrž takřkajíc zdola, z vůle všech zúčastněných.

V konceptu světového étosu to znamená mít úctu a respekt k náboženské různosti, ale zároveň hledat to, co je navzdory této různosti ve všech náboženstvích podobné, blízké, a dokonce společné. Mír mezi náboženstvími, zvláště oněmi monoteistickými (židovství, křesťanství, islám), jež společně sdílejí úctu

Nadace Světový étos usiluje o dialog mezi světovými náboženstvími. (Foto©Shutterstock.com.)

ke starozákonnímu patriarchovi Abrahámovi (což má být opěrným bodem pro jejich dialog) chápe Küng jako zásadní příspěvek věřících všech náboženství k nastolení politického míru a odstranění válek, což bylo vždy přáním všech ušlechtilých charismatických osobností v dějinách civilizace. Mír však nemůže být jen dílem věřících, ale musí být nastolen jejich spoluprací se všemi nevěřícími, ať už jde kromě jiných o liberální sekularisty či ateisty. Zde bych jen poznamenal, že ateismus se zpočátku deklaroval ve svém kritickém vyhocení proti různým formám konfesijní agresivity jako projev názorové snášenlivosti, ale v současnosti se setkáváme s formováním se ateismu programově militantního („misionářského“), například ve spise *Boží blud* R. Dawkinse, který si přeje zánik religiozity a neusiluje proto o dialog s věřícími.

Projekt světového étosu má dvě základní intence: jednak nastolit smír mezi náboženstvími, která jsou ve svém konzervativně tradicionalistickém výkladu i dnes zdrojem válek a represe, a jednak budovat nové lidské společenství, jehož charakteristiky načrtnu později. Jestliže je v projektu světového étosu věnována velká pozornost náboženskému smíru, pak je třeba připomenout, že toto úsilí má velmi starou tradici, jak dokládají díla středověkých filosofů Pierra Abélarda, Raymonda Lulla, raně renesančního myslitele Mikuláše Kusánského (jeden z jeho

spisů se programově nazývá *O míru ve víře – De pace fidei*) a samozřejmě našeho J. A. Komenckého (jehož 350. výročí úmrtí si v těchto dnech připomínáme!), jenž svůj projekt nápravy vzdělanosti, politiky a náboženství představil ve svém rozsáhlém díle *Obecná porada o nápravě věcí lidských (De rerum humanarum emendatione consultatio catholica)*. Právě Kusánus poukazyval na to, že věřící různých náboženství může spojuvat společné přesvědčení o něčem nejvyšším, co je základem všeho (tedy idea Boha), a vyznávání podobných etických norem. Tento druhý faktor je i jedním ze zásadních témat projektu světový étos. Než se k této stránce textu obrátím, zastavil bych se krátce u tématu existence onoho všezkládajícího principu monoteistických náboženství, stručně řečeno – Boha. Pro tento možný spojující moment vytvořil Küng určité ideové předpoklady už ve výše uváděné knize *Existuje Bůh?*, kde odmítá ty jeho koncepce, jež se opírají o antikou (především Aristotelem) inspirovanou metafyziku, tedy jakožto mimo svět bytující nejvyšší bytosti, ale chápe ho jako nekonečnost v konečném a absolutní v relativním, jako transcendentně-imanentní nejskutečnější skutečnost, jež působí v hlubinách lidského srdce i v lidských dějinách. V projektu světový étos pak Küng zdůrazňuje, že právě v dnešním turbulentním světě by všechny uznávané lidské hodnoty, jež přinesla mj. humanistická evropská tradice, měly být zakotveny nábožensky, ono „humanum“ v božském („divinum“).

Pro náboženský smír a dialog jakožto jeden z předpokladů všeobecného světového míru a spolupráce všech národů je ovšem rozhodující povaha každodenní žité náboženské víry. Už ve svých religionistických spisech si připravil Küng půdu pro vytyčení toho, co jednotlivá náboženství odlišuje, ale zároveň vypracoval fundované analýzy pro zjištění toho, co by je mohlo otevírat k vzájemnému porozumění, respektu a trvalému sblížení. Všechna náboženství se snaží dát odpovědi na základní lidské otázky po původu, smyslu a osudových danostech života, hledají cesty spásy a nabádají člověka k bytostné proměně srdce a mysli. Všechny též stanovují a zdůvodňují mravní normy, jež má člověk v zájmu svého blaha dodržovat, například neza-

Podle Hanse Künga je cestou k překonání současné krize univerzální etika, kterou mohou sdílet věřící i nevěřící. (Foto©Shutterstock.com.)

bíjet, nelhat, nekrást, ctít rodiče a milovat děti. Jejich etické normy mají společné jádro, jež by bylo možno charakterizovat jako zlaté pravidlo – co nechceš, aby jiní činili tobě, nedělej ty jim.

Pro Künga jsou předpokladem úspěšného mezináboženského dialogu fundované religionistické znalosti, jež se ostatně ve svých pracích snažil rozšiřovat a prohlubovat. V tomto kontextu bych poukázal aspoň na dvě témata. I. Rozlišuje tři základní typy náboženské spirituality: semitský, indický a čínský, přičemž onen první ztělesňují tzv. prorocká náboženství (židovství, křesťanství, islám), druhý se vyznačuje sklonem k mystice a inklinací k niternosti (především buddhismus a hinduismus) a třetí typ je charakterizován orientací na moudrost a harmonii (konfucianství a taoismus). II. Pro vzájemný dialog jednotlivých křesťanských denominací je významná jeho retrospektiva dějin křesťanství na základě paradigmatické teorie T. Kuhna zformované v jeho knize *The Structure of Scientific Revolutions*. Küng ve spolupráci s D. Tracym rozpracoval tuto koncepci na dějiny křesťanství, rozlišil šest paradigmat a označil

zároveň jejich hlavní představitele: paradigma starokřesťanské apokalyptické (Órigenés), starocírkevní helénistické (Augustin), středověké římsko-katolické (Tomáš Akvinský), reformační protestantské (Luther), osvícenské moderní (Schleiermacher) a současné ekumenické postmoderní paradigma.

Ačkoli je náboženský smír a dialog významnou součástí projektu světový étos, je třeba si uvědomit, že v něm Küng předkládá vizi globální společnosti, jež má být budována spoluprací věřících i nevěřících, kteří mají cítit odpovědnost za budoucnost lidstva, jež je ohrožena planetární ekologickou krizí, nepřekonaným nebezpečím atomové konfrontace a vzrůstající sociální nespravedlností, projevující se zrychlovaným růstem bohatství stále menší skupiny bohatých a mocných oligarchů. Je třeba si uvědomit především to, že Küngův projekt je odpovědí na selhání velkých moderních ideologií – státního socialismu, neokapitalismu a liberalismu – a že naději vidí v budování ekosociálního tržního hospodářství, v polycentrismu světových regionů, postkoloniálním

Město Tübingen, sídlo Nadace Světový étos. (Foto převzato z commons.wikimedia.org.)

a postimperiálním neideologickým multikonfesioním světovém společenství, postindustriální společnosti služeb a komunikace a v rodinném životě postaveném na rovnosti muže a ženy.

Normy jednání osob, budujících takové společenství, musí spočívat na co nejširších základech, tj. na novém etickém kodexu, který ovšem nemůže být náboženský, ale může, ba musí být náboženstvím podepřen. Jde o etiku odpovědnosti, jejíž principy zformuloval například též filosof Hans Jonas ve své práci *Princip odpovědnosti (Das Prinzip Verantwortung, 1979)*. Nepodmíněným postulátem našeho jednání musí být, aby důsledky našeho konání umožnily přežití lidstva na co nejdélejší dobu. V souvislosti s etikou odpovědnosti navrhuje Küng několik zásad, například pravidlo obecného blaha, které má přednost před individuálním zájmem, nebo že naléhavější hodnota má přednost i před hodnotou vyšší, že ekosystém má přednost před sociosystémem a že v oblasti

technologických inovací vratný vývoj má mít přednost před vývojem nevratným. Zatímco náboženské zásady jsou závazné pro věřící, obecně akceptovatelná etická pravidla by měla být závazná pro všechny.

Přední německý sociolog po Maxi Weberovi, tvůrce systémové teorie společnosti Niklas Luhmann přednesl v roce 1988 při přebírání Hegelovy ceny za filosofii projev, v němž vyhlásil morálku za přežité paradigma. Jak dovozoval německý etik O. Höffe, byl Luhmannův koncept dovršením antipersonalistických ideových proudů moderny – včetně poststrukturalismu, zvláště některých postojů M. Foucaulta. V Küngově projektu světový étos vidím návrat relevance etického paradigmatu a potřeby morálky, podepřené pravou religiozitou, a spatřuji v něm i akt humanizace postmoderního myšlení, které u některých jeho protagonistů vykazovalo v určitých kontextech tendenci opačnou.

Konference ICUU 2020

Lucie Hrabánková

Dne 29. 10. 2020 se konala bienální konference rady ICUU (International Council of Unitarians and Universalists). Bohužel se kvůli momentální celosvětové pandemii covidu-19 nekonalo osobní setkání v Montrealu v Kanadě, jak bylo původně plánováno, ale celá konference byla virtuální, tedy pomocí aplikace Zoom.

Výkonná komise ICUU 2018–2020. Máme zde svého zástupce Lucii Hrabánkovou (pátá zleva).
(Foto převzato z icuu.net.)

Výkonná komise ICUU, které jsem rovněž členkou, řešila již od března, kdy pandemie začala, zda bude možné již naplánovanou konferenci uskutečnit. Rezervovali jsme hotel v Montrealu a čekalo se, kdy se začne s registrací. Až v létě bylo definitivně rozhodnuto, že konferenci nebude za stávajících podmínek možné uskutečnit jako mezinárodní osobní setkání všech delegátů.

V komisi jsme rovněž řešili dlouhodobý deficit rozpočtu, se kterým se ICUU potýká již několikátý rok a který se každoročně zvyšuje. Zároveň jsme řešili udržitelnost této mezinárodní unitářské a univerzalistické organizace, která je tak důležitá v celosvětovém kontextu naší společné víry.

Výkonná komise zahájila postupně jednání s UU PCC (Unitarian Universalist Partner Church Council) o možné spolupráci, tedy vlastně o propojení těchto dvou organizací, které obě sdružují mezinárodní UU komunitu. Z těchto jednání vzešel společný dokument – projekt, nazvaný New Vision (nová vize). Tento dokument byl předložen delegátům ICUU k prostudování a schválení. Nastihuje v podstatě

důvody, které vedly ke spojení obou organizací, společné cíle a vizi společného fungování.

Samotnému jednání rady předcházelo několik informativních on-line schůzek pro delegáty. Byly v různých časech tak, aby bylo všem členům umožněno se připojit v jim vyhovujícím čase vzhledem k různým časovým pásmům. Zde byly podrobněji vysvětlovány důvody a cíle nové vize.

Samotná konference rady ICUU se konala on-line 29. 10. 2020 ve 14 hodin našeho času. Najít takový čas, aby se mohla propojit unitářská komunita z celého světa, není vůbec jednoduché. Jednání rady předsedala její současná prezidentka Inga Brandesová, která je rovněž jedním z předsedů německé unitářské organizace. Ingu si možná budou pamatovat někteří naši čtenáři z osobního setkání na sněmu NSČU v roce 2019, kde byla naším milým hostem. Svou kandidaturu na pozici prezidentky ICUU potvrdila i v letošním roce, a to na další dvouleté období.

Po úvodu, kdy přivítala všechny přítomné delegáty (celkem 25 z 19 zemí; za NSČU byl delegátem předseda POU Štěpán Mairovský),

Montreal. Zde se měla konat listopadová konference ICUU. Nakonec se konala on-line a naše zástupkyně Lucie Hrabánková byla zvolena na další období 2020–2022. (Foto ze soukromého archivu Lary Cowtanové.)

a slovech k zapálení kalicha poděkovala všem delegátům za jejich účast. Dále vysvětlila způsob, jakým bude probíhat on-line hlasování a diskuze a představila technickou podporu, která byla přítomna po celé jednání pro případ, že by měl někdo technické problémy.

Pak už se přistoupilo k samotné agendě, a to k otázce, zda je rada usnášeníschopná, a nato ke schválení programu, který obsahoval následující body:

1. Zprávu prezidentky;
2. Zprávu pokladníka;
3. Schvalování rozpočtu na rok 2021;
4. Nominace členů výkonné komise;
5. Nominace členů nominační komise;
6. Záležitosti a žádosti členských organizací;
7. Schvalování dokumentu (projektu) New Vision – Udržitelnost a restrukturalizace organizace.

Všechny výše uvedené body byly radou schváleny. Za členy výkonné komise potvrdili svou kandidaturu z předchozího období prezidentka Inga Brandesová z Německa, viceprezident Derek McAuley z Velké Británie, pokladník John Michell, na místo sekretářky kandidovala nově Shelley Adamsová, která byla v minulém období volnou členkou komise (member

at large), novými členy komise byli zvoleni Rev. Derrick Pariat z Indie a Rev. Norbert Rác Zsolt z Rumunska, charismatický duchovní, kterého budou znát někteří účastníci Unitářské akademie, kde byl hostujícím lektorem.

Za nominační komisi se s námi rozloučila Celia Midgley, dlouholetá členka této komise, a nově zvoleni byli Rev. Alicia Forde z USA (rovněž lektorovala na naší UA) a Rev. Ilona Szent-Iványi z Rumunska.

Velmi pozitivní zprávou v záležitostech členských organizací bylo přijetí nového člena – unitářské skupiny z Portugalska a portugalsky mluvících zemí.

Dokument a projekt New Vision byl radou rovněž schválen a komise může nyní pokračovat v jednáních o nové budoucnosti organizace, která sdružuje naši globální komunitu a slouží jí.

Je pro mne ctí, že mohu reprezentovat české unitáře v této mezinárodní organizaci, což je pro mě zajímavou zkušeností a přínosem i v navazování vztahů a přátelství s členy a osobnostmi mezinárodní UU komunity. Z tohoto důvodu jsem se letos rozhodla kandidovat znovu jako člen výkonné komise a těším se na další společnou cestu.

Příroda a úžas – úvahy o smyslech

Předneseno na retreatu EUU, podzim 2020

Nicole C. Kirková

Před lety jsem četla interview s doktorkou Rachel Namoi Remenovou. Působí jako klinická profesorka na katedře rodinné a komunitní medicíny Kalifornské univerzity¹ a sepsala knihu *Moudrost od kuchyňského stolu (Kitchen Table Wisdom)*. Vzpomínala na pravidelná setkání skupiny lékařů, kteří se scházeli, podle jejích slov, „aby se zbavili svého příliš scientistického vzdělání a dokázali se ve své praxi více zaměřit na vztahovou stránku lékařské práce“.

„Pojďme zkusit tak devět minut poslouchat vlastní srdce.“ (Foto©Shutterstock.com.)

Doktorka Remenová používala model objevování (discovery model). Pozvala lékaře do poradny na večerní skupinu. Cílem bylo pohovořit si o medicínské praxi v souvislosti s tématy jako soucit, utrpení či naslouchání. Jako „vstupenku“ si měl každý přinést nějaký příběh z osobního nebo profesního života, případně z literatury, přednést báseň nebo přijít s nějakým cvičením, které by účastníkům pomohlo hlouběji porozumět tématu, které se bude ten večer probírat.

Jedna z nich, onkoložka, na schůzku věnovanou otázkám naslouchání dorazila s nákupní taškou. Bylo v ní dvanáct stetoskopů, které si na ten večer vypůjčila. Každému jeden podala a řekla: „Pojďme zkusit tak devět minut poslouchat vlastní srdce.“

„A tak jsme začali naslouchat,“ líčila doktorka Remenová nastalou scénu. „Všichni jsme byli lékaři středního věku, takže prvních pár minut bylo vidět, jak se každý diagnostikuje.“ Nezdá se chlopeč slabá, je rytmus v pořádku? „Jenže devět minut, to trvá dlouho. A tak jsme se všichni dostali dál a objevili něco nepopsatelného... byla to zkušenost hlubokého mystéria. V místnosti byli i dva kardiologové. Oba z toho byli totálně odrovnaní. Jako my všichni.“ Doktorka si uvědomila, že vlastně nikdy dřív srdce neslyšela. Je to podle ní hodně silný zážitek. Říkala, že přitom zakusila úctu a bázeň.

V březnu se svět ocitl v lockdownu kvůli opožděným snahám zastavit rapidní šíření viru, jemuž teď říkáme covid-19. Teď je konec podzimu a mnoho z nás se ocitá v podobné situaci jako na jaře. Vracejí se lockdowny a čísla

1 Family and Community Medicine at the University of California.

nakažených prudce stoupají. Virus má bezprecedentní vliv na hospodářství, miliony lidí postihla nezaměstnanost a budoucnost dalších milionů je nejistá.

Od druhého březnového týdne bydlím u svého partnera, s nímž žijeme už sedm let. Je to malý byt, který vyjma zadní verandy nemá vnější prostory. Běžný denní režim se nám obrátil vzhůru nohama a všechno, včetně nákupu potravin nebo obyčejné procházky, teď znamená úplně jiný prožitek. Zároveň mne to oddělilo od dvacetiletého syna, který žije ve státě Ohio, bydlí na koleji a studuje přes on-line přednášky. Rodiče jsou zase izolovaní v Oklahomě, a nejsem si jistá, zda je bezpečné k nim zajet na návštěvu. Víím, že v tom nejsem sama. Mnozí bychom rádi navštívili ty, které máme rádi, ale pandemie nám v tom brání.

Vím, že každý prožíváme svá vlastní odloučení a situace, které přináší tato napjatá doba. V reakci na tuto izolovanost se snažíme nacházet způsoby, jak překonávat nemožnost osobní přítomnosti. Mnoho z nás to dělá dosti kreativně – nachází si cesty, jak oslavit životní okamžiky od narozenin po promoce, chodí se na „zoomované“ večírky a vrací se nám balíček opatření pro zdravotní péči. Objevují se nové způsoby propojování a v některých případech i návrat k základním věcem – za poslední týdny jsem mobil používala ke starému běžnému telefonování víc než celé roky předtím. Využíváme telefonní hovory, „zoomování“, vzkazy a dopisy, i obvyklejší způsoby komunikace – posílání textových zpráv nebo psaní na sociálních sítích. Během těch devíti měsíců jsme všichni museli začít být tvůrčí – v tom, jak se nějak udržet na nohou, fungovat v běžném životě i jak projevat lásku.

Teď se nacházíme v jakémsi mezičase. Mnoho lidí teď říká, že život nebude už nikdy jako dřív. To, jak žijeme, už bude navždycky jiné. Pro některé lidi je to pozitivní – pandemie je přiměla zvolnit šílené tempo byznysu a navrátit se ke svým blízkým, nově poznávat své rodiče a děti, vracet se k dávno pozapomenutým koníčkům a objevovat nová uvolnění pro zadržovanou energii. Ale stýská se nám po starých časech, kdy jsme mohli chodit na pochůzky a děti se vracely ze školy, dobře, kdy jsme se s blízkými

mohli jen tak navštěvovat – a teď nám chybí stisk ruky, objetí. Teprve uvidíme, jak bude nový život vypadat, ale všichni jsme teď součástí nové proměny.

Nové okolnosti v mnohých z nás probudily nový vztah k přírodě – pocítujeme k ní vděk, stýská se nám, objevujeme krásu, která nám pomáhá, a přitom na ni zároveň nadáváme. A nové smyslové zážitky – méně dopravy, méně letadel, nové zvuky – mnohé z nich už tu byly, ale nemohli jsme je dost dobře postřehnout. Spisovatelka Diane Ackermanová nám připomíná, že „naše smysly určuje hrana vědomí, protože jsme se narodili jako objevitelé a hledači neznámého...“ Ačkoli smysly jsou utvářeny kulturně – zvláště pokud jde o to, v čem „nacházíme potěchu“ – Diane Ackermanová píše, že smysly nejenom „překlenují vzdálenosti a kulturní rozdíly“, ale také „překonávají čas“. Navracejí nás zpět do minulosti.

Důraz na smysly se týká zvláště nahlížení přírody – právě osvícenský důraz na vidění částečně formoval ty, kdo přišli po něm a toužili po návratu k intuici a přirozenosti. Dívat se jako Emerson, Annie Dillardová nebo Mary Oliverová – to chce jiný přístup než každodenní vidění. Dnes dopoledne bych se ráda navrátila ke smyslu potlačenému osvícenským důrazem na vidění – ráda bych se věnovala úvaze o sluchu.

Naslouchání je pro mnoho z nás těžké. Všimám si toho vždy, když je někdo z rodiny nemocný a návštěvníky jako by něco nutilo mluvit a mluvit. Jistě, jsou situace, kdy je třeba promluvit, rozptýlit se nebo bojovat s nastalou situací. A existuje i jiný druh mluvení: většinu tohoto mluvení přisuzuji nervozitě vznikající ze setkání s něčím nečekaným nebo z nejistoty, co dělat. Za ta léta jsem u lůžek mnoha blízkých viděla, jak přátelé přijdou a mluví – jen málokdy naslouchají nemocnému, nebo i sami sobě. Spisovatelka a básnířka Kathleen Norrisová ve své knize *Úžasný půvab* (*Amazing Grace*) vypráví o pozoruhodných nápadech, které vyvstávají z mlčení s dětmi. Kathleen bývá často zvána do škol, aby dětem pomáhala objevovat kouzlo poezie. Jedno ze cvičení, která pro děti připravila, se zaměřuje na hluk a ticho. Popisuje je takto: „Pravidla hluku byla jednoduchá. Řekla jsem jim: ‚Když zvednu ruku, začnete dělat největší

„Mlčení mně připomíná, abych si všude, kam jdu, brala svou duši.“ (Foto@Shutterstock.com.)

hluk, co můžete udělat, když zůstanete sedět v lavici. Pusou, rukama, nohama.' Děti i učitelka na mě vyvalily oči. Pak jsem dodala: ‚Důležité je, abyste přestali, jakmile dám ruku dolů.' Stejně jednoduchá byla i pravidla ticha. ‚Nezadržujte dech a nedělejte obličej, začala jsem jim říkat, protože tak si děti ze třetí třídy představují ticho. ‚Prostě jen normálně, ale tiše dýchejte. Těžké na tom je sedět tak tiše, abyste nedělali vůbec žádné zvuky.'“

Tento experiment s hlukem a tichem používala Kathleen po léta a viděla, že se přitom „uvolňují“ tvůrčí schopnosti dětí. Když děti psaly o tom, jak hlučely, používaly klišé nebo nudné fráze. Když ale psaly o tichu, bylo jejich psaní zralější a používaly silné obrazy. Při popisu ticha: ‚Přišel jeden kluk s obrazem ‚pomalý a tichý jako strom‘, další napsal ‚ticho je pro mě spánek, co čeká na probuzení. Ticho je strom napřahující větve ke slunci‘, další žák napsal ‚ticho, to jsou pavouci, co předou svoje sítě, je to jako hedvábný červ, když dělá hedvábí. Pane, pomoz mi poznat, kdy mám zůstat zticha.'“ A konečně jedno děvčátko napsalo větu,

kterou si Kathleen oblíbila (a já taky): „Mlčení mně připomíná, abych si všude, kam jdu, brala svou duši.“

Před mnoha lety mně Tom, jeden z kolegů, řekl, že jeho manželce ten rok diagnostikovali rakovinu. Tom, který je duchovní, říkal, že během čekání na výsledky, a pak na další výsledky, které potvrdily jejich nejhorší obavy – rakovina děložního čípku – strávil celé hodiny modlitbami a meditacemi. Modlil se stejně jako dříve. Pronášel slova, vykonával pohyby, křičel, plakal, mumlal. Znal všemožné způsoby, jak zacházet s „rozbitím srdce“ (jak to nazýval), ale nic nepomáhalo. A tak, když vyčerpal všechny známé cesty, nakonec ztichnul. Mlčky tak seděl. Setrval v tichu a poprvé v životě začal naslouchat. Nejprve slyšel zvuky z okolí, slyšel i vlastní dech, a pak v tom naslouchání uslyšel něco dalšího. Slyšel mír, lásku, a našel jakýsi poklid – dobře vnímal, že ten pocit neslibuje vyléčení jeho ženy; bylo to hlubší pochopení života, smrti a nemoci – a jejich role jako páru ve všem, co je v následujících měsících potká. Tom se naučil naslouchat.

Stýská se nám po starých časech, kdy jsme mohli chodit na pochůzky a děti se vracely ze školy, době, kdy jsme se s blízkými mohli jen tak navštěvovat. (Foto©Shutterstock.com.)

Annie Dillardová nám říká: „Co jiného jsme dělali po celá ta staletí, než že jsme se snažili přivolat Boha zpět na horu, nebo když se to nedařilo, nahlédnout do čehokoli, co nejsme my sami? Vyprázdní sama sebe a čekej v naslouchání. Jsi zde, abys byla svědkem.“ A jak zdůrazňuje Diane Ackermanová: „Mysl ve skutečnosti nesídlí v mozku, ale putuje v karavanách hormonů a enzymů celým tělem a dává smysl směsí divů, které zachycujeme do seznamu jako hmat, chuť, čich, sluch a zrak.“

Vždycky se mně líbila ta příhoda Rachel Namoi Remenové o lékářích naslouchajících zvuku vlastního srdce a odnášejících si poučení o soucitu a naslouchání... okamžik bázně a úcty. Ale teď si říkám, co by se stalo, kdyby poté co uslyšeli tlukot vlastního srdce, vzali stetoskopy

a s tím novým sluchem – s bázní a úctou – a taky s láskou naslouchali i srdcím dalších osob v místnosti; a vybrali si k tomu každý toho, kdo se jim samým vzhledem i řečí podobá ze všech nejméně. A co kdyby svůj kroužek rozšířili a šli naslouchat dalším. Kdyby tak mohli naslouchat srdcím – jež jsou symbolem lásky – tlukoucím v prsou celých lidských společenství.

Vezměme si slova Walta Whitmana: „Myslím, že dlouho nebudu dělat nic, než naslouchat a hromadit to, co slyším až po sebe [...] a nechám zvuky, ať ke mně přidávají.“ Nebo transcendentalisty Davida Thoreaua: „Já, jehož život byl až do včerejška tak [...] prázdný – jsem náhle získal zpět své duševní síly – svoji spiritualitu jsem získal nasloucháním.“

Amen.

*Přeložila
Ruth Jochanan Weiniger*

Podzimní festival EUU 2020

Kristýna Ledererová Kolajová

Evropští unitáři a univerzalisté se stejně jako naše organizace přizpůsobili komplikacím doby a poté, co zrušili své jarní setkání, které se mělo konat v Praze, uspořádali svůj letošní podzimní retreat on-line. Konal se od čtvrtka 12. do neděle 15. listopadu a účastnit se ho bylo tentokrát možné za nižší poplatek než obvykle. (Každý si mohl podle svých finančních možností vybrat z určité škály účastnických poplatků a ty nejnižší už byly v podstatě dostupné i případným zájemcům z naší země. Přihlásit bylo možné i skupinu, která by program sledovala společně z jednoho počítače.) Po zaplacení pak přihlášení zájemci dostali e-mail se vstupním heslem, kterým se přihlašovali do jakési virtuální informační plochy s programovou nabídkou na jednotlivé dny. Na většinu programů byl pak vstup bez dalších omezení, registrovat se předem bylo nutné jen na workshopy.

Logo EUU. (Obrázek převzat z europeanu.org.)

Zastřešující téma celého festivalu bylo Nature and Wonder: Within Us and Around Us, tedy Příroda a zázrak: v nás a kolem nás. Hlavním řečníkem byla Rev. Dr. Nicole Kirková, která také skvěle vedla závěrečné duchovní shromáždění v neděli. Překlad její promluvy jsme pro vás se svolením autorky připravili na stránkách tohoto čísla časopisu.

Program byl opravdu pestrý a hodně připomínal klasické uspořádání těchto retreatů, jen nabídka workshopů byla výrazně menší. Zájemci si mohli vybrat pouze dva workshopy, přičemž na běžném retreatu si jich můžete vybrat okolo šesti. Jeden bylo možné volit z této skupiny témat: Věda a nejistota, Pohled do nitra – odstraňování „bílé“ nadřazenosti (tedy téma antirasismu), Příroda jako nejvyšší designér (s podtitulem Biomimikry) a Klimatická spravedlnost a nespravedlnost. Já jsem se účastnila workshopu zjednodušeně nazvaného Biomimikry, který vedl Mathias Baumann z Lausanne, původně vystudovaný biolog, který si své vzdělání rozšířil na univerzitě v Utrechtu v oboru Přírodou inspirované inovace a zabý-

vá se aplikovaným výzkumem v oblasti čistých technologií a biotechnologií, kde již získal řadu ocenění. Osobně jsem z tohoto programu byla nadšená. Mathias měl pro účastníky pečlivě připraveno několik pracovních úkolů, přičemž k tomu zkušeně využíval mnoho způsobů interaktivní práce, které nabízí videokonferenční programy, například dělení do malých (v našem případě tříčlenných) pracovních skupin (roomů), různé druhy aktivit v placené verzi aplikace Mentimeter a podobně. Úkoly byly velmi zajímavé a „objevné“ i pro ty, kteří se biologii věnují, a Mathiasova shrnutí pak nepostrádala promyšlený spirituální kontext, na nějž jsem u biologa a inženýra byla vlastně nejvíc zvědavá.

V druhé nabídce workshopů byly zařazeny tyto: Zvyšování povědomí o domácím násilí, Zkrocené versus divoké, Období antropocénu, „Oheň v potní chýši“, V jakém stadiu vnímání a přijímání rovnosti, rozmanitosti a inkluze se nacházíte? Zajímalo mne ten poslední, ale vzhledem k vysokému zájmu už jsem se do jeho kapacity nevešla, volila jsem tedy Zkrocené versus divoké, workshop vedený unitářkou Carolyn Burlingame-Goffovou. Měla jej zpracovaný na základě příměrů k anglickému a francouzskému parku, nebo řekněme zahradní architektuře obecně, a i když základní principy do spirituality a vnímání světa přenášela hezky a přiléhavě, musím říct, že pro člověka, který se těmito věcmi již v nějaké formě zabýval, nebyl tento program v ničem nový.

Kromě těchto hlavních pořadů bylo možné účastnit se virtuálně vedených ranních meditací (ty mne nezaujaly, nějak se prostě nemohu porovnat s tím, že je meditace vedená přes počítač), rozmanitě pojatých diskusních setkání a třeba i společných zpívání. Dny byly programem naplněné od rána do večera. Celkově musím upřímně ocenit úsilí pořadatelů, s jakým se snažili převést celou akci do virtuální podoby, aniž by se vzdali nějakého z jejích podstatných tradičních prvků (snad vyjma exkurzí). Bylo to opravdu profesionálně zvládnuté a příprava musela být velice náročná. To obrovské kvantum neviditelné práce si i na základě určitých vlastních zkušeností umím představit.

Bohužel ale nepatřím k těm, co dokážou a chtějí trávit celé dny u monitoru, takže zatímco na klasickém retreatu s chutí absolvuji celý program, v této podobě jsem si z nabídky dost vybírala a od některých pořadů i odcházela. Ne proto, že by snad nebyly poctivě a pečlivě připravené či dobře vedené. Spíš proto, že jsem si se smutkem uvědomovala, jak velká část toho zásadního, tedy atmosféry, bezprostřednosti, možnosti spontánně reagovat, zeptat se na názor souseda a podobně, se – alespoň pro mne osobně – beznadějně ztrácí ve virtuálním prostoru a ani sebedokonalejší a sebelépe ovládané technologie to nedokážou nahradit.

Musím se přiznat, že jsem některé programy absolvovala i proto, abych zjistila, zda se něčím

nemůžeme inspirovat, něco takzvaně okoukat třeba pro naši akademii a jiné příležitosti, ale výsledkem bylo, že (a zase je to jen můj subjektivní názor) jsem si prozatím tuto kategorii organizování akcí uzavřela s tím, že má své limity, které už známe, a ani profesionální přípravný tým s násobně větším rozpočtem, než jakým v současné době u podobných akcí disponujeme my, je nepřekračuje. (I když jedna věc mě zde nadchla, a to virtuální nástěnka, kam pořadatelé průběžně vkládali zajímavé podněty. Zmínil se někdo o zajímavé knize nebo recitoval báseň, o níž účastníci v chatu projevíli zájem? Stačilo po skončení pořadu navštívit na hlavní stránce retreatu nástěnku a už jste si mohli stahovat do vlastních složek. To fungovalo výborně.)

Rozhodně ale nechci říct, že bychom měli od organizování virtuálních akcí upustit. Naopak, v době, kdy je fyzické setkávání nemožné, jsou zoufale potřebné! Koneckonců i tento festival EUU mě hodně zahřál na srdci i duši, mnoho přátel z celé Evropy jsem měla možnost aspoň uvidět a to je vlastně skvělé. V několika případech mě to podnítilo jim třeba napsat e-mail a oživit kontakt. A samozřejmě jsem se dozvěděla i hodně nového, podněty pro další práci nechyběly ani tentokrát. Jen se už nesmírně těším na dobu, kdy zase bude možné si tohle vše vychutnat osobně. Možná s mnohem větší vděčností za tu možnost obyčejného osobního setkání.

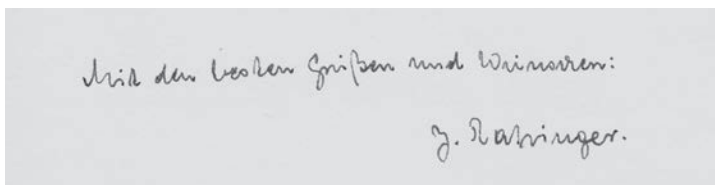
Obrázek, který festival EUU na webu doprovázel. (Obrázek převzat z europeanuu.org.)

Zprávy z unitářské knihovny v Praze

Čtvrtý díl

Bohdan Chlíbač

Mezi pozoruhodné exempláře pražské knihovny NSČU patří rovněž knihy, do kterých jejich autoři vepsali věnování. Ve sbírce knih, které v naší knihovně deponoval Karel Floss, respektive Nadace Světový Étos – Centrum Prokopios, se mimo jiné nacházejí díla s dedikacemi předních teologů 20. století Josepha Ratzingera (1927), později papeže Benedikta XVI. (2005–2013), a švýcarského teologa, představitele moderního ekumenismu a tzv. Wiedervereinigung (znovusjednocení) Hanse Künga (1928). V obou knihách jsou rozsáhlé vpisky obdarovaného, což svědčí o jeho důkladném a zřejmě i opakovaném studiu.

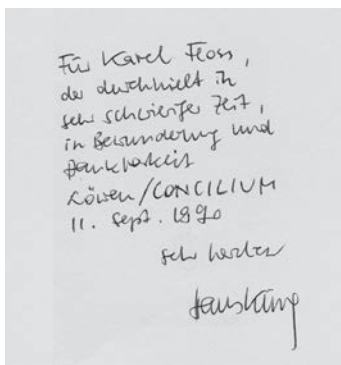

Dedikace Josepha Ratzingera. (Archiv a knihovna NSČU.)

„Mit den besten Grüßen und Wünschen: J. Ratzinger“ (S pozdravem a přáním všeho dobrého: J. Ratzinger). Dedikace Josepha Ratzingera na předsádce knihy *Dogma und Verkündigung* (Dogma a zvěstování), Erich Wewel Verlag, München und Freiburg/Br. 1973; sign. II C 4982.

Joseph Ratzinger.
(Archiv a knihovna NSČU.)

Vlevo dedikace Hanse Künga.
(Archiv a knihovna NSČU.)

Hans Küng.
(Archiv a knihovna NSČU.)

„Für Karel Floss, der durchhielt in sehr schwieriger Zeit, in Bewunderung und Dankbarkeit. Löwen/CONCILIUM 11. Sept. 1990 sehr herzlich Hans Küng“ (Karl Flossovi, který v opravdu těžkých dobách vytrval, s obdivem a vděčností. Lovan / CONCILIUM 11. září 1990 srdečně Hans Küng). Na protilehlou stránku si Karel Floss poznamenal tuto vzpomínku: „Poté, co jsem den předtím – v sekci, v níž byli kromě jiných vedle H. Künga také N. Greinacher a L. Boff – při svém představování vyznal, že na takový okamžik jsem čekal čtyřicet let – německy vierzig –, H. Küng opáčil: Snad vier. A viděl jsem v jejich očích přímo zděšení, poněvadž pro ně 40 let znamenalo jistě více než polovinu života.“

Dedikace Hanse Künga na předsádce knihy *Projekt Weltethos* (Projekt Světový étos) Piper, München und Zürich 1990; sign. II C 5044.

Věřím, že mimo nás existuje něco vyššího, ale konkrétní představu nemám

Rozhovor s Janem Šrajerem, místopředsedou LOU

Mohu se vás zeptat, jak dlouho jste unitářem?

Unitářem jsem se stal zhruba v říjnu 2014 (o něco dříve byla založena i liberecká obec).

Jaká byla vaše duchovní cesta předtím, než jste se stal unitářem?

Vystudoval jsem filozofickou fakultu v Plzni, bakalářský obor Humanistika, kde jsme měli mimo jiné také religionistiku. Moje duchovní cesta ale naplno začala až v Unitarii. Jinak jsem ateista, i když věřím, že mimo nás existuje i něco vyššího, ale žádnou konkrétní představu nemám. Myslím si také, že ve vesmíru rozhodně nejsme sami, někde se nejspíše nacházejí i jiné formy života, řekl bych, že i mnohem vyspělejší.

Co vás přivedlo do Liberecké obce unitářů?

Unitářkou je moje teta Marcela Prajzlerová, která mě seznámila s naší duchovní Sofíí Paválovou. A řekl jsem si, že by nemuselo být špatné zkusit něco nového.

Jakým způsobem se zapojujete do života své obce?

Patřím ke stálému, pevnému jádru, scházíme se každé úterý, kdy má Sofie krátkou promluvu (často k výročí nějaké významné historické události). Jednou měsíčně také máme přednášky v Krajské vědecké knihovně, která se nachází kousek od sídla obce a nedaleko od historického centra s libereckou radnicí a Divadlem Františka Xavera Šaldy (divadlo bylo postaveno ve stejné době jako pražské Národní divadlo). V současnosti jsem místopředsedou obce. Kromě jiného mám také na starosti veškeré technické věci (vytvořil jsem například původní webové stránky).

Jan Šrajer je místopředsedou Liberecké obce unitářů. (Archiv Jana Šrajera.)

Jakých zajímavých akcí nebo projektů jste se v uplynulém roce ve své obci zúčastnil?

Již třetí rok za sebou jsme pořádali letní unitářskou dovolenou. Letos koncem srpna jsme strávili čtyři dny ve Sloupu v Čechách. Bylo nás asi jedenáct, většina z LOU, ale někteří také z MS Husa. Jinak máme také výtvarné dílny pro děti i dospělé (například na téma Marie Terezie – předloni jsme začátkem adventu byli na víkend ve Vídni). Vždy koncem prosince jsme v uplynulých třech letech pořádali v knihovně vánoční benefici, jejíž výtěžek putoval na vybraný dobročinný účel (podpořili jsme například azylový dům pro matky s dětmi). Vzhledem k aktuální situaci bohužel letos další benefice neproběhne.

Navštěvujete někdy i místní skupiny liberecké obce v Huse (MS Husa) a v Praze (MS Vltava)?

Zatím jsem na žádné akci nebyl.

Co vám osobně účast na setkáních LOU přináší?

Rád trávím příjemné chvíle s přáteli, setkání nás všechny vzájemně obohacují.

Jak byste popsal svůj vztah k městu Liberci?

Liberec je moje rodné město, kde také celý život bydlím. Liberec mám velmi rád, máme to kousek na Ještěd nebo do Jizerských hor, případně do Polska či Německa. Velmi kvalitní máme také všechny tři divadelní soubory – činohru, balet i operu. Liberec nabízí mnoho způsobů využití pro všechny generace.

Jste předsedou sněmovní komise. Co tato funkce obnáší?

Spolu s kolegy připravujeme sněmovní program. Vždy se snažíme o nějaké zpříjemnění, aby se nejednalo jen o nutné agendy. Většinou máme jednu schůzku v ústředí, kde z velké části připravíme program. Případné drobné věci pak řešíme formou per rollam.

Dozvěděl jsem se, že máte rád divadlo. Řekl byste o svém vztahu k divadlu víc?

Umřel bych pro divadlo – to je věta, kterou pronáší paštikář Ragueneau v mém milovaném

Rozdávání květin před obchodním řetězcem. (Archiv Jana Šrajera.)

Jan Šrajera na Dance Life Expo. (Archiv Jana Šrajera.)

V Istanbulu.
(Archiv Jana Šrajera.)

Cyranovi z Bergeracu. Divadlo často navštěvuji. Většinou chodím rovnou na premiéry, rád vidím nové kusy co nejdříve. Nejvíce se zajímám o činohru a muzikál, balet jsem dříve moc nemusel, ale od nástupu Aleny Peškové na místo šéfky baletu v roce 2010 jsem změnil názor. Podle mě kouzlo divadla spočívá v tom, že je každé představení trochu jiné. Film je stále stejný – to ale není možné na prknech, která – snad – znamenají svět. Liberecká dramaturgie je v posledních letech velmi zajímavá a pestrá; často máme české nebo i světové premiéry (například od října 2018 se na scéně Malého divadla uvádí zmužilý kabaret o stavbě Ještědu *SIALská trojčata* o architektech Karlu Hubáčkovi, Otakaru Binarovi a Miroslavu Masákovi). Mám i vlastní web o divadle, kam dávám především činoherní a baletní recenze, občas operní či operetní zamýšlení. Kromě „své domovské“ liberecké scény občas jezdím na představení do Prahy (nejvíce do Národního divadla a do Kalicha), někdy do Plzně, výjimečně do Brna; asi dvakrát jsem byl i v Ústí nad Labem. Do srpna 2019 jsem pracoval jako kulisák v Malém divadle, což je menší scéna libereckého divadla, která se nachází asi 2,5 km od historické budovy. Od ledna 2020 jsem se do divadla vrátil, tentokrát na brigádnickou pozici preventivní požární hlídky.

Máte také rád cestování. Kam nejdál jste se podíval? A odkud jste si přivezl nejsilnější zážitky?

Cestování je mojí oblíbenou činností. Je zajímavé poznávat nové země, památky, lidi nebo zvyky. V Evropě jsem navštívil už dost zemí, ale stále jich dost chybí. V květnu 2012 jsem strávil pět dní v Istanbulu (včetně asijské části, Malou Asii jsem navštívil poprvé). Tři týdny v květnu 2017 jsem putoval po USA. Každá země nabízí silné zážitky, ale kdybych měl něco vybrat, tak USA a Istanbul.

Kam byste se chtěl podívat v budoucnosti? Máte nějakou vysněnou destinaci?

Rád bych žil delší dobu v Austrálii. Lákají mě i ostatní světadíly kromě Antarktidy. Rád bych se více podíval do Asie, namátkou mě láká Japonsko, Izrael, Thajsko nebo Vietnam. A taky Bali nebo jiný exotický ostrov. A samozřejmě se chci vrátit i do USA.

Děkuji vám mockrát za rozhovor.

Rozhovor vedl Matěj Čihák.

Pro čtenáře, který by se chtěl dozvědět o Janu Šrajerovi více, uvádíme odkaz na jeho tři webové stránky: o divadle – <http://divadlo-cz.cz/>, americký krimiseriál NCIS (Námořní vyšetřovací služba) – <http://ncis-cze.cz/> a osobní web – <http://jansrajcr.cz/>.

Moje duchovní cesta vlastně opsala dějiny unitářství

**Rozhovor se Štěpánem Mairovským,
předsedou místního správního sboru POU**

Štěpán Mairovský při promluvě na nedělním shromáždění POU. (Archiv Štěpána Mairovského.)

Jaké je to pro tebe být předsedou místního správního sboru Pražské obce unitářů? A co to obnáší po praktické stránce?

Předsednictví MSS pro mě nepředstavuje příliš zásadní změnu oproti mému předchozímu členství v MSS a také v ÚSS. V něčem to ale jiné je. Především je teď na mé zodpovědnosti svolávat schůze MSS, musím podepisovat smlouvy a tak, nejsou to však zásadní změny. Přináší mi to také častější kontakt s duchovním POU Petrem Samojským. Když Petr rozhoduje o něčem, co se týká života POU, často to se mnou konzultuje. Osobně si myslím, že funkce předsedy by neměla příliš vyčnívat a práce i zodpovědnost by měly být rozprostřeny mezi všechny členy MSS. To se daří naplňovat, hlavně díky tomu, že i ostatní členové MSS to tak vnímají. Jistý čas jsem i uvažoval o tom, že bych se předsednictví MSS vzdal, mimo jiné právě pro-

to, že se zdálo, že se tento způsob fungování naplňovat nepodaří. Naštěstí se vše ale vyvinulo správným směrem.

Jak vnímáš současnou situaci v POU? Co tě na situaci v obci těší, a kde naopak vidíš prostor pro zlepšení?

Těší mě, že celkově fungujeme dobře. Máme pravidelná nedělní shromáždění, která členové navštěvují, byť v současné době on-line. Vnímám naše nedělní shromáždění jako kvalitní a atraktivní. Naší velkou výhodou je, že máme aktivního a tvůrčího duchovního. Řekl bych, že naše obec se nachází ve fázi růstu, přišlo mnoho nových členů. A obzvláště mě těší, že hodně z těchto nových a mladých členů je zapojeno do dění v obci, ať už přímo ve funkcích, nebo i jinak. Řada členů POU se také aktivně účastní chodu Unitářské akademie a odvažují se říci, že naši členové do značné míry UA organizačně táhnou.

Na nedělním shromáždění POU s předsedkyní ÚSS Kristýnou Ledererovou Kolajovou.
(Foto archiv NSČU.)

Prostor pro zlepšení vidím v úpravách prostor sálu Unitarie, který by měl po rekonstrukci ještě získat vlídnější atmosféru, trochu ožít. Také by například stálo za to posílit náš pěvecký sbor. Napadlo mě i zavést v prostorách POU, respektive komunitního centra, určitou obdobu „praktických duchovních cvičení“, která se konají v rámci UA. A celkově bych si přál, aby bylo POU víc vidět. Aby to bylo jako v USA, kde je sice unitářů také velmi málo – asi 200 tisíc –, ale když se řekne „unitář“, tak každý tuší... Můj děda, když jsem před šestnácti lety začal chodit do Unitarie, řekl: „Jojo, to je v Karlově ulici!“ To je to povědomí, které chci, aby se vrátilo. Také mě napadá udělat inventuru programů: podívat se na programy, které se dříve konaly a byly úspěšné, ale z nějakých důvodů, třeba i ryze praktických, skončily. Mám na mysli například Kruhy sdílení, nebo zpívání čantů pod názvem Křídlení, případně dříve velmi populární jógu. Můj názor je, že je obvykle snazší věci udržovat v chodu, případně obnovovat, než vymýšlet a zavádět zcela nové, ačkoli i to je samozřejmě někdy vhodné.

Jak se POU vyrovnává se současnou situací kolem virové epidemie? Před jaké organizační úkoly tě to, jakožto předsedu místního správního sboru, postavilo?

Děláme shromáždění on-line. To je v první řadě zásluha Petra. Ostatní programy jsou pozastaveny. Čekáme, co bude dál. Současná situace také znamená odkládání akcí nejen POU, ale i komunitního centra. V nadcházejících dnech nás také čeká první on-line schůze MSS od začátku „podzimní vlny“ epidemie. Výraznější změny vnímám spíše na úrovni celounitářské; abych použil dnes v médiích populární výraz: z mého pohledu je ústředí v „první linii“, zatímco my v obcích jsme až ta „druhá linie“. Jinak se v mojí práci současnou situací mnoho nemění, kromě přesunu k on-line způsobu komunikace. To obnáší určité komplikace, ale zároveň se koná i výrazně méně akcí. Takže to nakonec vyjde nastejno.

Nezasahuje tvoje práce pro POU příliš do tvého volného času a osobního života? Necítíš se vytížený? Nebo tě to naopak nabíjí energii?

Zároveň to energii bere i dobří. Obecně se na setkání s ostatními unitáři těším. Náročné je ale například řízení schůze, pokud je příliš dlouhá, čímž myslím více než dvě nebo tři hodiny. Po třech hodinách řízení schůze cítím, že moje energie už jde výrazně dolů. Hodně mi pomůže, když můžu řízení schůze nejpozději po těch třech hodinách, ale lépe už po dvou někomu předat. Obecně mi práce v Unitarii do osobního života v současné době výrazně nezasahuje; jen občas se vyskytnou náročnější období, když se například v jednom týdnu sejde schůze MSS a schůze ÚSS, případně ještě nějaká další akce.

Nedávno vzniklo v prostorách pražské Unitarie komunitní centrum, které jsi zmínil. Jakým způsobem je jeho program propojen s fungováním POU? Účastníš se ty osobně aktivit komunitního centra?

Komunitní centrum má svou vlastní pracovní skupinu, na MSS se toho ohledně KC řeší velmi málo a myslím, že je to tak dobře. Aktivit KC

se osobně moc neúčastním. Ale určitý přehled o dění v KC se snažím udržovat, a i v budoucnu bych si tento přehled rád udržoval a rozšířil.

Řekl bys něco o tom, jak v současnosti prožíváš svou vlastní duchovní cestu? Co pro tebe unitářství osobně znamená?

Občas s nadsázkou říkám, že moje duchovní cesta vlastně opsala dějiny unitářství. Vyrostl jsem v katolické rodině, nijak bigotní, ale přece jen katolické. Dělal jsem i ministranta v kostele. V šestnácti letech u mě začala krize ohledně mého vztahu ke katolické víře, přestal jsem chodit do kostela. Začala mi vadit některá církevní dogmata. Chodil jsem do církevních škol, takže se odvažuji tvrdit, že jsem ta dogmata docela dobře znal. Ne nějak odborně, ale měl jsem o tom přehled. V rámci katolické věrouky mi nejdřív ze všeho začala vadit nauka o Trojici. Poté přišel i nesouhlas s katechismem a církevní etikou, například co se týče pohledu na manželství a rozvody. Začalo mi připadat, že ve sku-

Návštěva unitářské bohoslužby ve vesnici Torockó v Transylvánii během akce ICUU European Leadership School v září 2014. (Archiv Štěpána Mairovského.)

tečnosti je samo katolictví neetické. Začal jsem proto hledat jiné náboženství, které by mi vyhovovalo. Začal jsem u jiných křesťanských církví. Ve škole jsem měl učitele matematiky, který byl evangelík, tak jsem si řekl, jestli to třeba nebude moje cesta. Záhy se ukázalo, že nikoli. Nějakou dobu jsem pak docházel na setkání bahaistů, což jsou členové svobodomyšlného náboženství pocházejícího z Íránu. Scházelo se nás tak pět až sedm, většinou v bytech. Kdybych nenarazil na POU, možná bych tam zůstal... ale spíš ne. I když je Bahá'í hodně svobodomyšlné, stále tam jsou proroci jako Bahá'u'lláh a další, jsou tam zjevená písma. A přece jen, vzešlo to z prostředí šíitského islámu, takže tam platí striktní zákaz konzumace alkoholu. To je něco, co by mi dlouhodobě dělalo problém (směje se).

V osmnácti letech jsem přišel do POU. Už předtím jsem četl knížky o reformaci, ještě v dobách, kdy jsem se považoval za katolíka, a zvláště když jsem začal uvažovat o konverzi k evangelíkům. Zajímalo mě to. A narazil jsem na křesťanskou skupinu jménem sociáni, kteří popírali nauku o Trojici. To mi bylo blízké. Skrze sociániy jsem pak našel unitářství a zjistil, že existuje obec unitářů v Praze. Dal jsem si schůzku s Petrem, mimo shromáždění, povídali jsme si a já jsem si vzal několik letáčků o unitářství. Když jsem se rozhodl jít na nedělní shromáždění, tak jsem to ráno volal Petrovi, jestli můžu přijít (směje se). Důležitý moment byl pak na druhém shromáždění, na které jsem přišel, po němž mě Jarka Dittrichová pozvala na kávu a posezení s ostatními členy. A tak jsem se v Unitarii začal cítit doma. Pokud bych se měl škatulkovat, což je vždy trochu ošemetné, tak do Unitarie jsem přišel jako liberální křesťan a v současnosti se považuji spíše za humanistu s duchovním přesahem.

Pokud se nemýlím, máš již delší dobu velmi živý zájem o ekologická témata. Bylo tomu tak u tebe vždycky? Nebo ses o životní prostředí začal zajímat až od určité doby?

Nebylo tomu tak vždy, ale je tomu tak už dlouho. Vlastně od té doby, která se v psychologii označuje jako mladá dospělost. Vlastně se o ekologická témata zajímám zhruba od té doby, co jsem v Unitarii. Už dlouho jsem čle-

nem ekologicky zaměřené politické strany. Vidím trochu problém v tom, že se v poslední době téma životního prostředí občas omezuje na klimatické změny. To je sice pravděpodobně nejdůležitější environmentální problém, ale pro mnoho lidí je to něco abstraktního a vzdáleného, zvláště pokud se zároveň nepoukáže na konkrétní projevy těchto změn. Podle mě by bylo třeba hovořit s lidmi právě o dopadech těch klimatických změn. O konkrétních věcech v jejich okolí, v krajině, které se jich dotýkají. Třeba znečištění nebo sucho. Myslím, že tak to může být pro mnoho lidí srozumitelnější.

Jak vnímáš vztah ekologických témat a unitářství?

Nevnímám ekologická témata jako nějakou bytostnou součást unitářství. Ale poslední dobou je to prvek, který unitářství obohacuje. Na Západě a v USA asi víc než tady. Jeden z našich současných principů, „úcta k životu“, v původních zásadách NSČU nebyl, je to novější. Byť nějaké náznaky těchto tendencí by se snad daly najít i dříve. V unitářských sborech v USA je hodně silná tendence fungovat zeleně, běží tam program „Green Unitaria“. V POU je velké množství vegetariánů a lidí se zájmem o ekologická témata. V POU je rozhodně výrazně větší procento vegetariánů a ekologů než průměrně v populaci. Co se týče ostatních českých obcí, tam nevím, jak to je, neodvážuji se říct.

Jsi rovněž členem ústředního správního sboru. Představil bys členářům svoji práci v ÚSS? Co všechno obnáší?

V ÚSS působím déle než v MSS. Jsem tam už čtyři volební období. Byl jsem i místopředsdou ÚSS. Na ÚSS je důležité to, že se tam dají prosazovat věci, které mají širší dopad. Když to řeknu trochu drsně, MSS by klidně mohl dočasně přestat fungovat a nic hrozného by se nestalo, obec by fungovala dál. Obec stojí na duchovním. Na celounitářské úrovni je to však obráceně. Tam všechno stojí na ÚSS. A naopak, kdyby sbor duchovních přestal fungovat, myslím, že by se nic zásadního v chodu organizace nestalo. Práce v ÚSS je rozhodně odpovědnější než práce v MSS. Neřekl bych, že je náročnější, ale rozhodně je odpovědnější. K práci v ÚSS

Na Valném shromáždění a konferenci organizace International Council of Unitarians and Universalists (ICUU) v nepálském Káthmándú v únoru 2018. (Archiv Štěpána Mairovského.)

patří i takové věci jako zvládání dlouhodobých konfliktů, které tam v minulosti byly. Musím však zaklepat, že v poslední době naštěstí konflikty nejsou. Obecně se na zasedání ÚSS těším, ale byly i doby, kdy jsem tam chodil se smíšenými pocity. Velmi oceňuji, že materiály ÚSS jsou precizně připravené, s tím se dá dobře pracovat.

Máme placenou předsedkyni a je vidět, že ta příprava je profesionální. V MSS je toto trochu jinak.

Štěpáne, děkuji za rozhovor a přeju ti hodně zdaru v životě unitářském i osobním!

Rozhovor vedl Matěj Čihák.

Život IUCP v roce 2020

Iva Fišerová

V půli března se pro nás všechno rázem změnilo. Naše mezinárodní obec se do doby pandemie scházela dvakrát v měsíci při shromážděních v Unitarii a pak při významných příležitostech, tedy o Velikonocích a Vánocích, u příležitosti Prague Fringe Festivalu, při vzpomínce na Hirošimu a o LGBT Pride víkendu.

International Unitarian Church of Prague. (Archiv Ivy Fišerové.)

Od vyhlášení jarního lockdownu jsme se rozhodli v této mimořádné situaci naše členy maximálně podpořit. Zavedli jsme okamžitě shromáždění každý týden a v této frekvenci pokračujeme doposud. Po celou dobu jsme se scházeli pomocí aplikace Zoom, s výjimkou živých setkání v srpnu a září. Poněvadž jsou naši členové z různých geografických a kulturních prostředí, Zoom se ukázal jako velmi dobrý nástroj k poskytování duchovenské služby, pro on-line shromáždění i pro udržení stability našeho členstva. Dokonce se v tomto obdo-

bí k naší obci připojili noví členové, našli mezi námi duchovní posilu i útočiště v době rapidních společenských změn. Někteří k nám patřili do té doby neformálně a rozhodli se svým členstvím obec podpořit.

Od počátku opatření jsme také okamžitě zavedli každodenní rozesílání duchovní inspirace v nejrozmanitějších podobách, v kombinaci slova a hudby či videa. Od června až doposud ji rozesíláme dvakrát týdně.

Velmi se nám osvědčilo večerní setkání každou středu, původně zaměřené na pastorační

na možnost sdílení, jak se nám každému daří, a na vzájemnou podporu. Tato forma nám nabídla velkou šanci na vzájemné sblížení našich členů, a tak jsme ji časem pozměnili. V současnosti je kromě sdílení vybráno i předem dané téma jako kupříkladu oblíbená kniha či umělecký artefakt, hudební kus, místo, které nás posiluje, anebo osobní vzor pro mladé. Nejen že to jsou dobrá témata pro každého osobně, ale zároveň se díky nim více poznáváme a naše vztahy se tímto způsobem přirozeně prohlubují.

Naprostu ovšem letos postrádáme možnost realizovat naše pravidelné sociální projekty, charakteristické pro život naší obce i seberea-

lizaci našich členů. Většinou byly doposud spojené s výstavami, jejichž výtěžek vždy směřoval na charitativní účely. A tak alespoň pleteme šály a čepice pro lidi bez domova.

Celkově jsme vlastně překvapeni, co nám komunikační technologie nabízejí za možnosti, nepředpokládali jsme totiž, že on-line shromáždění může mít nezbytnou hloubku prožitku. Už teď ale víme, že do budoucna můžeme některé formáty kombinovat nebo i zachovat, zejména proto, že jsou někteří naši členové třeba část roku v jiné zemi. Přirozeně se však nesmírně těšíme na setkání osobní, v létě byla tato setkání po vynucené pauze nově niterná.

Naučná stezka Norberta Fabiana Čapka – pozvánka ke spolupráci

Kristýna Ledererová Kolajová

Je to vlastně už víc než rok, co jsme s naším duchovním připravovali podklady k novému biennálnímu projektu OŠS. Dva roky se totiž vždycky v naší obci věnujeme jednomu předem vybranému tématu a část programů je na něj ideově navázaná. Tentokrát jsme došli k názoru, že v době, kdy se pro význam na společenském žebříčku hodnotí zejména to, kdo víc vydělá, kdo se lépe prosadí a kdo má vyšší sledovanost na sociálních sítích, chceme naším nadcházejícím projektem podporovat úplně jiné věci: nacházení obyčejných radostí, neztrácení pozitivního vztahu ke světu a přijímání vlastní zodpovědnosti za něj. Ano, je pravda, že životní prostředí si jako lidé valem ničíme. Když ale zůstaneme u pouhého konstatování, že jedinec je proti celospolečenským trendům bezmocný, nepomůžeme ani sobě, ani jiným. Je pravda, že ve společnosti stoupá bezohlednost, násilí i nevráživost – tu proti migrantům, tu proti jinověrcům, tu proti bezdomovcům, tu proti starším, kteří zatěžují sociální systém. Když ale budeme vůči těmto tendencím pasivní, třeba proto, že se nás bezprostředně nedotýkají, pocity na duši nám to nezlepší. Tak vznikl projekt *Nevzdám se*. Není o obdivuhodných činech. Jeho jediným smyslem je podporovat každý sám v sobě i v sobě navzájem odhodlání pomáhat – blízkým, cizím, světu. A kde to jde, přikládat ruku k dílu. Bez ohledu na to, jestli výsledek bude nějak pozorovatelný, měřitelný a oceněný.

Krajina okolo Radomyšle je malebná. V pozadí kostel sv. Martina. (Foto archiv OŠS.)

Počasi nám chvílemi nepřálo, nicméně i nejmladší členové se drželi statečně. (Foto archiv OŠS.)

Tak vznikl třeba dobrovolnický připravený a zajištěný projekt dvoutýdenního prázdninového pobytu pro děti, průběžné rozvojové programy pro mládež, cykly tvůrčích workshopů a v neposlední řadě i projekt vytvoření naučné stezky N. F. Čapka. To proto, že v roce 2020 jsme slavili výročí sto padesáti let od jeho narození a to chceme v naší obci využít k připomenutí jeho práce. Kolem Čapkova rodiště v Radomyšli je krásná krajina a Čapek sám měl ke krajině vřelý vztah: Mnoho písní vytvořil v přírodě, třeba v Šáreckém údolí, rád pracoval i relaxoval pod širým nebem a přírodní motivy prolínají celým jeho dílem (krásným dokladem je i Květinová slavnost). Stačilo propojit tyto věci dohromady a nadchnout pro daný záměr vedení i aktivní členy obce, což popravdě řečeno nebylo nijak složité.

Zkraje roku jsme s posvěcením valného shromáždění začali s přípravami (debaty o samotném tematickém pojetí stezky, jaký má mít charakter, komu má být určena, jak má být dlouhá a kolik má mít zastavení; ověřování, jak je nyní okolí Radomyšle protkáno turistickými trasami, abychom takzvaně „nenosili dříví do

lesa“; zjišťování, co vlastně potřebujeme za povolení, kolik takový projekt může stát peněz, co všechno je třeba teoreticky promyslet předem a co pak bude obnášet samotné provedení; i rozdělování nutných úkonů na ty, co zvládneme svépomocí, a ty, co bude nutné nebo vhodnější objednat a zaplatit v odbornějším provedení).

Když byly základní přípravy hotové a shodli jsme se na tom, že kolem Radomyšle je ještě prostor pro takový projekt, i na tom, jak by měla z našeho pohledu stezka ideálně vypadat (délka okolo šesti kilometrů s náročností zvládnutelnou dětmi i seniory, pokud možno mimo stávající značené trasy a nejlépe okruh začínající u Čapkova rodného domu), a měli jsme za sebou také první úspěšné jednání s panem starostou tohoto městyse Ing. Peterkou, kterého náš záměr zaujal a přislíbil nám pomoc – byl vyhlášen první nouzový stav! Základní mapování v terénu, k němuž jsme již rozslali pozvánky, jsme tedy museli zrušit, přesněji řečeno odložit na později.

Namísto v dubnu jsme se k němu dostali až 6. července. Tehdy, ve svátek Jana Husa, se nás v Radomyšli sešlo třináct, nejen z OŠS, ale i přátelé z pražské obce. Rozdělili jsme se do tří sku-

pin a každá měla v kopii mapy vyznačen úsek (někdy i variantně), který měla projít, nafotit a zdokumentovat jeho průchodnost, náročnost, zajímavá místa, ale i místa pro trasu nevhodná.

Hodně důležitým výsledkem tohoto prvního průzkumu u Radomyšle byl prostý fakt, že náš záměr je technicky proveditelný. (Uf, velká radost!) Na základě získaných dat jsme pak sestavili ideální variantu. Ukázalo se, že abychom mohli stezku plánovat jako okruh a mimo značené turistické trasy, bude muset být asi deset kilometrů dlouhá, tedy delší, než jsme původně zamýšleli. To ale nevadí, protože na dvou místech jde výrazně zkrátit, pokud by poutník použil některou z již značených cest, které naše plánovaná stezka několikrát protíná. Zhruba jeden kilometr trasy by pak bylo nutné výrazněji upravit. Celá trasa se dá běžnou rychlostí projít za dvě hodiny (to jsme zjistili při další fázi mapování na místě), terén to není nikterak náročný. A je to moc příjemné putování.

Celou stezku chceme věnovat hlavně duchovnímu vnímání krajiny, Čapkova osobnost a jeho dílo zde mají být spíš propojením v pozadí jednotlivých zastavení. To proto, aby cesta byla zajímavá i pro běžného člověka a sloužila

také trochu jako návod, jak může člověk v krajině se svou i její spiritualitou pracovat a jak ji prohlubovat. Už při prvních průzkumech dostali všichni účastníci rámcový tematický seznam zastavení, tedy prvků, které měli při mapování hledat a všimát si jich.

K tomu nyní naše obec vyhlásila pro všechny z vás, kdo byste se také chtěli na projektu podílet, následující soutěž: Zamýšlíme každé zastavení stezky uvést krátkou nosnou Čapkovou myšlenkou a ty právě v této době dáváme dohromady. Zapojit se může kdokoli. Stačí, když vybere jeden zajímavý citát z Čapkova díla alespoň k jednomu z dále uvedených témat (ale může je vybrat třeba i ke každému z nich!). Citát nesmí být delší než dvacet pět slov včetně předložek a spojek a musí být prokazatelně Čapkův, proto spolu s ním prosím uveďte i přesné určení zdroje, z něhož pochází (název díla, případně periodika a článku, vydavatele, místo a rok vydání, u periodik i ročník a číslo a odkaz na stránku – tedy takzvaný bibliografický údaj zdroje). Pak vše prosím zašlete do konce měsíce února 2021 se svým jménem a kontaktem e-mailem na adresu naší obce: info@sirsispolecenstvi.cz. Každého, kdo zašle myšlenku, kterou k danému

Zkoumání trasy. Ne vždy bylo jasné, kudy se mají průzkumné skupiny ubírat. (Foto archiv OŠS.)

Občas se navíc museli průzkumníci prodírat i necestou. (Foto archiv OŠS.)

zastavení použijeme, odměníme třemi knihami z produkce naší obce podle jeho vlastního výběru. A pokud vše půjde dobře, začneme v roce 2021 stezku budovat.

A ještě ona rámcová témata, k nimž by se měly Čapkovy myšlenky vztahovat:

- Domov a krajina – krajina domova, krajina jako domov naší duše, našeho ducha;
- Životadárná, očišťující, ozdravující voda, návrat k pramenům / k prameni, potok;
- Cesta a rozcestí, křižovatky, různé cesty k cíli;
- Kopec, vrchol, stoupaní k výšinám;
- Kaple, chrám, posvátné místo – kdekoli pod širým nebem;
- Hřbitov, zánik, smrt, odcházení, západ, soumrak, memento mori, smíření se smrtelností, důraz na život tady a teď;
- Pouť, cesta života;
- Místo pro meditaci;
- Strom;

– Květy – Květinová slavnost, oslava jednoty v různosti, radost z jednoty v různosti;

– Slunné místo – důležitost světla a práce s ním, pozitivní nálada a její vědomé tvoření, pozitivní myšlení;

– Společenství, propojenost síťového života, biotop, který je vzájemně propojeným, pomáhajícím si systémem.

Předem moc děkujeme všem, kdo už se do soutěže zapojili, i těm z vás, kteří se teprve zapojíte! A kdybyste k realizaci stezky chtěli přispět i jakkoli jinak, například dobrovolnicky, finančním darem, zapojit se oficiálně do spolupráce s námi jako celá obec nebo skupina a podobně, velmi to uvítáme! Stačí kontaktovat duchovního OŠS nebo tajemnici na výše uvedeném e-mailu. Za každou pomoc budeme moc rádi, koneckonců chceme vytvářet něco, co poslouží všem, a dát prostor každému, koho tento projekt zaujme.

Přednáškové cykly plzeňské Unitarie

Eva Malátová

**Autorka textu,
Eva Malátová, uvádí
ve své obci jednu
z přednášek.**
(Všechny fotografie
pocházejí z archivu
OUP.)

Přednášková činnost v plzeňské Unitarii se ubírá dvěma proudy. Každou středu se pořádají přednášky pro veřejnost, které jsou výrazně plakátované. Přednáší tu náš duchovní Luděk Pivoňka a někteří další hosté, jako například pan Ing. Petr Mojžíš, plzeňský léčitel, nebo pan Mgr. Jan Všetečka.

Tento cyklus má hodně široký rozsah témat, ať už psychologických – například o štěstí, filozofických – o řeckých filozofech, anebo zdravotních. Jde nám o to, aby témata oslovila co nejširší veřejnost, která se zajímá o zlepšení svého života nebo například o různé záhady a podobně.

Druhý proud přednáškové činnosti je každé pondělí na našem duchovním shromáždění. Vede ho většinou náš duchovní Luděk Pivoňka. Tyto přednášky se věnují duchovním tématům. Jedno téma se probírá podrobně vždy celý měsíc. Takto proběhly promluvy o světových náboženstvích, která Luděk Pivoňka mezi sebou porovnává a zároveň nám ukazuje, jak se liší od pohledu unitářů, anebo naopak, kde se ku-

podivu tyto pohledy shodují. Poslechli jsme si přednášky o hinduismu, buddhismu i džinismu a náš duchovní chce pokračovat dál o křesťanství a islámu. Tato témata jsou nám posluchačům velmi zajímavě podávána a není nedůležité, že Luděk přednáší nejen s perfektní výslovností, ale i pěknou češtinou, což nám přináší opravdovou pohodu poslechu. Přednášky jsou zároveň i velmi barvitě.

Pondělní duchovní shromáždění je pro nás radost, ale zároveň jsme i trochu smutní, že je posluchačů málo. Naše členka paní Líba Volfová už dříve navrhla, abychom plakátovali i pondělky. Informace o pondělních duchovních shromážděních jsou i na našem webu. Snad název „duchovní shromáždění“ odrazuje lidi od návštěvy pondělků? Že je to jen unitářská záležitost? Přejmenujeme je na „setkání přátel Unitarie“? Jenomže mně to připadá jako jakési podbízění. Dejme „duchovno“ stranou, hlavně ať přijdou lidé na přednášky. Nu stojí to asi za diskuzi. Osobně si velmi cením právě těch slov „duchovní shromáždění“, protože pokládám

Historik Jan Kumpera v plzeňské Unitarii.

Přednáška etnoložky Zuzany Ondomišiové.

unitářskou duchovní cestu za velmi důležitou. Je třeba následovat tu červenou linku z naší minulosti, kterou u nás rozvinul náš zakladatel a nakonec i mučedník Norbert Fabian Čapek. Je třeba dobře hospodařit, dobře vše organizovat, ale je nutné i kráčet po svobodné duchovní cestě. Jít nejen svobodně, ale i s empatií a pokorou. K duchovnu nikoho nutit nemůžeme. Každý si tu cestu musí sám objevit. Proto nejsem pro změnu názvu. Věřím, že kvalita se časem prosadí a lidé pochopí. Možná že probíhající pan-

demie i trochu ukáže, co je pro život to důležité. Těším se na naše další přednášky při pondělcích v plzeňské Unitarii.

*„Naším celým bytím
kéž prozařuje přítomnost Věčného,
ať každá naše stopa říká,
že člověk tudy šel,
že Boha v sobě měl
a k horám věčným spěl.“*

(N. F. Čapek)

Unitářská akademie ve stínu pandemie: Překážky jako příležitost

Michal Kohout

Vzhledem k výjimečnosti dosavadního průběhu roku 2020 pravděpodobně nikoho nepřekvapí, že nestandardní rok zažila i Unitářská akademie. I proto stojí za to podělit se o vše, co se v tomto roce v UA událo a jak se naše vzdělávací instituce vyrovnala s nástrahami, překážkami, ale i příležitostmi, které letošní mimořádná situace přinesla.

Unitářská akademie vstupovala do roku 2020 s mírně obnoveným složením komise a zároveň s dobrou představou, čeho chce v nadcházejícím roce dosáhnout. V loňském roce 2019 završila UA první 3letý běh šesti základních studijních modulů (2017 – jaro: *Tradice*, podzim: *Vedení*; 2018 – jaro: *Služba*, podzim: *Vzdělávání*; 2019 – jaro: *Služba veřejnosti*, podzim: *Teologie*), měla za sebou pět nadstavbových modulů určených zájemcům o duchovenskou práci (2017 – podzim: *Étos unitářského duchovenství*; 2018 – jaro: *Kontext bohoslužby*, podzim: *Promluva a práce*

s textem; 2019 – jaro: *Pastorační práce*, podzim: *Péče o chod obce*), dvě zajímavá duchovenská kolokvia (2019) a čerstvě absolvován byl i první běh praktických duchovních cvičení Na Bělidle u Krásné Lípy (léto 2019).

Tyto akce přinesly vedle řady organizačních zkušeností i možnost osobně se setkat s významnými představiteli unitářského hnutí z různých zemí světa a vyslechnout je. Cenné bylo především obnovení či posílení kontaktů na hlavní tři centra světového unitářství: USA, Velkou Británii a Transylvánii. Vedle toho se na-

Praktická duchovní cvičení Veltrusy 2020. (Foto Ondřej Svatoš.)

Praktická duchovní cvičení Veltrusy 2020. Vodní slavnost. (Foto KLK.)

víc úspěšně rozvíjela i další činnost UA, jako publikační aktivity (vedle celé řady propagačních a pracovních materiálů byl například vydán *Úvod do práce unitářského duchovního*, tedy základní příručka pro naše studenty modulu N, a vydali jsme první svazky sešitové ediční řady *Obzory*) či propagace českého unitářství v rámci mezinárodního unitářského života.

Poprvé po dlouhé době jsme v dialogu mezinárodního unitářského společenství měli i my čím přispět a co nabídnout. Uvědomili jsme si, že oproti jiným unitářským skupinám, především ve střední Evropě (Polsko, Rakousko, Slovensko), ale i dále ve světě, jsme my sami v pozici těch, kdo mohou v leccm pomoci. Měli jsme příležitost důkladněji se seznámit s našimi vlastními tradicemi a historií, lépe pochopit osobitost i zákruty české unitářské cesty, a tím i jasněji vidět naši dnešní situaci. Především se však okolo UA stabilizoval okruh zájemců o unitářské vzdělávání překračující hranice jednotlivých obcí. Činnost v rámci UA nám zároveň dala příležitost potkat se na meziobecní platformě, vyměnit si zkušenosti, poznat se jako

lidé a něco hezkého a smysluplného spolu vytvořit a prožít. Zdálo se proto, že hladkému zahájení druhého vzdělávacího cyklu v roce 2020 nestojí nic v cestě a že se nám bez větších potíží podaří uskutečnit jarní i podzimní výukové moduly včetně doprovodných programů, ale i další plány: rozšířit naše vzdělávací aktivity o letní dětský pobyt, propracovat systém praktických duchovních cvičení, pokračovat v úspěšné mezinárodní činnosti a navázat na zdařilou publikační a propagační činnost.

Naše plány však byly narušeny hned na jaře, kdy jsme po počátečním váhání byli nuceni odvolat kvůli administrativním opatřením spojeným s probíhající epidemií koronaviru oba již přichystané jarní moduly (*Tradice* a nadstavbové *Sdílení naděje*), i přichystané duchovní kolokvium *Význam osobnosti v náboženství v evropské unitářské tradici*). Naštěstí se tato nepříjemná ztráta hned na počátku roku ukázala nakonec jako jediné hlavní narušení letošních plánů UA.

Letní duchovní cvičení ve Veltrusech (18. až 21. 6.) se podařilo úspěšně uskutečnit v počtu celkem šesti lektorů a sedmnácti

Z dětského
letního pobytu
Putování za
duhou. (Foto KLK.)

účastníků. Hlavními externisty byly Ivana Noble, profesorka ekumenické teologie na ETF UK, která vedla duchovní cvičení vycházející z křesťanské tradice ignaciánské kontemplace, a Lenka Krejčová, absolventka ETF UK, s minikurzem mind-fulness. Krátké kurzy spirituální práce vedli i členové komise UA Matyáš Müller (práce s tělem jako základnou spirituality), Jiří Motl (projektivní techniky), Petr Samojský (aktivní prožívání liturgických komponentů a spiritualita všedního dne) a Kristýna Ledererová Kolajová (spiritualita tvůrčí práce).

Velmi zdařilou akcí byl i letní dětský pobyt ve Starém Mlýnci u Litoměřic uskutečněný ve dnech 11.–25. července. Akce, na jejíž přípravě se podíleli členové několika obcí – vedle Kristýny Ledererové Kolajové (OŠS) a Jany Raškové (OUT), které byly hlavními organizátorkami, to byli dále Petr Samojský (POU), Dagmar Kmínková (LOU) a Vlastimil Krejčí (OUT). Akce, které se zúčastnilo celkem čtrnáct dětí, vycházela ve svém zaměření z principů skautských táborů pěstujících vedle sebepoznání a sebezdokonalování i vzájemné přátelství a úctu k přírodě a světu. Hlavním tématem, na které byly navázány rozličné aktivity, byla táborová hra Putování za duhou.

Vyzbrojeno zkušenostmi z jara, připravilo vedení UA úspěšně distanční formu přednáškové části podzimního výukového modulu. Celkem

bylo uspořádáno devatenáct přednášek v pěti dnech, všechny pomocí aplikace Zoom. Přednášelo osm lektorů, z toho pět zahraničních (celkem sedm přednášek v angličtině). Vedle Erica Cherryho, bývalého vedoucího mezinárodního oddělení amerických unitářů univerzalistů, který byl účastníkem již historicky prvního modulu UA v Českém Krumlově a který tentokrát hovořil o různých formách unitářských shromáždění ve světě, vystoupili Fredric Muir, dlouholetý unitářský duchovní z americké Annapolis a autor knih s unitářskou tematikou, Chris Hudson, irský unitářský duchovní a přímý účastník mírového procesu v Severním Irsku a Gavin Howell, tajemník pro práci s mládeží britských unitářů a bývalý představitel unitářského sboru v Norwich. Zajímavým vstupem přispěla i Inga Brandesová, první laická prezidentka ICUU. České přednášející zastupovali Petr Samojský, Týna Ledererová Kolajová a Vlastimil Krejčí. Workshopy, semináře, ale i společenskou část tohoto běhu se ještě pokusíme doplnit kratším jednodenním až dvoudenním soustředěním v roce 2021. Studenti Akademie tak nepřijdou o celý rok studia.

Ohlédneme-li se tedy zpět za uzavírajícím se rokem 2020, můžeme konstatovat, že jsme sice nedosáhli všeho, co jsme původně plánovali – především jsme museli oželeť úvodní jarní

modul – přesto se, všem těžkostem navzdory, podařilo uskutečnit mnohé.

Pravděpodobně nejvýznamnější, co se novinek týče, byl v letošním roce dětský tábor. Jedná se svým způsobem o průlomovou událost na úrovni loňského zavedení letních duchovních cvičení nebo duchovních kolokvií v předloňském roce. Po několika pokusech o navázání na dlouhou unitářskou tradici cílevědomé práce s dětmi a mládeží v jednotlivých obcích je zde meziobecní iniciativa, která zahrnuje nejen letní prázdninové dětské pobyty, ale slibuje rovněž pokračovat pravidelnými setkáními v průběhu celého zbytku roku. Zde nezbyvá než držet této iniciativě palce.

Co se týče letních duchovních cvičení ve Veltrusech, dá se říci, že se po loňském úvodním ročníku daří nalézt vhodný formát pro tento typ akce. To má potencionálně významný vliv na pěstování specifických forem unitářské spirituality.

Dalším úspěchem letošního roku je převedení podzimního modulu (či jeho přednáškové části) do nového distančního formátu. Otevírá se tím možnost zapojit do činnosti UA jednotlivé členy různých obcí podle míry jejich chuti, zájmu a časových možností, aniž by se nutně museli účastnit celých výukových modulů. Unitářská akademie tak naplňuje svůj záměr otevřít svoje aktivity i těm členům NSČU, kteří

si nemohou z časových či jiných důvodů dovolit strávit na modulu celý prodloužený víkend (v případě standardních modulů) či dokonce pět dnů (při započtení nadstavbového modulu), přesto však mají zájem o vybraná témata. Zároveň nám to umožňuje snáze oslovit dnes stále populárnější virtuální formou nečleny a zájemce o unitářství. V neposlední řadě to znamená i významný posun v možnostech UA zapojit do našeho programu širší okruh zahraničních lektorů, a především studentů z různých center unitářství v Evropě, ale i jinde ve světě, se kterými jsme se dosud setkávali jen příležitostně na výročních setkáních mezinárodních unitářských organizací.

Závěrem je zapotřebí poděkovat všem, kdo se v komplikovaném roce 2020 na činnosti UA podíleli: studentům Akademie za jejich nepolevující zájem a studijní úsilí, lektorům za přípravu zajímavých přednášek uskutečňovaných většinou bez nároků na odměnu, vedení NSČU za finanční podporu. Velký dík pak patří všem, kdo pomáhali letošní akci UA připravovat ve složitých a neustále se měnících vnějších podmínkách – a to jak organizačně (ústředí NSČU), tak obsahově (zejména členové komise UA). Velký dík potom patří zejména oběma „tahounům“ naší UA: Týně Ledererové Kolajové a Petru Samojskému, bez nichž si lze činnost UA v současném rozsahu a kvalitě jen stěží představit.

Go to www.menti.com and use the code 17 20 59 5

How would you describe your impressions of the international U/U community?

fresh
friends
energy giving - vital
amazing fresh inspiration
fun to be with
open
interesting
joy
open people
friendly
distanced
welcoming
inspiring

The image shows a virtual meeting window with a poll question and a word cloud. The poll question is "How would you describe your impressions of the international U/U community?". The word cloud contains the following words: fresh, friends, energy giving - vital, amazing fresh inspiration, fun to be with, open, interesting, joy, open people, friendly, distanced, welcoming, and inspiring. On the right side of the window, there are four small video thumbnails showing participants in a virtual meeting.

Modul Vedení. Takto Akademie vypadá, když je virtuální. (Foto KLK.)

Domácí mazlíček

Jakub Podlaha

Už několik let nabízím lidem výměnou žížaly. Ano, žížaly. Ne, pro rybáře to není. Lidé, kterým dávám násadu žížal, je pak doma chovají ve vermikompostéru. To je taková schránka, která vypadá jako skládačka z několika lísek či kyblíků na sobě. Takový věžák pro žížaly. Jednotlivá patra téhle skládačky jsou z části plné kompostu, z části odpadu z kuchyně. Žížaly si v nich vegetí, lebedí a nimrají se a z různých slupek, natí, lístečků a odkrojků z kuchyně vytvářejí ten nejlepší humus široko daleko, a taky hluboko. Zespu má vermikompostér ještě nádobku, do které z něj odkapává tmavohnědá tekutina, výluh z kompostu, kterému se říká „žížalí čaj“. Vermikompostování je zkrátka kompostování doma, ať už v obýváku, na balkoně nebo ve sklepě. Hodí se do každé domácnosti, i té se zahradou, a já se vás o tom pokusím přesvědčit.

Pro dospělé, ale i pro děti, je zajímavé a poučné vidět žížaly „v akci“ a pracovat s nimi.

(Foto Jakub Podlaha.)

Vermikompostování je ekologické. Odpad, který žížaly zpracují už u vás doma, nemusí nikam cestovat popelářským vozem. Jeho vlhkost nebude zpomalovat hoření ve spalovně, jeho živiny se nezničí plamenem. Ani se z něj nebude uvolňovat metan, když ho zahrabou na skládce.

Vermikompostování je ekonomické. Místo kupovaného substrátu, kvůli kterému bylo zlikvidováno nejedno krásné rašeliniště, budete mít vlastní zdroj kvalitního kompostu a ušetříte si cestu do hobbymarketu.

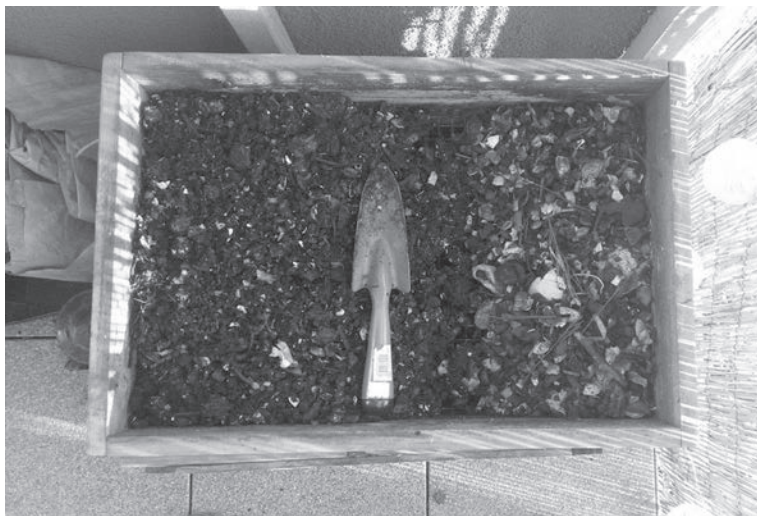
Pro dospělé, ale i pro děti, je zajímavé a poučné vidět žížaly „v akci“ a pracovat s nimi. Žížaly druhů Eisenia (žížala hnojní a její příbuzné), které se ve vermikompostérech používají, jsou mrštné, žravé a celkem rychle se množí. Když k nim nakouknete (nejlépe s baterkou v noci,

protože jsou světloplaché), můžete pozorovat celou plejádu dějů a tvorečků, které rozkladné procesy v půdě obnášejí. Uvidíte, jak vám odpad mizí před očima, jak klesá jeho objem na třetinu, jak se z žížalího vajíčka (kokonu) líhnou malá „žížalátka“, jak zárodky hub a plísní konzumují malí bílí broučci, zvaní chvostokoci... A povím vám, jednou jsem v kompostéru na balkonu našel i tři centimetry velkou konravu!

A co teprve ten pocit, když uzavřete přírodní cyklus a z kompostu, který vyprodukovaly vaše žížaly, vyroste rajčátko, pažitka, afrikán nebo měsíček, jen aby se zbytky rostlin vrátily zpět půdě, a tak pořád dokola. Troufnu si tvrdit, že kdo pocítí tak úzkou spolupráci s přírodou, bude pak spolupracovat s přírodou i na zahradě, v lese, v práci, u piva v hospodě nebo třeba u volební urny.

Co nám tedy brání si vermikompostér pořídit? Často se lidé ptají, zda vermikompost nezapáchá. Je to, jako se ptát, zda páchne kočka, pesek, nebo kůň. Zdravý vermikompostér není cítit vůbec a jen při bližším přivonění má krásnou zemitou vůni. Kompostování není tlení, není to hnití, plesnivění ani kvašení. Kompostování je voňavý, vzdušný, vyrovnaný proces. Většinu problémů s kompostérem způsobí moc velké množství odpadu nebo vlhkosti. Lidově řečeno: kompost smrdí, jen když ho někdo přezral nebo přechlastal. Inu, všeho moc škodí.

Další obligátní téma v pořadí je invaze octomilek. No ruku na srdce, že jich pár v létě máme doma všichni? Pro mě je lepší, když se točí kolem vermikompostéru někde stranou

Pokud si nejste jisti, můžete vždy začít s kompostováním na balkonu nebo ve sklepě a až si to „osaháte“, zkusíte kompostování třeba i přímo doma. (Foto Jakub Podlaha.)

než kolem odpadkového koše přímo v kuchyni. Octomilky se také přemnoží jen a pouze, pokud mají volný přístup do „vermíku“ a z něj. To je věc konstrukce kompostéru a ty dnešní mají takové mouchy už docela dobře vychytané. Pokud si nejste jisti, můžete vždy začít s kompostováním na balkonu nebo ve sklepě a až si to „osaháte“, zkusíte kompostování třeba i přímo doma.

V mnoha ohledech je vermikompostér jako domácí mazlíček. Ani nemluví o tom, že vydrží poslouchat celé hodiny, co zase ta vaše doma nebo co ten kolega v práci. Jako pes, kočka, nebo rybičky vyžaduje také péči: je třeba ho krmit, napájet, uklízet po něm, když z něj sem tam něco upadne, zařídit mu tepelný komfort, a vyžaduje extra péči, když je „nemocný“. Je to ale jeden z těch poslušnějších mazlíčků. Také

vás málokdy pokouše, zřídkakdy uteče k sousedům a počůrá se jen, když pod něj zapomenete včas vrátit misku na žízálí čaj. A když odjedete na týden na „dovču“, ani to nepozná.

V jedné věci ale žízaly pravého mazlíčka nikdy nenahradí. Nedáváme jim totiž jméno. Ať je to kůň, kočka, potkan nebo prase, je to pro nás někdo, kdo s námi komunikuje. O koho se bojíme, když se nám zatoulá nebo když je nemocný. A také někdo, o kom víme, že tu s námi jednou nebude. A proto, pokud se rozhodujete, jestli jako mazlíčka pořídit kočku, nebo žízaly, poříďte raději oboje.

Jakub „Přéma“ Podlaha je člen POU, programátor, permakulturní designér a autor blogu <https://permaprema.cz>

V mnoha ohledech je vermikompostér jako domácí mazlíček. (Foto Jakub Podlaha.)

Kousek přírody pro Unitarii

Výzva pro nejmladší

Kristýna Ledererová Kolajová

Všechny naše Unitarie kromě ostravské mají v podstatě jeden stejný rys. Nacházejí se ve městech, v budovách, kde chybí jakýkoliv kousek zeleně, který by k nim patřil, o nějž by bylo možné pečovat a zároveň ho užívat. Možná si říkáte, co je na tom zvláštního. Vždyť k našim shromážděním a tradičním programům nic podobného nikdy nebylo potřeba, a kdo takovou potřebu má, dokáže si ji naplnovat jistě mimo Unitarii. To je pravda, samozřejmě. Rozdíl ale osobně vždycky s trochou závisti pocítím, když se ocitnu na návštěvě v nějakém unitářském sboru, který svůj „zelený koutek“ vlastní. Je to velká přidaná hodnota, když můžete po shromáždění vyjít na dvůr nebo do předzahrádky, kde je nějaký strom, keřík, květinový záhonek nebo aspoň malá plocha obyčejného trávníku. Návštěva takového sboru je přirozeně lákavější i pro případné nově příchozí. Tahle výhoda prostě ve většině našich obcí chybí a cena za ni (například změna lokality) by byla neúměrně vysoká.

Dvůrek pražské Unitarie nebyl dlouho přístupný, to se v rámci rekonstrukce v roce 2020 změnilo. (Foto KLK.)

Čas od času přemýšlím, jestli by v tomhle ohledu, třeba konkrétně v sídle pražské Unitarie, kterou navštěvuji, nešlo alespoň něco dělat. V poslední době mi byly novou motivací starší děti z unitářského letního Putování za duhou, tedy generace, pro kterou je ochrana životního prostředí a péče o ně už úplně samozřejmé téma, zajímá je, dost toho o něm vědí a jsou ochotné se mu věnovat. Po letním pobytu jsme spolu založili zatím malou skupinku unitářské mládeže, a než naše setkávání přerušila státní opatření, stihli jsme se dohodnout, že bychom

v téhle oblasti zkusili alespoň něco malého vytvořit a posunout dál. Čím začít?

Pominu-li to, že nám v Unitarii chybí jakýkoliv kousek přírody, který by měl význam estetický i relaxační, je asi nejpalčivějším problémem, že na Starém Městě v Praze není kam ukládat bioodpad. Pro oba naše domy máme zajištěny sběrné nádoby na papír a plasty, tím jsme však zcela vyčerpali oblast, kde si lze ohledně šetrnějšího nakládání s odpadem zaplatit služby magistrátu. S dětmi jsme se tedy dohodli, že bychom v Unitarii začali provozovat kompostér.

Kompostér už máme, čeká na uvolnění nouzových opatření, aby se děti mohly ujmout péče o něj. (Foto KLK.)

Základní vybavení pořídí NSČU, není to velká investice, a provoz už budeme zajišťovat sami.

Zcela náhodou jsme se těsně po tomto rozhodnutí blíž poznali s Kubou, členem pražské obce, který se kompostováním ve městech zabývá odborněji, a ten nám v pravý čas poradil s výběrem nejvhodnějšího kompostéru i s jeho ideálním provozem. Nyní už tedy máme kompostér pořízený, v každé kanceláři i v sálech jsou vhodné nádoby na sběr bioodpadu a naše působení zde tím vylepšujeme. Možná se ptáte, co pak budeme dělat s vytvořeným kompostem. I to už máme s dětmi promyšlené. Zakládáme v Unitarii malou truhlíkovou bylinkovou zahrádku, z níž bychom obohacovali občerstvení po některých shromážděních a dalších akcích, a také chceme v nádobách pěstovat pár stálezelených rostlin – jen tak, pro okrasu a potěchu. Není to mnoho, ale na druhou stranu je to pro děti úkol, který mohou zvládnout relativně samy, který jim může dávat pocit užitečnosti v našem společenství – a hlavně, kterým jim v rámci unitářství dává smysl a návod, jak také může vypadat převádění našich principů do úplně běžného života.

Throop Unitarian Universalist Church (Pasadena). Je skvělé mít u unitářského sboru možnost využívat nějaké venkovní zákoutí se zelení. (Foto KLK.)

Vydává:

Náboženská společnost českých unitářů, Karlova 186/8, 110 00 Praha 1, IČ: 00460524
Vychází 5x ročně.

Redakce:

Kristýna Ledererová Kolajová, Matěj Čihák

Na čísle redakčně spolupracovali:

Rev. Luděk Pivoňka, Rev. Sofia Pavala

Jazyková korektura:

Jarmila Colombo

Grafická úprava a sazba:

Pavel Bosák

Tisk:

ON tisk, s. r. o., Křesomyslova 384/17, 140 00 Praha 4

Kontakt:

kristyna-ledererova@unitaria.cz

Registrováno pod č. MK ČR E 20775.

ISSN 2336-1107

Za původnost a věcnou správnost příspěvků odpovídají autoři. Obsah příspěvků nemusí souhlasit se stanoviskem vydavatele. Všechna práva k obsahu příspěvků náleží autorům a jakékoli jejich další užívání musí být v souladu s autorským zákonem.

Obrázek na první straně obálky: Smíření jako cesta k osvobození © Shutterstock.com.

Obrázky na třetí straně obálky: Unitářská akademie on-line © KLK.

Obrázek na čtvrté straně obálky: Svoboda a nesvoboda náboženství v českých zemích © commons.wikimedia.org.

International U/U Community & Leadership

▪ **Why should we care?**
Condensed from **large group process** with 140 U/Us from 21 different member groups:

- Connect U/Us for sharing and exchanging knowledge, resources and mutual support
- Provide leadership development culturally adapted to local context
- Nurture U/U communities in their own socio-cultural structures
- Honour the oneness of humanity with respect and tolerance for all
- Build financial sustainability within ICUU to support its mission, encourage sharing of resources between member groups
- Find resources necessary to support emerging groups both in normal and in crisis times
- Empower emerging and existing groups to build capacity
- Explore diverse U/U theologies and learn from each other

Unitářská akademie on-line, za účasti zahraničních hostů. (Foto KLK.)

Prezentace v on-line prostoru. (Foto KLK.)

Why do they want to volunteer?

Existing identified need or a new need?

New need – 'Yes' but contextualise

Relevant skills?

New volunteer role should work the same as a TFG – Clear purpose, clear duties and responsibilities and time bound.

Duchovní

- Odpovědný za duchovní vedení obce: shromažďení, pastorační práce, administrativa atd.
- Jeho povinnosti standardní, a povinnosti podle osobitých potřeb obce (minimum, hranice, maxima)
- Kvalifikuje se tím, že dosáhne dostatečné dlouhodobé členství v NSČU, požadovaného vzdělání, odpovídající osobnostní kvalifikace a kompetentnosti, absolvoval UA včetně modulu N, byl uznán sborem dia. členů a ordinován.

Vedení v rámci obce

Duchovní POU Petr Samojský přednesl svůj příspěvek ze sálu pražské Unitarie. (Foto KLK.)

Fred Muir, jeden ze zahraničních hostů letošního podzimního Akademie. (Foto KLK.)

Ti, co naopak do unitářské tradice vnášeli vlivy zvenčí

- Miroslav Matouš (1968-1971) (opětovně spojení k českobratrské tradici)
- Jiří Scheufler (1970-1990) (weinfurterovská myšlka, východní nauky)
- Bohumil Houser (1966-2005) (jóga, buddhismus, alternativní medicína)
- (a další)
- ---
- Vladimír Strojček (1922-2010) (jak (ne) má vypadat univerzalizmus)

Přednáška Kristýny Ledererové Kolajové o významných osobnostech unitářské historie. (Foto KLK.)

